

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

TBMM'DE KADIN PARLAMENTERLERİN VERDİKLERİ
KANUN TEKLİFLERİNİN İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİYLE
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Şeyda IŞIK

Danışman

Doç. Dr. Senem KURT TOPUZ

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Şeyda Işık'a ait "TBMM'de Kadın Parlamenterlerin Verdikleri Kanun Tekliflerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi" adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/ ~~oy~~ ~~çokluğuyla~~ kabul edilmiştir.

31/05/2019

Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Senem KURT TOPUZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÖKALP.....
KUTLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ARI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**TBMM’de Kadın Parlamenterlerin Verdikleri Kanun Tekliflerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Şeyda IŞIK

31.05.2019

Aile hayatla kurulan en güçlü bağıdır. Beni hayata bağlayan sevgileri ve verdikleri destekler için; babam Turan IŞIK'a, annem Filiz IŞIK,'a, abim Şafak IŞIK'a, can dostum Kandil'e ve ayrıca sevgili Asım YÜKSEL'e teşekkürler.

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma, kadın meselesine ve sosyal konulara dair verilen kanun tekliflerinin içeriğinin konu bazlı analiz edilmesiyle sınırlanmıştır. Bu amaçla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, 1999 yılında başlayan 21. meclis dönemi ile 2018 yılında tamamlanan 26. meclis dönemleri arası incelenmiş; kadın parlamenterlerin bu alana ilişkin etkisi irdelenmiştir. Çalışmada bu konulara ilişkin anahtar kavramlar belirlenmiş ve bu kavramların Türkiye Büyük Millet Meclisi veri tabanlarında aramaları yapılmak suretiyle tabloları oluşturulmuştur.

Bu çalışmada demokrasi-kadın-temsil ilişkisi tarihsel ve güncel siyasal bakış açıları ile farklı düşünürlerin eserlerinden yararlanılarak irdelenmiş; gerekli görülen yerlerde aslına bağlı kalınarak alıntılar yapılmıştır.

Kadınların siyasal hayata katılım ve temsil konusu siyaset bilimi için hem dünya literatüründe hem de Türk siyasi yaşamında önemli bir yere sahiptir. Kadınların siyasal hayata katılım hakkı elde ettiklerin tarihten bu yana kadın hareketleri önemli gelişmeler yaşamış ve bugün artık kadınların temsili farklı boyutlarda da tartışılmaya başlanmıştır. Bu konunun anlaşılması ve incelenmesi kadınların toplumdaki konumunun siyasal alana yansımalarının açıklanması açısından üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Bu çalışmada kadınları siyasal hayata katılımlarının erkeklere göre henüz yeterli seviyelere ulaşamadığı gerçeğinden yola çıkılarak bu durumun kadınların siyasal anlamda temsilini de etkileyeceği düşüncesi üzerinde durulmuştur.

Hazırlanan bu çalışma ile Türk siyasi yaşamında, geçmişten bugüne kadın parlamenterlerin katılımlarının niceliksel ve niteliksel olarak irdelenmesi en başta kadınların temsilde alınan yolu göstermesi açısından katkı sağlayacaktır.

Çalışmamın başından itibaren rehberliği, anlayışı ve katkılarıyla yardımlarını esirgemeyen, çalışmamı titizlikle takip eden, değerli görüş ve bilgilerini paylaşarak beni yönlendiren danışmanım Doç. Dr. Senem KURT TOPUZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Şeyda IŞIK

31.05.2019

ÖZET

TBMM'DE KADIN PARLAMENTERLERİN VERDİKLERİ KANUN TEKLİFLERİNİN İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Şeyda IŞIK

Yüksek Lisans Tezi

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Senem KURT TOPUZ

Mayıs 2019, 130 + xvi Sayfa

Geçmişten günümüze, kadınların siyasal alana katılımı ve kadın temsili tartışma konusu olmuştur. Kadınlar birçok yönden siyasal alanlardan uzak tutulmuşlardır. Kadınların siyasal haklarını elde etmeleri için uzun yıllar süren bir mücadele vermeleri gerekmiştir. Bu mücadele demokrasiden kadın hareketlerine kadar uzanan çok boyutlu bir süreci içermektedir. Bugün hala kadınların siyasal alandaki varlıkları ve yetersiz temsilleri konuşulmaya devam etmektedir. Bu süreçte kadınların siyasal kazanımları artsa da siyasetin eril yapısı değişmemiştir. Bu yüzden kadınların siyasetten uzak kalmalarının nedenlerini anlamak için önce kadınların toplumdaki konumlandırılışının anlaşılması gerekmektedir. Özellikle demokrasinin temel taşlarından olan parlamentolarda kadınların görünürlüğü çok düşük seviyededir. Bu da kadın meselesinin ve kadınla ilişkilendirilen konuların gündeme yeterince gelmemesine neden olmaktadır. Bazı durumlarda kadınların siyasal katılım oranları artsa bile, bu durum kadına ve kadın meselelerine bakışı değiştiren bir etki yaratmamaktadır. Bu bağlamda kadınların birer siyasi aktör olarak niceliksel katılımlarının yanı sıra niteliksel olarak temsili de önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle kadınların siyasal temsilleri ve kadın-demokrasi ilişkisi incelenmiştir. Daha sonra bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yasama organı

olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki bilhassa kadın parlamenterlerin, 21. ve 26. meclis dönemleri arasında; kadınla, kadınla ilişkilendirilen alanlarla ve sosyal konularla ilgili olarak verdikleri kanun tekliflerinin içerik analizi yapılmıştır. Kadın temsiline niceliksel ve niteliksel ifadelerinin anlaşılması için önemli olan bu araştırmada, kadın vekillerin ilgili dönemler arasındaki sayısal artışlarının, ilgili konularda verilen kanun teklifleri üzerinden, parlamentoya yansımaları incelenmiştir. Böylece, birçok yazına konu olan, kadın siyasetçilerin erkek meslektaşlarına göre fark yaratacak politikalar üretip üretmediği meselesinin anlaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın Temsili, Siyasal Katılım, Demokrasi, Kadın Parlamenterler, Kanun Teklifi.

ABSTRACT

EXAMINATION OF LAW PROPOSALS GIVEN BY WOMEN PARLIAMENTARIAN IN TBMM WITH CONTENT ANALYSIS METHOD

Şeyda IŞIK

Master Thesis

Department of Public Administration

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Senem KURT TOPUZ

May 2019, 130 + xvi Pages

From past to present, women's participation in political sphere and representation of woman have been the subject of discussion. Women were kept away from political areas in many ways. Women had to fight for long years to achieve their political rights. This struggle involves a multi-dimensional process from democracy to women's movements. Today, the political presence and inadequate representations of women is still being discussed. In this process, although the political gains of women increased, the masculine structure of politics has not changed. Therefore, in order to understand the reasons why women have stay away from politics, it is necessary to understand the position of women in society in the first place. Especially in parliaments, which are the cornerstones of democracy, the participation of women is very low. This, therefore, causes women's issues and issues associated with women to be less discussed. In some cases, even if women's political participation rates increase, this does not have an impact on women and women's issues. In this context, as well as quantitative representation of woman, as political actors, qualitative representation of them also points out an important detail.

In this study, the political representation of women and women-democracy relationship were examined firstly. In this context, the content analysis of the law

proposals –which are related to women, the fields associated with woman, and social issues– given by the especially female parliamentarians as a political participation tool between the 21st and the 26th parliamentary terms, was carried out thereafter. In this study, which is important for understanding the qualitative and quantitative expressions of representation of women, the reflection of the numeral increase of the female parliamentarians between the related terms of the parliament was studied through the given law proposals on related topics. Accordingly, it is aimed to make it clear whether women, the subject of many studies, have produced policies that will make a difference compared to their counterparts.

Key words: Woman Representation, Political Participation, Democracy, Women Parliamentarian, Law Proposal.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
İTHAF	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLOLAR LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. KADINLARIN SİYASAL TEMSİLİ	4
1.1. Dünya’da Kadının Siyasal Temsilinin Geçmişi	8
1.1.1. Batı’da Kadınların Siyasal Katılımının Tarihi	10
1.1.2. Dünya Parlamentolarında Kadınların Temsili	11
1.2. Türkiye’de Kadının Siyasal Temsili.....	12
1.2.1. Türk Tarihinde Kadınların Siyasal Mücadelesi	13
1.2.2. Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler.....	16
1.2.2.1. Geleneği / Ataerkil Toplum Yapısı	19
1.2.2.2. Kadının Toplumsal Roller ve Toplumsal Önyargılar	22
1.2.2.3. Kadınların Ekonomik Mücadelesi ve Eğitim Faktörü	27
1.2.3. Türkiye’de Kadınların Parlamentodaki Temsili	31

II. BÖLÜM

2. SİYASAL ALANDA KADIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ.....	37
2.1. Feminizm ve Demokrasi	39
2.2. Demokrasinin Gerekliliği Olarak Kadının Siyasal Katılımı	44
2.3. Kadın Eliyle Refah Devleti Uygulamaları	49

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE SOSYAL KONULARA DAİR VERİLEN KANUN TEKLİFLERİNE KADIN PARLAMENTELERİN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ.....	54
3.1. Çalışmanın Amacı	54
3.2. Çalışmanın Önemi	55
3.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	56
3.4. Çalışmanın Yöntemi.....	58
3.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilinin Sayısal Değişiminin Kanun Teklifleri ile İlişkisi	61

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
----------------------------------	-----------

KAYNAKLAR	92
------------------------	-----------

EKLER

EK 1: Meclis Dönemlerine Göre İlgili Anahtar Kavramlar Üzerinden Milletvekillerin Verdiği Kanun Tekliflerinin Sınıflandırılmış Verileri.....	109
EK 2: Meclis Dönemlerine Göre Araştırmada Kullanılan Kategoriler Bazında Kanun Teklifinin Esas Numarası Bakımından Sınıflandırılmış Kanun Teklifleri Verileri	117
EK 3: Meclis Dönemlerine Göre Kadın Milletvekillerinin Partisine Göre Sınıflandırılmış İsim Listesi.....	122

ÖZ GEÇMİŞ	130
------------------------	------------

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1: Çalışmaya Konu Olan Meclis Dönemleri.....	57
Tablo 3.2: Araştırmadaki Kategoriler ve Bunlara Göre Veri Tabanı Aramasında Kullanılan Anahtar Kelimeler	59
Tablo 3.3: Meclis Dönemlerinde Verilen Kanun Tekliflerinin Toplam Sayıları.....	60
Tablo 3.4: Çalışmaya konu olan kanun tekliflerinin sonuçları	61
Tablo 3.5: Meclis Dönemlerine Göre Toplam Milletvekili ve Toplam Kadın Milletvekili Sayıları.....	62
Tablo 3.6: Meclis Dönemlerine Göre Kadın Vekillerin Parlamentoda İçindeki Toplamı.....	63
Tablo 3.7: Kategoriler Bazında Anahtar Kavram Aratma Sonuçlarına Göre Verilen Kanun Teklifleri Sayısı.....	64
Tablo 3.8: Araştırmaya Konu Olan Alanlarda Verilen Kanun Tekliflerinin Toplam İçindeki Payı	67
Tablo 3.9: Meclis Dönemlerine Göre Parti İsimleri, Sayıları, İlgili Alandaki Kanun Teklifi Sayıları	68
Tablo 3.10: İlgili Konulardaki Kanun Tekliflerinin Sınıflandırılmış Verileri.....	72
Tablo 3.11: İlgili Konulardaki Kanun Tekliflerinin Toplam Verileri.....	73
Tablo 3.12: Araştırmaya Dair Toplam Veriler ve Yüzdeler Oranlar.....	74

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: Dönemlere Göre Kadın Vekil ve İlgili Konularda Verilen Kanun Teklifleri Grafiği.....	69
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AK PARTİ	: Adalet Ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ANAPARTİ	: Anadolu Partisi
BAĞIMSIZ	: Bağımsız Milletvekili
BBP	: Büyük Birlik Partisi
BDP	: Barış ve Demokrasi Partisi
Bk.	: Bakınız
CEDAW	: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
DBP	: Demokratik Bölgeler Partisi
Drl.	: Derleyen
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
Ed.	: Editör
E-PARTİ	: Elektronik Demokrasi Partisi
FP	: Fazilet Partisi
GEM	: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Güçlendirme Endeksi
GP	: Genç Parti
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
HYP	: Halkın Yükselişi Partisi
IPU	: Inter-Parliamentary Union
KADEP	: Katılımcı Demokrasi Partisi
KADER	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
MEP	: Merkez Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MILAD	: Millet ve Adalet Partisi

MKHR	: Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Milenyum Kalkınma Hedefi Raporu
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
SHP	: Sosyaldemokrat Halk Partisi
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TP	: Türkiye Partisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ÜPB	: Türkiye Cumhuriyeti Ülke Programı Belgesi
YP	: Yurt Partisi
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Kadınların siyasal alana katılım meselesi, uzun yıllar boyunca önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur. Kadınların önce toplumsal sonra da siyasal boyuttaki varlıklarının geçmişi, kadının tarih boyunca konumlandırıldığı farklı yapıları ve kadın haklarına dair uzun, çok boyutlu ve etkileşimli bir mücadeleyi içermektedir. Bu mücadele öncesinde kadınların erkeklere nazaran birçok yönden ikincil konumda kaldığı gerçeği yatmaktadır. Bugün hala kadınların erkekler karşısındaki ve toplum düzeyindeki konumu, erkeklerle kıyaslandığında istenilen şekilde ve eş düzeyde bir erişimi ifade etmemektedir. Kadınlar hala toplumun birçok alanından dışlanmakta ve hala ev, aile gibi “özel” olarak tanımlanan alana hapsedilmektedir. Önce cinsler sonra cinsiyetler arasındaki eşit(siz)lik meselesi son kertede egemenlik ilişkilerinin zirve noktası olan siyasete kadar uzanmaktadır.

Özellikle demokrasiyi sahiplenen rejimlerde, kadınların siyasete katılımları, demokrasinin yerine getirilmesi beklenen ilkelerinin bir gereği olarak, kamusal alanların kadınlara açılması anlamına gelmiştir. Kadınların elde ettikleri siyasal hakların uzantısı olarak kazandıkları siyasi temsilciliklerini, öncelikle halkın temsil edildiği ve siyasetin meşru olarak yürütüldüğü ulusal parlamentolarda görmek mümkündür. Siyaset-demokrasi-kadın ilişkisinde demokrasinin gereği olarak siyasal alanın ve bunun aracı olan ulusal parlamentoların kadınlara açılması, kadın meselesinin de bizzat kadınlarca temsil edilebilmesinin önünü açmıştır. Buna rağmen kadınların siyasete katılımları niceliksel anlamda henüz yarı yarıya yakalayabilecek bir orana dahi sahip olamamıştır. Bunun altında birçok neden yatmakla birlikte temelde kadınlara biçilen toplumsal roller, siyasi kültür, kültürel, siyasal ve sosyo-ekonomik yapılar yer almaktadır. Kadınların siyasal alandaki varlıklarını anlamlandırmak öncelikle kadınların bu yapılar içindeki konumunu anlamaktan geçmektedir. Nitekim bugün kadınların geçmişe nazaran siyasal katılımlarının arttığını söylemek mümkünken, katılımlarını niteliksel olarak değerlendirdiğimizde gerçek anlamda kadınların temsil edildiğini

söylemek her zaman mümkün olamamaktadır. Bu nokta da devreye bahsi geçen yapıların, kadınların ve toplumun üzerindeki etkileri girmektedir. Nasıl ki kadın hakları mücadelesi gelişerek günümüze kadar uzandıysa aynı şekilde kadınların kadınlardan beklediği temsilin boyuta da değişmiştir. Eskiden oy kullanma hakkı temel talepken, sonraları karar alma mekanizmalarında bulunma talepleri artık bu mekanizmalarda etkinlik yaratma beklentisi şeklinde evrim geçirmiştir. Bu anlamda da kadınlardan özellikle erkek meslektaşlarına nazaran farklılık ya da farkındalık oluşturacak politikalar üretmeleri beklenmektedir. Refah devleti uygulamaları bunun bir örneğini oluşturmaktadır.

Türkiye’de de durum anlatılandan farklı değildir. Kadın hareketleri dünyayla benzer bir biçimde fakat ülke içi kendi dinamiklerine eklenerek gelişmiştir. Geline nokta Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ulusal parlamentosu olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kadınların niceliksel varlıkları düşük seviyelerde seyretmektedir. Bu da kadınların siyasal katılımının Türkiye’de de yetersiz olduğunu göstermekle birlikte kadınların temsili hususunda da kilit bir problem oluşturmaktadır.

Bugün artık kadınların sadece niceliksel anlamda siyasete katılım oranlarının artmaları değil, kadın temsiline niteliksel olarak da anlam ifade etmesi konuşulmaktadır. Bunun anlaşılabilmesi kadınların gerçek temsiline anlaşılması için de önem taşımaktadır. Kadınların erkek meslektaşlarına göre farklı, özellikle daha fazla duyarlılık içeren konularda ve daha sosyal meselelerde politika üretme kabiliyetlerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda da öncelikle kadınların katılım düzeyleri belirlenmeli ve sonra politikaya eğilimleri incelenmelidir. Bu konunun irdelenmesi elbette kadınları politik alandan dışlayan etmenleri göz ardı etmek anlamına gelmeyecektir. Nitekim kadınların henüz siyasal alanlarda erkeklere göre yeni olmaları da bir gerçektir fakat kadınların siyasal temsildeki etkinliklerinin anlaşılması kadınlar ve kadın meseleleri için önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Bu çalışmada kadınların siyasete katılım düzeylerinin diğer bir ifade ile niceliksel anlam ifade eden parlamenter sayılarının, niteliksel anlamda kadınların siyasal temsili konusundaki etkisini araştırmak amacı yatmaktadır. Bunun için, Türkiye

Büyük Millet Meclisi'ndeki parlamenterlerin 21. meclis dönemi ile 26. meclis dönemleri arasındaki kadına, kadın meselesine, kadınla ilişkilendirilen alanlara, kadının toplumdaki konumuna ve refah devleti uygulamalarına ilişkin verilen kanun teklifleri incelenmiş; daha sonra bu konu üzerinden kadın ve erkek parlamenterler şeklinde sınıflamaya gidilmiştir. Bu araştırma yapılırken Türk toplumunun kadını konumlandığı veya dışladığı veyahut uzak durmasının neden olarak gösterildiği gerek sosyal, gerek kültürel, gerek ekonomik gerekse siyasal her alan temel alınarak kadına, kadın meselesine ve sosyal konulara ilişkin anahtar kelimeler oluşturulmuş ve bu kavramların Türkiye Büyük Millet Meclisi veri tabanlarında araması yapılarak içerikleri analiz edilmiştir. Bulunan veriler ışığında kadınların ilgili dönemlerdeki sayısal artışlarının yasa yapma süreçlerinde kadın meselesine ve sosyal konulara ne derece etki ettiği, erkeklerden farklı daha önce değinilmemiş ya da üzerinde yeterince durulmamış politikalara yansımaları irdelenmeye çalışılmıştır.

Bu amaçla çalışma dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde kadınların siyasal temsili, dünya genelinde ve Türkiye özelinde tarihsel ve ulusal parlamentolardaki temsil boyutunda açıklanmıştır. İkinci bölümde kadın ve demokrasi ilişkisi çerçevesinde, kadınların, kadın hareketlerinin demokrasi içindeki yeri ve demokrasiye etkileri ve de bu bağlamında kadınlarca yürütülen refah devleti politikaları tartışılmıştır. Üçüncü bölümde kadın-demokrasi-temsil ilişkisini Türkiye üzerinden, ulusal parlamentodaki kadın vekillerin dönemsel olarak sayısal değişiminin yasa yapma aracı olan kanun teklifleri üzerinden, ilgili konulara etkisi irdelenerek içerik bakımından analiz edilmiştir. Son olarak ise, dördüncü bölümde kadınların katılımı ve temsili konusu çalışmaya konu olan Türkiye örneği üzerinden elde edilen verilerle, temel amaçlar doğrultusunda, yeniden genel bir değerlendirmeye alınmıştır.

I. BÖLÜM

1. KADINLARIN SİYASAL TEMSİLİ

Kadınların siyasi temsilciliği, zaman içinde giderek artan bir biçimde modernlik kavramları ve etkili demokratik yönetim içine dâhil edilmiştir (Hughes 2009:175). Buna rağmen dünya genelinde ulusal yasama organlarında hala kadın temsilieri azdır. Teorik olarak yapılan açıklamalar henüz birçok yerde denenmiş değildir (Paxton 1997: 442). Kadınlar dünya nüfusunun yaklaşık olarak yarısını oluşturmasına ve seçme-seçilme hakkına on yıllardır sahip olmasına rağmen ulusal yargı organlarındaki temsil oranları dünya genelinde yarı yarıya dahi bulamamıştır (IPU 2019, <http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm>, 12 Mart 2019'da erişildi). Kadınların siyasete katılım oranlarının yetersiz olması yasalarda da kendini göstererek, yasama ve kaynak dağılımı biçimindeki toplumun tümünü ilgilendiren kararlarda kadınların çıkarlarının göz ardı edilmesine sebep olmaktadır. Öte yandan siyasi pozisyon görünür bir statü ve saygınlık taşıdığı için bu, kadınlar ve diğer dezavantajlı gruplar için de hala önemli bir alanı teşkil etmektedir. Bu nedenle toplum içinde kadınların konumunu anlamak ve potansiyel olarak arttırmak için siyasi yapı içindeki konumlarını anlamak gerekmektedir (Paxton 1997: 442).

Siyasal hayata katılım, birey ile siyasi sistemin ilişkisini içermektedir. Bu ilişki siyasi olayları izlemek, hakkında bilgi edinmek, siyasi olarak karar mekanizmalarında yer alarak aktif veya sadece oy kullanarak pasif anlamda eylemde bulunmak gibi çeşitli biçim ve boyutlarda kendini göstermektedir (Örtlek ve Tekelioğlu 2013: 279). Bu açıdan devlet-siyasal sistem- birey ilişkisi çerçevesinde siyasi katılma aynı zamanda devlet yönetimine de katılmanın en gerçekçi yanını oluşturması bakımında önem taşımaktadır (Eroğlu 2014:227). Bu ilişki içinde kadınlar yüzyıllar boyunca geleneksel toplum yapıları, değer yargıları, toplumsal rolleri, niteliksel durumları gibi nedenlerle

engeller ile karşılaşmış ve siyasal sistemlerle olan bağları zayıflatılmıştır. Modern çağ ile yaşam biçimleri değişen ve çağdaşlaşma yönünde ivme kazanan yapılar kadınlara da yasal boyutlarda bir takım eşitlikçi düzenlemeler getirmiş ve kadınların siyasal katılımlarında değişikliğe yol açmıştır. Yine de günümüze gelindiğinde kadınların siyasete katılma düzeyleri hala karşı cinsle eşitlenememiştir. Özellikle cinsiyet eşitsizliği çok belirgin bir biçimde varlığını gerek toplumsal boyutta gerekse siyasal boyutta sürdürmeye devam etmiştir. Bu da kadınların siyasal alan da dâhil olmak üzere birçok noktada erkeklerin gerisinde kalarak ikincil konuma düşmelerine neden olmaktadır (Örtlek ve Tekelioğlu 2013: 279).

Öte yandan kadınların ayrıma maruz bırakıldıkları cinsiyet kimlikleri tarih perdesinde de her zaman ön sırada yer almış. Bu ayrım kadını toplumun kamusal alanlarından dışlarken aynı zamanda kamusal alanda faal olan erkeğe bağımlı kılarak ikinci plana düşmesine ve bu açıdan politik kimliğinin etkilenmesine de neden olmuştur. Kadına karşı tarih boyunca süren bu ayrım onun siyasal alandan dışlanması ve eril düzen içinde kaybolması sonucunu doğurmuştur. Kadınların hiyerarşide üst sıralara hareketlenme çabaları kadın hareketlerinin oluşmasının önünü açarken maruz kaldıkları ayrımcılıklara karşı direnişi de beraberinde getirmiştir. Kadınlara karşı yapılan ayrımı Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) birinci maddesinde şöyle tanımlanmıştır: “Kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkeğin eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayrım, mahrumiyet veya kısıtlamadır.” (Unicef 2004, https://www.unicef.org/turkey/pdf/_gi18.pdf, 20 Mart 2019'da erişildi). Nihayetinde siyasal alana hâkim olan erkeklere karşı kadınların siyasal temsili tarih boyunca da yetersiz kalmış; uzun yıllar haklarını kullanmak için mücadele içine giren kadınların, biyolojik niteliklerinin ötesinde politik hak talepleri olan ve bu çerçevede kendilerini tanımlayan bir politik grup olduğu noktası atlanmıştır (Sancar Üşür 2008: 223).

Son yıllarda kadınlara yapılan ayrımcılığa karşı zaman zaman kadınları olumlu şekilde ayıracak uygulamalar da devreye sokulmuştur. Nitekim bu kadının, kadın olması dışında; insan, birey, özne olarak tanımlanmasının erkeklere göre daha geç zamanlarda kazanılmış olmasından kaynaklanan zaman açığını kapatmak için gerekli de görülmektedir. Bu anlamda da tarihsel olarak dışlanmış grupların eğitim, istihdam, siyaset gibi alanlara katılmaları için temsil imkânı sağlayan politikalar dizisi olarak tanımlanabilecek olumlu ayrımcılık örneğinin; bir kişiye veya gruba tahsil edilmiş pay/oran anlamına gelen ve 1990'lardan itibaren yaygınlaşan "kota" uygulamaları gibi; gerek politik, gerek sınıfsal/etnisite/ulus gerekse toplumsal cinsiyet düzenine oturtulmuş farklılıkların lehine bir anlayışla kadınlar ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır (Acar Savran 2011; Öztan 2004; Sitembölükbaşı 2007). Aslında durum düşünüldüğünde bunu "siyasette kadını yok sayan cinsiyetlendirilmiş iktidarın kadını siyasetin araçları ile görünür kılma ironisi" olarak tanımlamak da mümkündür (Terkan 2010: 121). Buna bağlı olarak kadınların siyasal temsili sadece kadınların sayısal artışı olarak ölçülemeyeceği gibi, kadın adaylarının artışı da baştan sona kadın haklarının zaferi şeklinde yorumlamak yanlış olacaktır (Anbarlı Bozatay ve Kutlu 2014: 153).

Siyasal katılımın en meşru araçlarından olan parlamentolar ve onların çatısı altındaki siyasi partiler ise kadınlara sınırlı düzeyde temsil olanakları sunmaktadır. Kadın temsilcilere parlamentolar bünyesinde tanımlanan görevler yine kadınlık rollerini pekiştirir düzeyde ve yeterlikte kalmaktadır. Genellikle kadın için anne-çocuk sağlığı, şiddet, bakım hizmetleri, eğitim gibi başlıklar seçilerek acil sorunlara geçici çözümler üretilmekte, programlarda kadınların talepleri göz ardı edilerek ailenin önemli bir üyesi olarak kutsanmaktadır (Sayın 2007: 154).

Bu çerçevede bugün kadının siyasetteki yeri genellikle tartışılan niceliksel anlamının ötesinde niteliksel bir anlam ifade etmektedir. Kadınların siyasette yüzde kaç oranında katılımı bugün artık tek başına kadını, kadın meselesini ve bu noktada da temsili ifade etmek için yeterli gelmemektedir. Nitekim kadınların görünürlüğü nispeten artmıştır fakat gerekli bilinç seviyesine ulaşma konusunda etkili olunamadığı ortadadır. Siyasetin pratiklerini, siyasetin içinde, siyasetin eril diliyle gerçekleştiren kadınların, tekdüze, yeknesak, pederşahi düzeni etkileme noktasında edilgen kalmalarına

dolayısıyla niceliksel olarak görünür olsalar dahi niteliksel olarak yeterli temsili ifade edememelerine neden olmaktadır (Mutlu 2017: 24, 25). Bu noktada siyasal katılımı daha anlamlı kılmak adına, niceliksel ve niteliksel temsilin anlaşılması önemlidir. Niceliksel temsil kadınların parlamentodaki sayısal varlıklarıdır. Burada üzerinde durulması gereken ise niteliksel temsildir. Niteliksel temsil seçilen kadın parlamenterlerin kadınlar için ne yaptığı ile ilgilenmektedir. Diğer bir ifade ile kadın temsili denildiği noktada, kadın temsilcilerin kadın problemlerine ilişkin çözüm üretme hususunda ne derece etkili olduklarına, bu konuya dair yaptıkları çalışmalara, toplumun farklı kesimlerindeki farklı kadın profillerini ne derece iyi temsil edebildiklerine bakmaktadır (Aydın Yılmaz 2015; Şahin Mencütek 2013). Çünkü söz konusu temsil olduğunda, kadınların siyasal hayatta erkeklerle benzer koşullarda var olmaları ve yarışabilmeleri için “kadın olma” özelliklerini bir kenara bırakarak daha güçlü olunabileceğine dair inançları onları Ayata’nın ifadesi ile “cinsiyetsizmiş” gibi davranmaya itmektedir (Ayata 1995: 309).

Bu durum gösteriyor ki kadınların siyasette oransal artışı eş deyişle siyasal katılımı olumlanan bir gelişmedir fakat tek başına yeterli değildir. Kadınların çözüme dair süreçlerde de karar veren pozisyonunda bulunması gerekmektedir. Nitekim kadınların siyasal katılımındaki sayısal artışı her zaman “kadın hakları” konusunda da başarıyı paralel bir biçimde yanında getirmemektedir. Bazen durumun tam aksine de ilerlemesi söz konusu olabilmektedir. Örneğin Türkiye’de son dönemde kadın parlamenterlerin sayısında bir artış gözlemlenmektedir fakat özellikle feminist ideolojiyi sahiplenen çevreler tarafından bu bir kadın başarısı olsa da “kadın hakları” başarısı olarak tanımlanmamaktadır. Diğer bir ifade ile kadın meselelerinin kaygıları dindirecek şekilde somut temsili olarak tasvir edilmemekte aksine eskisinden daha az hak ve özgürlüğü içerecek şekilde dönüşüme uğratılmış ve daraltılmış bir alan olarak yorumlanmaktadır. Yine de her ülkenin kendi iç dinamikleri gibi Türkiye’nin de siyasi kültürü düşünüldüğünde kadın milletvekillerinin sayısı toplam içinde çok az hatta azınlık denilebilecek kadar az olduğu için, seçilenlerin de Türk siyasi yaşamındaki etkilerini izlemek aynı derecede zor olmaktadır (Arman 2015; Ayata ve Tütüncü 2008; Özcan 2017).

1.1. Dünya’da Kadının Siyasal Temsilinin Geçmişi

Kadınların siyasal yaşamda var olma meselesi güncel bir sorundur, fakat kadınların siyasal temsili meselesinin geçmişi çok daha eski bir tarihe Antik Yunan’a kadar dayanmaktadır. Siyasete katılma ya da temsil edilme eski çağlardan beri sadece erkeklerin sahip olduğu bir vatandaşlık hakkı olarak tanımlanmıştır. Çünkü kadınlar doğal nitelikleri ile yönetmeye yeterli bulunmayan ve daha az rasyonel olanlar şeklinde kabul edilmiştir. Bu nedenle de temsilci mutlak ve sorgulanmaz bir biçimde erkek kişi olmuştur. Nitekim 17. yüzyıldan önce de kadınların temsiline ilişkin bir algı zaten var olmamıştır. Dolayısıyla bunun bir sorunsal olarak gündem teşkil etmesi de yeni bir meseledir. Bunun nedeni ise kadınların zaten yeterince iyi temsil edildiğine dair genel bir inancın olmasıdır. Her açıdan babaların, erkek kardeşlerin veya kocaların kadınları temsil etme konusunda iyi iş çıkardıkları düşünölmüştür. Bu nedenle de gerek birçok düşünür tarafından gerekse toplumlardaki genel inanış bakımından kadınların politik “temsil/sizlik” durumları bir sorun olarak kabul edilmemiştir (Sumbas 2015: 105, 106).

Kadın hareketlerinin başlangıcı tarihsel olarak Aydınlanma Dönemi’ne denk gelmektedir; kitlesele anlamda ise ilk olarak Fransız Devrimi ile ortaya çıkmıştır. Devrim sonrası kadınların toplantı yapmaları, dernek kurmaları hatta faaliyette bulunan kadın kulüpleri kapatılmasına rağmen bu, tarihte kadınların ilerleyişine engel olamamıştır. Özellikle Fransa’da kadınların siyasal hakları elde edebilmeleri uzun yılları alan bir mücadele sonucu olmuştur. Bu ilk siyasal haklar mücadelesi de tarihte birinci dalga feminizm olarak isimlendirilmiştir (Erzene Bürgin vd. 2017: 122-123). Birinci Dalga Feminizmin odaklandığı noktalar oy verme hakkı, eğitim hakkı gibi kamusal alanda kadın erkek eşitliğine yönelik olarak temelde siyasal eşitlik ve kanun önünde eşitlik üzerine olmuştur (Öz Yıldız 2016: 8). Bu anlamda kadın hareketinin kuramsal tarihindeki ilk önemli alışma Mary Wollstonecraft tarafından yazılan 1792 yılında *A Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Savunusu) adlı esere dayanmaktadır. Bu eser daha sonraları kadın hakları için önemce üstün olan bir eser halini almıştır (Donovan 2001: 15). Yine bu yönde hazırlanan dünyadaki ilk kadın hakları bildirisi de 1848 yılında yayınlanan “Seneca Falls Bildirgesi”dir. Daha sonra bunu, 1867 yılında İngiltere’de kadınların seçme ve seçilme hakkına yönelik olarak,

John Stuart Mill'in önderliğinde hazırlanan bir yasa tasarısı takip etmiştir. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmış fakat siyasi hak talebi için örgütlenen kadın hareketlerinin önünü açmış ve bu dalga dünyanın diğer ülkelerindeki kadın hareketlerini tetikleyerek yayılmıştır: 1872'de Amerika Birleşik Devletleri'nde Susan B. Anthony adında bir kadın ilk Kongre seçimlerinde, yasayı çiğneyerek oy kullanmış ve ceza almıştır (Donovan 1997, Aktaran: Çakır 2013: 73). 1895'te Rusya'da Kadın Yardımlaşma Derneği kurularak kadınların önce eğitim ve barınma daha sonraları oy hakkı için mücadele etmişler ve 1917'de sonuç alabilmişlerdir (Çakır 2013: 81). Bu süreç diğer ülkelerde de devam etmiş ve 1930'lara gelindiğinde İlk Dalga Feminist hareket çoğu ülkede karşılık bulmuştur. Kadınların siyasi haklarını kazanmaları ile birlikte bunu takip eden sonraki feminist hareketlerin çoğu amaçları yönünden değişiklik göstermiş ve Birinci Dalga Feminizmi, İkinci Dünya Savaşı sonralarına tekabül eden İkinci Dalga Feminizm izlemiştir. Bu dönemdeki siyasal konjonktürün etkisiyle birlikte kadın erkek eşitliğinin sadece kamusal alanda değil aynı zamanda özel alanda da çözülmesi gereken bir problem olduğu düşüncesi doğmuştur. Bu düşünce kadının kamu alanı dışında yani ev, aile, evlilik gibi özel alan tanımları içinde de erkek egemen düzen tarafından sömürüldüğü ve bu nedenle kadının eşitlikten daha fazlasına, özgürlüğe de ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Kamusal alandaki eşitlikten, özel alandaki özgürlüğe kayan mücadele, kadının sırf "kadın" olmasından dolayı toplumsal olarak ikincil bir konuma yerleştirildiği ve özel alandaki hiyerarşik düzenden dolayı özel olanın aslında politik olduğu fikri dünya genelinde genişleyerek ilerlemeye devam etmiştir (Öz Yıldız 2016: 8, 9). 1970 yıllarına gelindiğinde ise feminist hareketin vurguları, siyasal temsilin eşitlik ve dayanışmayı temel alan katılımcı demokrasi ve yurttaşlık biçimleri ile birleşmiştir (Çakır 2013: 37). Nihayetinde 90'lara geldiği kadınlar kendilerinden umulandan fazlasını ifade ettiklerini göstermişlerdir. Bu durumu Marian Sawer şöyle ifade etmiştir: "Özellikle 1990'larda kadınlar yokluklarını başarılı bir şekilde siyasetlendirmişlerdir" (Aktaran: Ayata ve Tütüncü 2008: 463).

Sonuç olarak, kadınların mücadelesi, farklı boyutları ile birlikte günümüze kadar uzanan bir şekilde süregelmiştir. Bugün kadın hareketleri dünyanın her yerinde farklı perspektiflerde tartışılmaya devam etmektedir.

1.1.1. Batı'da Kadınların Siyasal Katılımının Tarihi

Batıda kadınların siyaset alanında ön plana çıkması Sanayi Devrimi ve 1789 Fransız Devrimi ile birlikte artış göstermiştir. Bu dönem öncesinde feodal düzende genel olarak kadınların karar mekanizmalarına katılabilecekleri kurumlar bulunduğu söylemek mümkün değildir. 19. yüzyıl boyunca kadınların siyasal anlamda güçlenmesi açısından, oy hakkı elde edebilmeleri önemli bir tartışma konusu olmuştur. Kadınların toplumsal ve siyasal açıdan erkeklerle eşit düzeylere gelebilmesi, seçme ve seçilme hakkını elde edebilmesi ve de bunun ötesine geçebilmesi büyük çabalar gerektiren bir tarihsel mücadeleyi içermektedir (Çaha 2008; Demir 2015; Çakır 2010).

Batılı devletlerin siyasal katılım açısından kadınlara tanıdığı hakların başında tarihsel olarak oy hakkı gelmektedir. Bu açıdan, kadınlara oy hakkı ilk kez 1890 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Wyoming eyaletinde verilmiş fakat ülke genelinde bu hak 1920'de verilmiştir. Bu nedenler ilk oy hakkı tanıyan ülke 1893 yılı ile Yeni Zelanda olarak kabul edilmektedir. Bunu sırasıyla, 1902'de Avustralya, 1906'da Finlandiya, 1917'de Kanada, 1918'de Almanya, 1919'da Lüksemburg, 1930'da Türkiye, 1971'de İsveç takip etmiştir. Kadınlara seçilme hakkını veren ilk ülke ise 1788'de Amerika Birleşik Devletleri olmuştur ve ilk kez 1906 yılında Finlandiya'da kadınlar parlamentoya girmiştir (Demir 2015; Öztürk 2012).

Ancak ifade etmek gerekir ki, kadınlara seçme ve seçilme hakları tek aşamada değil birtakım niteliksel gerekliliklerle yıllara yayılan bir süreçte verilmiştir. Bu süreç bazı ülkelerde kısıtlamalarla birlikte devam etmiş ve başlarda asil kadınlar, belirli eğitim ve gelir düzeyine sahip kadınlar, gibi ayrımcı özellikleri olan kadınlara siyasi haklar tanınmıştır (Demir 2015: 88, 89). O günden bugüne kadar geçen süreçte gerek demokratik anlamda gerekse gelişmişlik düzeyi bakımından en ileri olan Batılı ülkelerde kadınlar, oy kullanma hakkını erkeklerle hemen hemen eşit düzeyde paylaşırken; karar mekanizmalarında bulunma düzeyleri bakımından çoğu ülkede aynı oranları hala paylaşamamaktadırlar (Phillips 2015: 79).

1.1.2. Dünya Parlamentolarında Kadınların Temsili

“Parlamentolar, demokratik ülkelerde siyasal kararların alındığı en üst ulusal kurullardır” (Demir 2015: 89). Oluşumu itibariyle tamamen bütünleşmiş bir organ olan parlamentolar topluluk niteliği taşımakta ve toplumu temsil eden ulusal grupları içermesi bakımından önem taşımaktadır (Demirel 2014: 143). Bundan dolayı kadınların dünya parlamentolarındaki tespiti önem taşımaktadır.

Ulusal parlamentolarda kadınların temsil düzeyleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte yıldan yıla artış göstermiştir. Bugün dünya parlamentolarında kadınların temsil düzeyleri Kuzey (İskandinav) ülkelerinde %42,5, Avrupa’da İskandinav ülkeleri ile birlikte %28.6, Avrupa’da İskandinav ülkeleri hariç %27.2, Amerika’da %30.6, Asya’da %19.9, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da %19.0, Sahraaltı Afrika’da %23.9 ve Pasifik’te %16.3’tür. Dünya geneline bakıldığında ise parlamentolardaki kadın temsili %24 civarlarındadır (IPU 2019, <http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm>, 12 Mart 2019’da erişildi). Bu oranlar içinde geçen yıllarda Ruanda %61 gibi bir oranla kadın vekil sayısında listenin en üstündeyken, yine örneğin Namibya ve Güney Afrika da kadın vekil oranlarında dünya sıralamasında ilk on içinde yer almaktadır. IPU raporuna göre bölgesel ve küresel anlamda en ciddi artışı ise Cibuti göstermiştir. Buna göre Cibuti parlamentosunda kadın vekil oranları %11’den %26’ya yükselmiştir (Schlein 2019, <https://www.amerikaninsesi.com/a/dunyada-kadin-parlamenter-sayisinda-ciddi-artis/4817949.html>, 10 Nisan 2019’da erişildi).

IPU oranları gösteriyor ki kadınların ulusal parlamentolardaki temsili toplam oranlar düşünüldüğünde mütevazı de olsa bir artış göstermiştir. Bu rakamlar ancak geçmiş dönemlerdeki kadın mücadeleleri ile kıyaslandığında anlamlı hale gelmektedir. Nitekim kadınlar siyasal alanlara erkeklerden çok daha geç adım atmışlardır. Bunun yanı sıra ulusal parlamentolarda daha fazla yerli kökenli kadın siyasaya rastlanmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde siyah kadınların ve hatta Müslüman kadınların bulunması parlamenter kadın çeşitliliğini de ifade etmektedir (Schlein 2019, <https://www.amerikaninsesi.com/a/dunyada-kadin-parlamenter-sayisinda-ciddi-artis/4817949.html>, 10 Nisan 2019’da erişildi). Bu anlamda da siyasetin yüzünde küresel

düzye değişimler görölmektedir. Örneğin 2018 yılında göreve başlayan İspanya hükümetinde ilk kez kadın bakanların sayısı erkek bakanlarınkini geçmiştir (Trowsdale 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44821229>, 10 Nisan 2019'da erişildi). Avrupa genelinde ise ulusal düzeyde kadınların parlamentodaki en yüksek oranı ise %47,3 ile İsveç'te görölmektedir. İsveç bu oran ile aynı zamanda dünya sıralamasında da beşinci sırada bulunmaktadır. Dünya sıralamasında Ruanda'dan sonra ise %53,2 ile Küba gelmektedir. Üçüncü sırada %53,1 ile Bolivya ve dördüncü sırada ise %48,2 ile Meksika takip etmektedir. Orta Doğu'da ulusal parlamentodaki kadın oranları en yüksek %29,2 ile İsrail'dedir. Bu oranlar Pasifik'te en yüksek %40 ile Yeni Zelanda'da, Asya'da en yüksek %32,7 ile Nepal'dedir. Son olarak ise ulusal parlamentolarda kadın vekil oranlarının en düşük olduğu ölkeler sondan başlayarak %0 ile Pasifik'teki Vanuatu, Papua Yeni Gine ve Mikronezya; %0,3 ile Ortadoğu'da Yemen ve %1,2 ile yine Orta Doğu'da Umman'dır (IPU 2019a, <http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, 10 Nisan 2019'da erişildi).

Öte yandan yine kadınların hala dünya genelinde karar mekanizmalarında bulunabilme oranları erkeklere göre oldukça düşük seviyelerdedir. Aynı siyasal hakları taşımalarına rağmen kadınlar dünya parlamentolarında erkek meslektaşları ile eş değer katılım düzeylerine sahip değillerdir. Günümüze kadar uzanan süreçte kadın temsili niceliksel ve bazı boyutlarda niteliksel olarak artış göstermiş olsa da mevcut veriler gösteriyor ki son kertede henüz birçok dünya ölkesi parlamentosunda kadınlar yarı yarıya oranları bile yakalayamamış, kadın temsili istenilen seviyeye çıkarılamamıştır.

1.2. Türkiye'de Kadının Siyasal Temsili

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Türkiye Cumhuriyeti Ülke Programı Belgesi (ÜPB)'ne (2006-2010) göre kadınlar ve erkekler arasında gerek sosyal ve ekonomik gerekse siyasal güç açısından eşitsizlikler bulunmaktadır. ÜPB, Türkiye'deki kadınların kamusal, siyasal ve ekonomik hayata katılmaları konusunda engeller ile karşılaştıkları için iktisadi fırsatlardan yararlanamayan ve politik alanda yeterli şekilde temsil edilemeyen; bu nedenlerle de sınırlı güce sahip olan dezavantajlı

bir sosyal grup olarak nitelendirmektedir. Bu anlamda da Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Milenyum Kalkınma Hedefi Raporu (MKHR) (2005), kadınların siyasi süreçlere katılımındaki eşitsizlikleri Türkiye'nin demokratik uygulamalarındaki bir eksiklik niteliğinde değerlendirmektedir (KONSENSUS 2006, http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-12/UNDP-TR-Turkiyede_Siyaset_ve_Kadin_Arastima_Raporu.pdf , 20 Mart 2019'da erişildi).

Bu çerçevede Türkiye'de kadınların siyasal katılımlarını ve buna bağlı olarak siyasal temsillerinin anlaşılması için öncelikle kadınların Türk tarihi boyunca verdikleri mücadele sonucu elde ettikleri hakları ve bu hakların onları getirdiği noktayı öğrenmek ve de bu noktaya gelene kadar kadınların siyasal olarak temsillerini engelleyen siyasal, toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik durumların anlaşılması gerekmektedir. Nitekim dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınları siyasal ve hatta sosyal alanlardan uzak tutan, aşılması gereken fakat aşılması güç olan engeller bulunmaktadır. Bu engeller dünya geneline paralel olarak kadınların toplumdaki konumlandırılması ve sosyal, kültürel, ekonomik hizmetlere erişimi ile ilgili olmakla birlikte Türk geleneksel anlayışı ve Türk siyasal kültürü ile birleştiğinde farklı dinamikleri de ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Türk toplumunun ve Türk siyasal yaşamının kendi içyapısı kadınların Türk parlamentosunda temsilini de yansıtmaktadır.

1.2.1. Türk Tarihinde Kadınların Siyasal Mücadelesi

Türk toplumlarında siyasal kültürü cinsiyet ekseninde değerlendirdiğimizde, İslamiyet öncesinde kadın ve erkeğin toplumsal konumu bakımından nispeten eşit oldukları farklı düşünürlerce tartışılmaktadır. Özellikle “hakan” ve “hatun” kavramları üzerinden düşünüldüğünde cinsiyetler arası hiyerarşideki değerlendirmenin dünya tarihi ile paralel bir biçimde ve şaman kültürünün etkileri ile “anaerkil” kökenlere dayandığı görülmektedir. Bu yapılanma aynı zamanda henüz özel mülkiyet kavramının da ortaya çıkmadığı döneme rastlamaktadır. Bu açıdan da kadının siyasal konumlanışı irdelendiğinde Türkiye, dünya geneli ile hem kronolojik olarak hem de diğer boyutlar bakımından benzer gelişimler göstermektedir (Yaraman 2015: 56-57). İslamiyet sonrası ise Türk kadın hükümdarlar örneği siyasal anlamda yönetim geleneğinin bir kanadını

oluştursa dahi bu örnekler kadının siyasal temsili açısından tekil ve sınırlı örnekleri teşkil etmişlerdir. Nitekim bu durum daha ziyade mirasla alakalı olan “aile içi” bir anlayışı içermekte ve kadının siyasal temsilini tam olarak tanımlamaya yetmemektedir. Dolayısıyla kadının siyasal varlığı Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dönüşümler gözlenmiştir. Bu dönemde etkisini gösteren Fransız Devrimi ile yayılan fikirler Osmanlı İmparatorluğu’nda da etkiler yaratmıştır (Yaraman 2015: 58-59). Asıl olarak ise Türk tarihinde kadınların siyasal hak mücadelesinin geçmişi Osmanlı dönemi içinde I. Meşrutiyet dönemine tekabül etmektedir; fakat ivme kazanması II Meşrutiyet’e rastlamaktadır. Bu bağlamda, bir özgürlük ve eşitlik hareketi olarak kadın hareketlerinin Osmanlı toplumunda etkileri 1900’lerde ortaya çıkmıştır (Erzene Bürgin vd. 2017: 123). Türkiye’de kadınının konumu üzerine tartışmalar ise Tanzimat dönemine rastlamaktadır. Özellikle Osmanlı’nın son döneminde eğitim, çalışma gibi haklarda geçirdikleri dönüşümler ile kadınlar kamusal yaşama açılmaya başlamışlardır (Yaraman 2015; Yüceer 2008). O dönemlerin kadın gazetelerinde özellikle eğitim, çalışma ve sokağa çıkabilme hakları konu edilmiştir. Bu yolla kadınlar bilinçlendirilmeye çalışılırken bir yandan da bu konularda etkin görevler üstlenen kadın dernekleri kurulmuştur. Bu dönemlerdeki örneklerden biri henüz Cumhuriyet Halk Fırkası bile ortada yokken 1923’te Nezide Muhiddin Tepedelengil tarafından Kadın Hakları Fırkası adlı bir siyasi partinin kuruluş çalışmaları tamamlanmasıdır. Sonraki dönemlerde yine kadın yazarlar örneğin, Halide Edip Adıvar, yazılarında feminist hareketlere yer vermiştir. Adıvar’ın yazıları Cumhuriyet Türkiye’sinde kadınların kamusal hayata hangi koşullar altında kabul edilebileceklerine dair mecazlar içermektedir. Bu örnekler Tanzimat Dönemi’nden sonra Cumhuriyet’in ilk yıllarında da kadınların siyasal hak taleplerinin devam ettiğini göstermektedir (Erzene Bürgin vd. 2017; Toprak 2014; Yüceer 2008). Siyasal temsilcilik açısından bakıldığında ise 1930’larda gerçekleşen yasal dönüşümler sonucu kadınlar ilk önce yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı elde ettiği görülmektedir. Bu bağlamda kadınlar ilk kez 1933 yılındaki belediye seçimlerinde oy vermişler ve sonucunda ise belediye meclisi ile muhtarlıklara seçilmişlerdir. Daha sonra 1934’e gelindiğinde genel seçimlerde bu hakkı elde etmişlerdir. Buna göre 22 yaşını bitiren her Türk milletvekili seçme, 30 yaşını bitiren her Türk de milletvekili seçilme hakkına sahip

olmuştur. Böylece Türkiye kadına seçme ve seçilme hakkı tanıyan ilk ülkeler arasına girmiştir (Demir 2015; Yüceer 2008).

1960 sonrasında, kadın kolları ilk defa faaliyete geçerek kadınların siyasi katılımı için önemli bir adım atılmış, bağımsız ve aktif kadınların ortaya çıkmasına destek sağlanmıştır (Onay 2013: 102). 1960 darbesinden sonra 80 darbesine kadar uzanan dönemde kadın hareketleri dönemin sosyalist konjonktürünün etkisiyle feminist hareket ile birleşerek ivme kazanmıştır. Fakat 1980’de gerçekleşen darbe sonrası sivil hayata yeniden geçişe kadar olan süreçte yasaklanan tüm toplumsal hareketler gibi kadın hareketlerine de ket vurulmuştur. Sivil siyasete geçtikten sonra hızla yeniden örgütlenen ve sokağa “ilk çıkan” hareket feminist hareket olmuştur. Özellikle 80’li yılların ikinci yarısından itibaren bir araya gelen kadınlar “bilinçli yükselme” çalışmaları ile örgütlü ve bağımsız eylemlerini yaygınlaştırmıştır (Öz Yıldız 2016: 16).

Türkiye’de kadın örgütleri on yıllardır uzun çabalar verse de ulusal düzeydeki çevrelerden yeterli siyasi ve maddi destek sağlayamamıştır. Sonuç olarak ise, 1980’den sonra uluslararası boyutta bağlantılar kurma yoluna giderek, dünyada hız kazanan kadın hareketleri iletişim ve örgütlenme ağlarına katılmış ve bu şekilde kendilerine destek bulmuş ve de başka ülkelerin benzer tarihi deneyimlerinden yararlanarak önemli bir gelişme göstermişlerdir. Bu anlamda da 1985 yılında imzalayıp 1986 yılında uygulamaya giren CEDAW (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi) kadın hakları evrensel bildirgesine dâhil olmuşlardır (Sancar Üşür 2008: 217, 221).

1990’lara gelindiğinde kadın hareketleri de kurumsallaşan bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde ilk kez Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı adıyla kadın dayanışma merkezi kurulmuş, bunu Uçan Süpürge, Kadın Adayları Destekleme Derneği, Başkent Kadın Platformu gibi örgütler takip etmiştir. Yine bu dönem akademik alanda da feminist çalışmalar kurumsallaşarak, bağımsız bir şekilde “kadın araştırmaları” alanını üniversitelere kazandırmıştır (Öz Yıldız 2016: 17). Akabinde 1995 yılında siyasi partilerin kadın kolu kuramayacaklarına ilişkin yasak 4121 sayılı kanun ile kaldırılarak kadın faaliyetlerinin siyasi alanda etkinliği artırılması amaçlanmıştır (T.C. Başbakanlık

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2008, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/kararalma.pdf>, 02 Ocak 2018’de erişildi).

2000’li yıllar ise özellikle kadın hareketlerinin “kadına yönelik şiddet” temelli mücadelesini içermektedir (Öz Yıldız 2016: 17).

Sonuç olarak ise 80’li yıllardan günümüze uzanan süreçte “kendi adına konuş” çabaları kendini göstermeye devam etmektedir. Kadınların her türlü haklarından eşit olarak yararlanmaları çabaların öncelikli hedefidir. Nitekim kadınlar eşit haklar adına önemli ilerlemelerde bulunmuşlardır. Bu konuya ilişkin yasal düzenlemeler kavuşmuş, “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü” adında bir mekanizmaya sahip olunmuş, bilimsel araştırmalar teşvik görmüş, aile içi şiddete yönelik kurumsal deneyimler elde edilmiş, kamuoyunda farkındalık çalışmaları yürütülmüş ve çok sayıda yeni kadın örgütü kurulmuştur (KA-DER 2006: 22).

Kadınların siyasal alanda verdiği mücadele sonucu elde ettikleri haklar konusunda aşamalar kaydedilse de, kadınlar mevcut düzen içinde katılım ve temsil konusunda hala mevcut birçok engelle karşılaşmaktadırlar. Kadınların karşılaştıkları bu engelleri anlamak siyasal alandaki varlıklarını anlamlandırmak adına da önem taşımaktadır.

1.2.2. Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler

Siyasal katılma çeşitli bireysel ve toplumsal etmenlerden etkilenen bir faaliyettir. Siyasal katılımın hangi düzeyde ve şekilde olabileceğini belirleyen temelde üç dinamik bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal-hukuksal etkenlerdir (Dursun 2016: 240-241). Hiç kuşkusuz bunları hem cinsiyet ekseninde hem de diğer boyutları ile kadınların siyasal katılımı etkileyen faktörler olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu etmenleri farklı şekilde sınıflandıran birçok düşünür bulunmaktadır. Örneğin; Paxton ve Kunovich (2003)’e göre sosyal-yapısal, siyasal ve ideolojik unsurlar kadınların siyasal katılımını etkilemektedir. Kenworthy ve Malami (1999) bu etmenleri sosyo-ekonomik, kültürel, politik olarak kategorize

ederken; Sanbonmatsu (2002) sosyal yapı, seçim kuralları ve kuramsal çerçeve şeklinde adlandırmıştır (Aktaran: Kurt Topuz 2014: 214-215). Bu etmenler kadınların siyasal hak mücadelesi boyunca çeşitli boyutları ile birlikte her alanda etkili olmuştur. Bu nedenle kadınlar toplumun her düzeyinde karşılaştıkları engelleri aşabilmek adına tarih boyunca çabalamaları gerekmiştir.

Kadınların siyasal haklarını ve temsillerini iyileştirme çabalarının ne derece sonuç verdiği önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Özellikle Türk modernleşmesinde cinsiyete dayalı yönler nedeniyle kadınlar, devletin stratejik kurumlarında kadının temsili konusunda yeterli imkânlarla sahip olamamıştır. Kadının kültürel kodlar doğrultusundaki muhafazakâr konumlanışı onu aile, annelik, dişilik, cinsellik bağlamlarında ortaya çıkan imgelerin dışında tanımlayamamıştır. Elbette kadınların kamusal görünürlüğü bir takım somut haklarla arttırılmış olsa da, sınırları aile sorumluluklarının üstüne geçecek şekilde meşrulaştırılamamıştır. Geleneksel annelik rolleri dışında kadınların kamusal alanda daha çok “sosyal politika” konuları ile eşleştirilmesi de siyasal politikanın gündemde tuttuğu malzeme kadarı ile bir işlev üstlenmektedir. Peki, bu eril vesayet altında sosyal konularla ilişkilendirilen kadın temsilciler ne derece siyasal ve toplumsal fark yaratabilmektedir? (Yavaşgel 2014: XIII, XIV) Bu soruyu cevaplayabilmek ancak kadını kamusal alan dışına iten faktörlerin tanımlanması ile mümkün olacaktır. Nitekim kadınların siyasal yaşama katılmasını zorlaştıran etmenler aynı şekilde siyasal katılımı sağlayabilmiş kadınların buldukları konumlarındaki politika yapma süreçlerini etkilemeye devam etmektedir. Çünkü eril vesayet her alanda devam etmekte ve kadına yüklenen roller veya siyasi ve kültürel yapıların içerdiği kalıplar bu vesayetin yeniden üretilmesine sebep olmaktadır (Demir, 2015: 22). Bu anlamda Talashı’ya göre kadınların siyasal yaşama katılımının önündeki engeller; kadınların ekonomik bakımdan yeterli kaynaklarının bulunmaması ve eğitim düzeylerinin düşük olması, politikanın erkek mesleğine olarak kabul edilişi, siyasal yapının işleme şekli, kadınların ev, evlilik, çocuk, kısaca aile sorumlulukları ve bunların yarattığı siyasete karşı isteksizliktir (Talashı,1996: 186-187).

Bu çerçevede günümüz dönemine kadar, bahsi geçen etkilerin altında kalan kadınların her ne kadar siyasal haklarını hukuksal anlamda elde etmiş olsalar da

siyasette yeterince var olamadıkları gerçeği açıktır. Bu süreç içinde kadın milletvekili oranları ile yerel siyasetin başında bulunan kadın oranları da bunu kanıtlar niteliktedir. Yeterince var olamama nedenlerinin başında genel kabul gören toplumun ataerkil yapısı ve bu yapıya bağlı kadına yüklenen bir takım roller ve/veya görevler gelmektedir. Kadına karşı gelenekçi önyargılar kadını aile içinde konumlandıran ve sosyal yaşam içinde edilgenleştiren kısır bir döngüyü getirmektedir (Erzen Bürgin vd., 2017: 125). Nihayetindeyse bu yapı içinde sürekli bir erkek gözetiminde kalan kadın, önce baba ve kardeş sonra da eş ve erkek çocukları arasına sıkışmaktadır (Yaylı ve Eroğlu 2015: 506).

Kadınların siyasette ve karar alma mekanizmalarında eksik temsil edilme nedenlerinden bir diğeri de siyasal sistem ve ek olarak partilere ilişkin yapısal ve kültürel unsurlardır. Partilerin bünyelerindeki kadın kolları, kadınların siyasete katılımını arttırmak için bir “kanal” olsa da karar alma süreçlerinde etkili olamamaktadırlar. Kadın kolları geneli itibariyle siyaseti yapan erkeklere yardımcı yan örgütlenmeler olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla da daha ziyade düşük getirili ikincil konumdaki örgütlenmeler olarak kalmaktadırlar. Bu nedenle de var olan siyaset anlayışı, siyasal yapılanma, adaylık süreçleri, kadınların parti içi zayıf kalan örgütlenmeleri; kadınlara biçilen roller ve toplumsal önyargılarla birleşince kadınların ancak siyasal katılım ve temsil bağlamında seçmenlikle sınırlı kalmaları sonucunu doğurmaktadır (Altındal 2007; T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2008, <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/kararalma.pdf>, 02 Ocak 2018’de erişildi). Buna ek olarak partiler arasında doğan iletişim eksikleri kadınların hali hazırda az sayıda olan mevcutlarının daha da dağılmasına, buna bağlı olarak örgütlü hareket edememelerine neden olmaktadır. Bu da eşitlik taleplerine yönelik yasama süreçlerine etki etmekte ve kadınların temsil yönünden görünürlüğünü azalmaktadır (Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu 2014, http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/sunumlar_ve_seminerler/20mart_Sempozyum/kadinlarin_siyasalhayata_katilimi.pdf, 21 Mart 2019’da erişildi).

Türkiye’de 2008-2009 tarihleri arasında KA-DER tarafından yürütülen ve kadın vekiller ile yapılan “Kadın Milletvekilleri Profil Çalışması” araştırmasında kadınların

siyasal alanlara katılımında karşılaştıkları sorunlarla ilgili paralel sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu kadın vekillerin bu çalışma kapsamındaki anket sorularına verdikleri yanıtlardan yola çıkılarak; onlar üzerinden, aslında kadınların genel durumunu yansıtacak olan ve kadınların politikadaki var oluş nedenleri ile temsilleri arasındaki bağlantısızlıklara ortaya koyan, siyasal katılıma engel teşkil nedenler saptanmıştır. Buna göre öncelikle işaret edilen nokta genel olarak siyasal alanda özel olarak ise parlamentoda eril zihniyetin gelenekselleşmiş olması yaşanan zorlukların ana kaynağı olarak tespit edilmiştir (Coşar 2011: 7, 9). Örneğin; siyasi partiler yapısı, değer yargıları, sosyal bağımlılıklar, ataerkil aile yapıları, eğitim ve ekonomideki yetersizlik, ülkedeki genel sosyo-ekonomik dengesizlik, ileri derecede politizasyon, emeğin görünmezliği, toplumdaki ve siyasetteki zihniyet, kadınların eş ve ailelerine bağımlılığı, iş güvencelerinin azalması, kadının yoksulluğu ki kadının yoksulluğu erkeklerden daha fazla ve daha şiddetlidir; gerek ev içinde gerekse bakım işlerinde yardım alamamaları, yasal eşitliğin pratiğe dökülememesi, bürokraside kadınların yükselememesi, erkeklerin eğitimsizliği gibi nedenler kadınların siyasete katılımını etkileyerek yetersiz temsillerine sebep olan nedenler olarak sıralanmıştır (Coşar 2011; Demirgöz Bal 2014; Uçar 2011,).

Bununla birlikte kadınların siyasi karar mekanizmalarında özellikle de partilerin içindeki konumlarda bulunabilmeleri için erkeklerden farklı özellikler aranmaktadır. Çoğu politikacı “vitrin” görünümünü sürdürecektir, eğitilmiş, edipli, prezantabl, uyumlu, en az bir dil olarak İngilizce bilen kadınlar tercih ederken; erkekler için daha objektif ölçütler uygulanmaktadır ki bu da kadınları temsil oranlarını alt seviyelere çekmektedir (Sancar Üşür 2008a: 177).

Bunları genel olarak topladığımızda Türkiye’de kadınların siyasal katılımını etkileyen üç temel nedenden bahsetmek mümkündür: Ataerkil kökenli gelenekçi toplumsal yapılar, kadının cinsiyeti üzerinden şekillenen toplumsal roller ve buna bağlı önyargılar ve de kadının eğitimi ile ekonomik mücadelesi.

1.2.2.1. Gelenekçi / Ataerkil Toplum Yapısı

Kadının yaratılışı, toplumdaki statüsü, erkek karşısındaki konumu, kendisine biçilen yükümlülükleri her zaman her alandaki uygulamalara konu olmuştur. Bu durum

toplumsal yapı ve o yapının içerdiği ataerkil düzen, din ve/veya öğretilerle de yakından ilgilidir (Yüksel, 2016: 255). Kadına doğduğu andan itibaren öğretilen kalıplar, sonrası için beklenen rollerini oluşturmaktadır. Bu roller cinsiyet kimliğinin verdiği görevleri pekiştirir nitelikte eril toplum yapısının da devamını sağlamaktadır. Böylece kadınlar ataerkil, eş deyişle erkek egemen toplum düzeninde edilgin oldukları bir takım sınıflandırmalar içine yerleştirilmektedir. Cinsiyetine göre iyi-kötü, edepli-edepsiz, tercihinine göre bağımlı-bağımsız, açık-kapalı, görünüşüne göre güzel-çirkin olabilen kadınlar toplumda farklı sıfatlar ile ayırtırmaya, yasaklılığa, baskıya ve eşitsizliğe maruz kalmaktadırlar. Bu anlamda da haklardan yararlanma konusunda imkânları daraltılmış, geciktirilmiş veya yeterli niceliksel ve niteliksel özelliklere haiz görülmemişlerdir (Kurt Topuz 2016: 32). Berktaş'ın (2010) ifade ettiği üzere, doğa-kültür ikiliğine göre ataerkil ideoloji, kadınları doğurganlıkları nedeniyle doğa ile özdeşleştirmiş, buna karşın erkekleri ise uygarlık ve kültürün yaratıcısı olarak kabul etmiştir. Böylece erkekler kamusal alanda otorite yaratırken ve siyaset yaparken, kadınlara da ev ve aile kalıpları içinde çocuk doğurma görevleri yüklenmiştir (Berktaş 2010: 121).

Cinsiyete dayalı kalıplar, toplumsal olarak biçilen roller, ataerkil yapı, toplumsal önyargılarla karşılıklı bir etkileşimi içermektedir. Bu etkileşim tek yönlü ve tek boyutlu olmanın dışındadır. Toplumun her alanına sirayet ederek, ailede ve cinsellikte, medyada, dinde, eğitimde, üretim tarzında, tüketim ilişkilerinde, iş bölümü ve uzmanlaşmada ve dahi siyasal ve yönetsel alanda kısaca tüm yapılarda kendini göstermektedir (Cranny-Francis vd. 2002: 17).

Türkiye'de de kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlara katılımı aile içindeki başta annelik ve eşlik olmak üzere üstlendikleri bahsi geçen ataerkil yapının tahakkümü altındaki bir takım rollerle ilişkilendirilmektedir. Bu durumun kadın-devlet ilişkisinin yönünü nasıl etkilediğini Moghadam (2006)'ın "neopatriyarka" kavramı ile analiz edebilmek de mümkündür. Buna göre, devletlerin genellikle hem modern hem de geleneksel kurumlara destek verdiğini fakat konu toplumsal ilişkiler olduğunda kültürel normları ve erkek egemenliğini daha farklı bir ifade ile kadını eve bağlı kılan ataerkil toplumsal ilişkileri devam ettirmeyi tercih ettirdiği görülmektedir. Kalkınma ve

modernleşme sürecinde devletler toplumla ilgili, toplumun işleyişini etkileyen bazı kurumları modernleştirse de mevzu bahis kadın olduğunda geleneksel tutumdan uzaklaşmamaktadırlar (Aktaran: Dedeğolu ve Elveren 2015: 7). 1980 yıllarından bu yana kadın hareketi mücadelesi ile kazanılan “Kadın Bakanlığı’nın” “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” olarak değiştirilmesi örneğinde olduğu gibi ataerkil toplum düzeninin kadını konumlandığı yerin “kadın”, yerine aile odaklı politikaların kurumsallaştırılmasında görülmektedir. Göze çarpan diğer bir nokta ise devlet-kadın ilişkisinde, dini ve muhafazakâr yapılar altında kadınların bedenleri üzerindeki kontrolün, ataerkil ve geleneksel ahlak değerleri baz alınarak dini referanslarla örtüştürüldüğünü görmek mümkündür. Örneğin; orta-okullarda kız öğrencilere türban/başörtü serbestisi ya da kürtajla ilgili yürütülen kısıtlamalar gibi politikalarla kadın bedeninin farklı açılarla ele alınması Türkiye’nin güncel siyasal döneminde de kadına yönelik mevcut eril tutumunu devam ettirdiğini göstermektedir. Bu çerçevede de gerek toplumsal boyutta gerekse bunun siyasi yansımaları boyutunda kadınların özgürlüğü ve eşitliği olgularından ziyade evlerde geleneksel rollerini yürütmesi üzerine durulmaktadır. Makul kadın vatandaş evinde, ev içi işlerin ve bakım işlerinin yürütülmesinden sorumlu karşılığında birtakım sosyal yardımları hak eden vatandaşır. Bu da bize kadın konusunun aslında devletin gündeminde aile konusu içine gömüldüğünü göstermektedir. Tüm bunlara istinaden siyasal ve kültürel muhafazakarlığın etkilerinin net bir şekilde görüldüğü nokta şüphesiz kamusal ve özel alanın kesiştiği “cinsellik” gibi konuları ele alan politikalar (Dedeğolu ve Elveren 2015; Yıldırım 2013). Sancar Üşür bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Din ya da devlet temelli iktidar örüntülerinin arasındaki uzlaşma ve çatışma dinamikleri kadınların kendi yaşam biçimlerini ve bedenleri üzerindeki bireysel hak ve özgürlükleriyle ilgili düzenlemelerin bir tür din ya da devlet meselesi olarak yaşanmasına yol açmaktadır. Bu durum, kadın haklarıyla ilgili sorunların çözümünü zorlaştırmakta, birçok alanda kadınların eşitlik ve özgürlüğüne dayalı hakların uygulanmasını olanaksız hale getirmektedir.” (Sancar Üşür 2008: 218).

Bu çerçevede, Erzene Bürgin’in de ifade ettiği gibi; Türkiye’de kadınların gerek siyasete gerek iş yaşamına gerekse toplumun diğer sosyal yapılarına katılımını etkileyen ve hatta yeni bir kadınlık bilincinin oluşmasını engelleyen en temel sebebin geleneksel

yapıya dayanan aile sorumlulukları olduğu görülmektedir. Ev işleri örneğın çocuk bakımı kadınların bu alanlara çekimser yaklaşmasına neden olmaktadır çünkü Türkiye’de aile “yaygın ve alternatıfsız” bir kurum olarak Batının sosyal devlet olarak kurguladığı yere oturmaktadır. Bugün hala kadınlar bir işte çalışabilmek için önce kocalarından ve/veya evin erkek üyelerinden onay alması gerekmektedir (Erzene Bürgin, 2015: 108, 109).

1.2.2.2. Kadının Toplumsal Rollerı ve Toplumsal Önyargılar

Biyolojik olarak kadın cinsi dışında toplumsal olarak üretilen ‘kadınlık cinsiyeti’, kadını en yalın haliyle doğal olan dışında yapay olarak tanımlayan ve cinsiyet ayırımına dayanan bir oluşumdur (Bingöl 2014: 108). Türkiye ve birçok ülke siyasal katılım ve temsil ilişkilerinde kadınların her düzeyde siyasetin dışında bırakılması noktasında toplumsal cinsiyet olgusunun etkisi altında kalmaktadır (Pınarcıoğlu 2017: 16). Bu noktada toplumlarda her alanda cinsiyetler arası eşitsizliği anlamının, kadına biçilen toplumsal rollerı anlamlandırmanın ve buna istinaden oluşan toplumsal önyargıları açıklayabilmenin temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tanımlamak yatmaktadır.

Kadın ve erkek cinsiyetleri denildiğinde akla öncelikle biyolojik ve fiziksel özelliklerin ayırımı gelmektedir. Bu özellikler bedensel ayrımlar dışında bazı yaklaşımlara göre kadın ve erkeklerin toplum içindeki rollerini ve konumunu etkilemektedir. Buna göre erkek cinsiyeti, erkeğe liderlik, rekabetçilik, bağımsızlık, bireycilik, güçlülük gibi yaratılış özellikleri yüklerken kadın cinsiyeti ise kadınlara merhamet, anaçlık, bağımlılık, duygusallık gibi özellikler atfetmektedir (Kurt Topuz, 2016: 25). Böylece kadının doğurgan ve duyarlı yapısı ön plana çıkarılırken erkeğın ise baskın ve agresif yönleri ön plana çıkarılmaktadır (Özmete ve Zubaroğlu Yanardağ 2016: 92).

Cinsiyet üzerinden ve bunun dışında doğan bir başka kavram ise biyolojik özelliklerin ötesinde toplumların kadın ve erkeğe yükledikleri rol ve beklentileri ifade eden “toplumsal cinsiyet” kavramıdır. Bu kavram çok boyutlu ilişkileri içermekle

birlikte toplumsal düzeyde, sosyal yapılarla ilişkili “cinsiyet düzeni” üzerinde durmaktadır. Bu anlamda da bahsi geçen cinsiyet düzeni içindeki yapılanmalar erkeği kadından daha güçlü kodlarken, kadını bağımlı ve ikincil bir konuma itmektedir. Nihayetinde ise bu düzen kadın ve erkeğin her alanda ve dolayısıyla siyasal alanda da eşitsiz kılınmasına neden olmaktadır (Kurt Topuz 2016: 26).

Nihayetinde; “cinsiyeti doğa belirlerken, toplumsal cinsiyeti kültür belirlemektedir” (Johnston vd. 2001, Aktaran: Üner 2008: 7). Bu sebeple en temelde cinsiyete dayanan ayrıştırmalar, buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin de çok erken yaşlarda oluşmasına etki etmektedir. Anbarlı Bozatay bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Toplumsal cinsiyet, bir inşa süreci olduğuna göre, öğrenilen bir şeydir. Kız çocukları yaşamları boyunca nasıl davranacaklarını, nasıl çalışacaklarını, nasıl giyineceklerini, nasıl eğleneceklerini, nasıl tartışacaklarını ve pek çok nasılla ilgili davranışları başta aile olmak üzere, diğer toplumsallaşma araçları kanalıyla öğrenirler.” (Anbarlı Bozatay, 2011: 129). Bu çerçevede toplumsal cinsiyet kalıpları, bir yandan toplum içinde kadın ve erkek arasındaki sosyal farklılıkları, biyolojik özelliklerin yansımaları olarak açıklarken diğer yandan da kültürel bir kurgudur ve sürekli tekrar edilen performanslarla inşa edilen ve her alana yansıyan yapılardan oluşmaktadır. (Butler 2008; Ecevit 2011).

Ancak ifade etmek gerekir ki, toplumsal cinsiyet sadece kadınları değil aynı zamanda erkekleri de kodlayan bir süreci içermektedir. Bu nedenle 1980’lere kadar bu yöndeki araştırmalar kadınların rol dağılımları ve kadın-erkek karşılaştırması üzerine şekillenirken 1980’li yıllardan sonra bu kavramın aslında erkekleri de ilgilendiren ve etkileyen bir kavram olduğu fark edilmiştir (Üner 2008: 6). Bu çerçevede toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği siyasal alan tartışmalarında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Endeksi (GEM) kadınlara sunulan fırsatlardan yararlanma bakımından kararlara katılım düzeylerini belirlemek adına kullandığı “parlamentoda temsiliyet, üst karar ve yönetim düzeyinde kadın, profesyonel mesleklerde ve işlerde çalışan kadın” gibi kullandığı ölçütlerin çoğu toplumsal cinsiyete eksenli siyasi içeriklerdir (Kavas Urul 2016: 4).

Siyaset, kadınların var oluşu açısından en zor alanlardan biridir. Kamusal alanın bir parçası niteliğinde olan siyaset çoğunlukla erkeklerin alanı olarak şekillenmiştir. Bu anlamda siyasetin başat unsuru olan siyasal partiler de eril hükümdarlık ile erkek cinsine dayalı bir sosyalleşmeyi içermektedir. Kadınlarinsa bu ağına içine girmesi bir takım toplumsal önyargılar ile engellenmektedir. Kadına yüklenen toplumsal roller onun özel alan dâhilinde tanımlanmasına neden olmaktadır. Bu durumun neticesinde özel alan kadınların, kamusal alansa erkeklerin yaşam alanı olarak kabul edilmiştir (Erzene Bürgin vd. 2017: 126). Dolayısıyla kamusal alanın öznesi erkekler olarak görülmüş, kadınlar ise özel alanın apolitik varlıkları olarak nitelendirilmişlerdir (Çakmak 2017, <https://gaiadergi.com/turkiyede-kamusal-alan-cercevesinde-kadin/>, (15 Mart 2019'da erişildi). Kadınlar tam zamanlı bir işte çalışsalar dahi terk edemedikleri bir takım sorumlulukları yüklenmektedirler. Oluşturulmuş olan eril düzen erkeği yönetmek ve egemen olmak için kodlarken, kadınları özellikle doğurganlıkları üzerinden yönlendirilen “iyi eş” ve “iyi bakıcı” tanımları içine yerleştirilmektedir. Buna istinaden kadın duygusallığı ve zayıflığı temsil eden, erkeğe akıllı ve gücü temsil eden karakterler olarak nitelendirilmişlerdir. Kadına biçilmiş bu karakter onun çoğu zaman rasyonaliteden uzak ve kararsız olarak atfedilmesine, haliyle de siyaset gibi zorlu bir alandan uzak durmasının geçerli sayılmasına neden olmuştur. Bu durum erkek egemenliğini meşrulaştırmış ve hiyerarşik bir ayrılmışmayı da beraberinde getirmiştir (Erzene Bürgin vd. 2017: 127). Böylece kadınların yaptıkları ve özel alana giren işler “apolitik” dünyaya ait görülmüştür. Diğer bir deyişle, kadınlara biçilen roller ve toplumdaki konumları ile ilgili ideolojik inançlar, kadınların kamu hayatında yer alma ve dolayısıyla siyasete girme fırsatlarını da etkilemektedir. Uygun bir siyasal sistemde kültürel normlar, nitelikli kadın adayların yeterli bir kaynağı mevcut olsa bile, kadınların siyasete katılım fırsatlarını engelleyebilmektedir (Hughes 2009: 176). Bu bağlamda buradan doğan ideolojik farklılıklar da siyasetin kadınlar için geçerli bir meslek seçimi olup olmadığı konusunda belirleyici olmaktadır. Kadınların politikaya katılma haklarını elde etmelerine karşın toplumsal roller üzerinde etkili olan ideolojik argümanlar uzun yıllar boyunca kadınların politikaya katılımına engel teşkil etmişlerdir. Batılı siyasal teorisyenlerin de yüzyıllar boyunca belirttiği üzere, rasyonel olmayan yapıları nedeniyle kadınların siyasetten dışlanması haklı görülmektedir (Paxton, 1997: 445). Bu nedenle toplum eril düzen hâkimiyeti boyunca kadınların “doğası” konusunda

ve siyaset, yönetim gibi mekanizmalarından uzak tutulması gerektiği hususunda uyarılmıştır.

Kadınların siyasete dâhil olması ile ilgili tutumlar, kadınların siyasete katılma hakkı elde etmesinden sonra da devam etmiştir. Kadınların oy hakkına kavuşmasından sonra dahi, rasyonel kararlar alma yetenekleri teorik ve ampirik açıdan sorgulanmıştır (Paxton, 1997: 446). Örneğin Duverger (1955) kadınların, psikolojik olarak erkeklere bağımlılığı nedeniyle oylamadaki cinsiyet farklılıklarına göre erkeklerin paternalist tarafını kabul ettiklerini ifade etmiştir (Aktaran: Paxton 1997: 446).

Türk toplumu için de geçerli olan bu yapılanma aynı toplumsal önyargıların süre gelmesine ve siyasal alana taşınmasına neden olmaktadır. Günümüze değin konuya dair yapılan çalışmalar kadınların öncelikli amacının ev dışında ücretli iş hayatına dahil olmak değil, ev kadınlığı ve annelik olduğunu göstermektedir. Aile içi ataerkil ilişkiler bunun nedeni olarak açıklanırken, kadınların ekonomik faaliyetlerine geçici ya da zorunlu bir uğraş olarak baktıkları gözlemlenmiştir. Bunun sonucu niteliğinde; Pateman (1988)'a göre kamusal/özel alan ayrımı, özel alandaki eşitsizlikleri de görünmez kılmaktadır (Aktaran: Erzene Bürğün vd. 2017: 127).

Kadınların kamusal-siyasal alanda var olabilmeleri bir takım stratejileri de gerektirmektedir. Öncelikle aktif katılımları özellikle ataerkil düzen içinde aile, çevre ve toplum tarafından desteklenmelerine bağlıdır. Haklar kağıt üzerinde herkese açık olsa da, dinsel faktörler, kültürel bakış açıları, gelenekler, toplumsal değer yargıları, sosyal faktörler sebebiyle siyasal alan çoğunlukla kadınlara kapatılmaktadır. Aynı şekilde eş ve/veya çevre baskısı kadınları, devlet yönetiminde aktif rol alarak katılmaları konusunda yoksun kılmaktadır. Oysaki kadınların siyasette güçlenmeleri onları diğer farklı alanlarda da güçlü kılacaktır (Erzene Bürğün vd. 2017: 127, 128).

Türkiye'de özel alana dair konular kamusal alanda yer bulmaya başlamış olsa da bu, kadının toplumsal rollerini pekiştirir nitelikte muhafazakâr söylem altında işletilmektedir çünkü Türk toplumunun kadın algısı özelinde muhafazakâr kadın algısını da şekillendirmektedir (Çapçioğlu 2016: 243).

Bu noktada bu durumu içeren ve son dönemlerde de Türkiye'nin siyasi durumunu yansıttığı düşünülen iki önemli ideolojiye değinmekte yarar vardır: Neoliberalizm ve neomuhafazakarlık. Bu iki görüş temelde aslında Türkiye'nin toplumsal ve politik tavrını açıklayacak unsurları içermektedir. Buna göre neoliberal siyasi zihniyet devleti eğitim, sosyal güvenlik gibi bir takım refah hizmetlerinin sağlanması konusunda azat ederken; neomuhafazakarlık vatanseverlik, milliyetçilik, dindarlık ya da gelenek gibi söylemlere vurgu yaparak birbirini farklı yönlerden tamamlayan birlikteliği sağlamaktadır ki böylece devletin siyasal alandaki varlığını ona ahlaki bir misyon yüklemek yoluyla yeniden kurgularken, uygulanan politik ve toplumsal tavırları da pekiştirmektedir. Diğer ifade ile paylaşılan değerler sosyal istikrarın bir teminatı olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu iki rasyonalite bazı özgül sonuçlar doğurmaktadır. Bu sonuçlar arasında en dikkat çeken ise kadının konumlandırılmasında etkili olan kamusal ve özel alan arasındaki sınırın belirsizleşmesi noktasındadır. Diğer bir deyişle ideallere bağlılıktan ziyade ekonomik ve ahlaki amaçlar doğrultusunda araçsallaşma, siyasal ve kültürel dönüşümlere neden olmaktadır. Bu nedenle, bu iki rasyonalitenin toplumda birlikte işleyişinin toplumsal hayatın farklı seviyelerindeki bireyler için örneğin kadınlar için farklı etkilerini saptamak mümkündür (Acar ve Altunok 2015; Güler 2010; Berktaş 2010a; Heywood 2007). Daha açık bir şekilde ele aldığımızda; önceden siyasanın konusu olmayan, bireylerin yeme alışkanlıkları, psikolojik durumları, cinsel hayatları modern toplumlarda düzenleme ve müdahale alanları olarak ortaya çıkmaktadır (Acar ve Altunok 2015: 30). Örneğin Türkiye'de neomuhafazakar duruşun etkisiyle bir yandan aile kurumuna ve aile kurumunun içerdiklerine dair politikalara yer verilirken, öte yandan ailelerin ve tek tek bireylerin toplumsal davranışları, tercihleri ya da seçimleri üzerinden söylemler geliştirilmektedir. Bu durum özel alan ve kamusal alanı farklı açılardan iç içe geçirirken özellikle kadının toplum içinde ayrı bir noktada konumlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Kadına kamusal alanda "kutsal annelik" görevini üstlenerek kültürel düzeni, ahlaki ve aileyi korucuyu kilit bir işlev yüklenmektedir. Öyle ki muhafazakar temelli dinamikler içeren siyasal hayat ve aktörlerinin kadınlarla ilgilendiklerinde onları eş ve anne rolleri ile çelişmeyen, aile kurumu içinde ve onun koruyucusu ve de sürdürücüsü olarak alma eğilimlerinin olduğu görülmektedir (Terkan 2010: 116).

Nihayetinde politik anlamda yapılan teşvikler de arka planda “anneliğin kadınlar için asli kariyer” olarak kurgulanması bakış açısını getirmektedir. Öte yandan kadının “annelik”, “bakım hizmeti”, “iyi eş” gibi tanımlanan ve koruma altına alınan görevlerinin kamusal alanda konu edilmesi dışında kadınlara yönelik birçok farklı şiddet biçiminin, örneğin psikolojik şiddetin, kamusal alanda gündeme gelmemesi ve dahi yasa yapım süreçlerinde ele alınmaması da kadının toplumsal rolünün sınırlarına bir kez daha vurgu yapar niteliktedir. Yine aynı konunun devamı niteliğinde bir örnek de cinsellik politikaları üzerinden vermek mümkündür. Türkiye’de cinselliğin kadın-erkek olmak üzere iki cins arasında ve “evlilik kurumu içinde” düşünülüp, tanımlandığı, bunlar dışında kalanlarınsa özellikle geleneksel bağlamda onaylanmadığı bir gerçektir. Bu nedenle kamusal alanda üreme ve cinsel sağlık konularına dair yürütülen politikalar da yine bu geleneksel çerçevede dâhilinde kalmaktadır. Nitekim yine aynı konulara dair verilen sağlık hizmetleri de evli çiftleri hedef almakta; bekâr, genç veya eşcinsel bireylerin ilişkilerini ve durumlarını politika ve yasa yapımında göz ardı etmektedir (Acar ve Altunok 2015:48-49). Bu da kadın-erkek açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin aile kurumu altında, politik çerçevede, ideolojik destekli olarak nasıl yürütüldüğünü ve siyasi alana katılımının üstündeki etkilerini göstermektedir.

1.2.2.3. Kadınların Ekonomik Mücadelesi ve Eğitim Faktörü

Politik süreçte kadınların sosyal konumu, daha açık bir ifade ile eğitim düzeyleri, istihdam düzeyleri ya da ekonomik varlıkları siyasi katılımlarını etkilemektedir. Hughes’ın da belirttiği gibi, siyasi seçkinler özellikle kadın siyasetçiler genellikle iyi eğitilidir ve belirli mesleklerden seçilmektedirler çünkü kadınların eğitim ve mesleki fırsatlara erişimi, mesleğe dolayısıyla siyasete hazır olma kabiliyetlerini de etkilemektedir (Hughes 2009: 176). Bu Randall (1987) tarafından da politikanın “arz tarafı” olarak tanımlanmaktadır. Kadınların göreve dolayısıyla siyasi alana hazır olmaları, potansiyel adayların “arzını” etkileyebilecek şekilde değişikliğe sebep olabilmektedir (Aktaran: Paxton, 1997: 444). Şayet kadınların eğitim ve mesleki fırsatlara erişimi azsa, siyasetteki pozisyonlara erişimi de az olabilmektedir. Başka bir ifade ile kadınlar toplumdaki sosyal yapılar içinde dezavantajlı konumlarda orantısız bir şekilde bulunurlarsa, siyasi gücü elde etmek için de gerekli kaynaklara sahip

olamayacaklardır (Paxton 1997: 444). Bu nedenle temsil ile toplumun yapısı arasındaki yakın bağ da iktisadi üstünlüğe sahip sınıfların siyasal amaçları ile ilgili olarak toplumdaki temsil anlayışını da biçimlendirmektedir (Yavaşgel 2014: X).

Blumberg (1984)'e göre toplum içinde bir güç hiyerarşisi bulunmaktadır: Politik güç en tepededir ve ekonomik güç gibi diğer güç şekilleri bunun altında yer almaktadır. Daha “düşük” düzeyde güç olan eğitim ve kariyere ulaşma başarısı bir sonraki seviyeye ve nihayetinde en üst seviyeye ulaşmak için de gerekli gücü vermektedir. Şayet kadınlar, yaşamın diğer alanlarında edindikleri güçlerinin bir kısmını politik güce dönüştürmek isterlerse önce başka alanlarda güç elde etmeleri gerekmektedir. Bu anlamda kadınların mikro düzeydeki güçleri, orta ve makro düzeydeki politik gücünü de etkilemektedir. Chafezt ve Dworkin (1989)'in de belirttiği gibi, bu düzene bir örnek ilk dalga feminizmde gözlenmiştir; kadınların oy kullanma taleplerine geçmeden önce eğitim ve ekonomik reformları neredeyse her zaman artmıştır (Aktaran: Paxton 1997: 444). Bu bakımdan kadınların gerek siyasi alanlara gerekse çalışma hayatına katılabilmeleri için gerekli olan dönüştürücü sosyal politikaların önemli bir kısmı dünya genelindeki gibi Türkiye’de de çalışma koşulları ve eğitim faktörü ile ilgilidir (Buğra 2015: 19).

Koray’a göre, Türkiye’de özellikle büyük kentlerde iş sahibi olan, iyi eğitilmiş, bağımsız kadınların artmıştır. Fakat işgücüne katılmayan kadınların da azımsanmayacak bir çoğunluğu bulunmaktadır ki bu kişilerin ekonomik bağımlılığı da aynı şekilde devam etmektedir. Buna bağlı olarak kadınların ev ve ailedeki konumları da değişiklik göstermektedir. Dolayısıyla kentli kadınlar ile kırsaldaki kadınlar veya ekonomik bağımsızlığı olan kadınlar ile bağımlılığı devam eden kadınlar ve hatta eğitilmiş kadınlar ile eğitimsiz kadınların, kadın-erkek ilişkileri de toplumsal ve siyasal alanlara katılımı da değişiklik göstermektedir. Öte yandan büyük ölçüde “ücretsiz aile işçisi”, kocasına “yardımcı” olarak çalışan veya ev işleri yaparak emeği görünmeyen kadınların, eğitim alarak profesyonel meslekler edinmiş kadınlarla toplumsal cinsiyetin farklı boyutlarını farklı alanlarda yaşamaları bakımından bir fark bulunmamaktadır (Koray 2008: 491-492).

Türkiye’de öncelikli olarak kadın istihdamının Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça düşük olduğunu düşündüğümüzde kadınların siyasal alana olan taleplerinin de bu derece düşük olması şaşırtıcı bir sonuç değildir. Çalışmayan ya da atıl olarak nitelendirilebilecek kadınların sayısı oldukça yüksektir. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre, Türkiye’de 2018 yılı itibariyle kadınların işsizlik oranı %13,4; istihdam oranı %28,8; işgücüne katılma oranı ise %33,3’tür (TUİK Haber Bülteni 2018). Buna ek olarak, kadınların iş alanlarına katılımı artsa dahi bu erkeklerle aynı düzeyde kazanım elde ettikleri anlamını da taşımamaktadır. Örneğin; kadınlar iş saatlerinde %66’lık bir süreyi doldurmaktalar fakat dünya gelirin sadece %10’na sahiptirler; dahası mülkiyetlerin de ancak %1’i kadarını elinde bulundurmaktadırlar (Üner 2008: 8). Kadın istihdamının bu şekilde, yeterli seviyelerde olmamasının bir takım nedenleri bulunmakla birlikte başat olarak kadının çalışması ile ilgili kültürel faktörler, ekonominin zayıf istihdam yaratma kapasitesi, kırdan kente göç sayılabilmektedir. Hal böyleyken kadınların siyasal alana dâhil olmadan önce aşmaları gereken daha öncül sorunlar bulunmaktadır (Dedeoğlu 2009; Kılıç ve Öztürk 2014). Nitekim kapsayıcı bir sosyal güvenlik sisteminin yokluğunda, aile ve akrabalık bağları devreye girmektedir. Bu da toplumun mevcut yapısını meşrulaştırır nitelikte ve ailenin merkeze konulduğu bir yeniden üretime neden olurken, kadının toplumdaki temel rollerinin eş ve aile olması sonucunu doğurmaktadır. Böyle bir durumda kadının sistem içinde siyasal hayata hatta istihdam çarkına dâhil olması bir yana dursun, ev içi hizmetlerin ve çocuk/yaşlı bakımının ücretsiz işçisi konumlarının ötesine geçememekte bu anlamda da sosyal bir dışlanmaya maruz bırakılmaktadırlar (Dedeoğlu 2009; Çakır 2008). Bu da gösteriyor ki kadınları siyasal alana dâhil edecek yasal düzenlemelerin varlığı bir takım caydırıcı etmenlerin üzerine çıkacak bir etki yaratmamaktadır. Aksine bazı yasal düzenlemeler ve uygulamalar kadınları çalışmaktan dahi uzaklaştırmaktadır çünkü uygulamalar kadınların çalışmasını ve ekonomik veya siyasal bağımsızlığı kazanmasını değil “iyi anne, iyi eş” olmalarını ödüllendirici niteliktedir. Bu nedenle aslında arka planda var olan refah devleti uygulamalarının temel taşıyası olarak aile ve aile kurumunun devamlılığı için de kadınlar görevlendirilmiştir (Dedeoğlu 2009: 53).

Öte yandan kadınların sadece iyi seviyelere ulaşmaları siyasi katılımları açısından yeterli olmamaktadır. Mevcut eril düzen üzerinde kurulmuş iktidar yapısı ve bu yapının

getirdiği toplumsal, siyasal düzenlemeler kadının sosyo-ekonomik durumunu görece iyileştirse dahi yasal düzenlemeler kadının içine konulduğu başta ‘kutsal annelik’ konumunu toplumsal düzeyde aşarak farklı alanlarda özellikle de siyasi alanda başarı elde etmesine engel olmaktadır. Bu konuyu Amartya Sen (1985, 1999) ve Martha Nussbaum (2011) tarafından geliştirilen “Kapasite Yaklaşımı” bağlamında değerlendirmek de mümkündür. Bu yaklaşım; “insanların, değer verdikleri hayatı yaşama özgürlüğüne önem verirken, politikaları, insanların kapasitelerine yaptıkları etkiler açısından değerlendirmektedir. Daha açık bir ifade ile özgürlük temel amaç olarak ele alınmaktadır ve refah, kalkınma kişinin yapabilirliği ile ilgili olarak görülmektedir. Başarısızlıklar ise ayrımcılığın ya da marjinalleşmenin bir sonucudur” (Aktaran: Soytemel 2015: 217). Bu yaklaşımın temel özelliği; “insanların ne yapabileceklerinin veya ne olabileceklerinin “ diğ er bir ifade ile “kapasitelerinin” altının çizilmesidir ve buradaki kapasiteden kastedilen ise başarı için gerekli olan temel özgürlüktür (Sam 2008: 60). Bu anlamda da toplumsal ve ekonomik düzenlemelere, medeni ve siyasi haklara bağlı olan özgürlüğün genişletilmesi, hem kalkınmanın “asıl amacı” hem de “başlıca aracı” olarak görülmektedir (Sam 2008: 64, 65). Buna göre eğitim seviyesi artan veya sorumluluk açısından ele alındığında örneğin doğurganlık oranı azalan bir toplumu düşündüğümüzde, kadınlar yaşamak istedikleri hayata yönelik örneğin siyasi katılıma yönelik özgürlüklerine eğilmişken, dışsal bir etmen olarak nitelendirilebilecek mevcut politikalar kadınların gerçekleştirmeyi nihai hedef olarak istedikleri farklı alanlarda var olma kapasitelerini etkilemektedir. Bu durumda yine aynı noktaya ulaşarak başarısızlık da aslında politikaların getirdiği ayrımcılığın bir sonucu olarak görülebilmektedir.

Ancak, kadınların ekonomik olarak iyi durumda olmaları ya da eğitim seviyelerinin yüksek olması da her zaman çözüm üretmemektedir. Alışlagelmiş politikalar ve önyargılar sadece erkeklerin değil kadınların da kendi sorunlarına karşı duyarsızlaşmasına neden olabilmektedir. Eğitim seviyesi her zaman aynı oranda farkındalık artışı sağlayamadığı çünkü kanıksama genel bir davranış halini aldığı anda kadına dair geleneksel yapılar da yeniden üretilmektedir. Eğitimli kadınlar çalışabilmekte, mülk sahibi olabilmekte, oy kullanabilmekte fakat mücadele alanlarına

sessiz kalabilmektedir. Sonuç olaraksa Marilyn French'in (1980) belirttiği gibi mevzu "bulaşıkları kimin yıkayacağına gelip dayanmaktadır." (Aktaran: Belek 2013: 18).

1.2.3. Türkiye'de Kadınların Parlamentodaki Temsili

Seçim kurumu parlamentoların doğması ve gelişmesi ile doğru orantılıdır (Yavaşgel 2014: X). Parlamentolar bireylerin siyasal katılımlarını gerçekleştirdikleri ve yönetime doğrudan etki ettikleri temsil kurumlarıdır. Uluslararası çerçevede parlamentolar siyasi mekanizmalar ve demokrasinin işletildiği organlar olmaları açısından önemli bir yere sahiptir. Aynı normlar açısından parlamentolarda her gruba temsil edenlerin eşit dağılımı "adaleti güçlendirici, demokrasinin kalitesini artırıcı ve sosyal-ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı" bir etki yaratmaktadır (Paxton ve Kunovich 2003; Kenworthy ve Malami 1999, Aktaran: Sumbas, 2015: 104).

Siyasal katılımın en önemli örgütleri ise siyasi partilerdir. Siyasi partileri şu şekilde tanımlamak mümkündür: "İçinde doğduğu ülkenin toplumsal düzenini muhafaza etmeyi, dönüştürmeyi, geliştirmeyi veya değiştirerek yerine yenisini koymayı amaç edinen, buna göre programlar geliştiren, bu programı belli bir veya birden fazla siyasal ideolojiyle bütünleştiren, siyasal iktidarı kazanmayı hedefleyen, bunun için kitlelerin aktif veya pasif desteğine ihtiyaç duyan, bu amaçla yerel veya merkezi oluşumlar kuran örgütlerdir." Bu anlamda da siyasi partiler, devletin toplumla ve aynı zamanda tek tek bireylerle kurduğu ilişkileri ifade etmesi bakımından önemlidir (Özdemir ve Atılğan 2014: 239).

Fikirlerin parlamentodaki temsillerini sağlayan ve demokratik siyasal hayatın vazgeçilemez unsurlarından olan siyasi partilerin parti içi demokratik mekanizmaları ne derece işletebildiklerini ilk bakışta tercih ettikleri aday tespit usullerinden anlamak olasıdır. Genellikle liste yöntemini tercih eden partilerde listeler parti merkezlerince ve parti liderlerinin istekleri doğrultusunda hazırlanmaktadır ki listelerdeki erkek yapılanmalar da ağır basmaktadır. Dolayısıyla karar vericiler ve karar verme mekanizmaları kadınların siyasete ne derece katılacağını da belirlemiş olmaktadır (Tataroğlu 2014: 3). Ayrıca siyasi parti örgütleri de çoğunlukla erkeklerce yönetilmekte

ve kadınlar birer “statü unsuru” ya da “oy makinesi” olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra tercih edilen kişiler söz konusu olduğunda da kimlere hangi nedenlerle öncelik tanınacağı konusu cinsiyet ayrımı noktasına kadar ulaşabilmektedir (Yavaşgel 2014; Oruç 2013). Çadır’a göre politik alandaki cinsiyetler arası eşitsizlik sorununun özünde siyasal katılımı etkileyen ve/veya belirleyen bir takım sosyo-ekonomik gelişmeler yatmaktadır. Bunlar “gelir düzeyi, meslek, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet, aile, yerleşim yeri, psikolojik, hukuksal ve siyasal” unsurlardır (Çadır 2011: 13).

Kadınların ulusal ve yerel meclislerimizde yetersiz şekilde temsil edildiği bir gerçektir. Seçilen kadınların sayısının dönemlere göre artış göstermesi, bizzat kadınların temsil edilme düzeyini yükseltmemektedir. Çünkü kadınların gerçekten temsil edilebilmesi kendi politikalarını ya da çıkarlarını ifade edebilecekleri mekanizmalara bağlıdır (Phillips 2015: 33). Bu bağlamda da kadının parlamentoda yer alabilmesi yani seçilebilmesi için Demir’in ifadesiyle üç “evet”e ihtiyacı vardır: “Kendinin eveti, siyasi partinin eveti, seçmenin eveti” (Demir 2015a: 47).

Parlamentolar diğer kurumlarından daha fazla erkek barındıran mekânlardır. Çünkü siyaset ve yönetim kamusal alan tanımları içine, dolayısıyla da erkeklerin meslek alanı içine dâhil edilmektedir. Çakır’ın ifade ettiği gibi, “koltukları dolduran kadınlara erkeklerin yerini işgal etmiş varlıklar olarak bakılmaktadır.” Bu nedenle kadınların orada bulunmaya “hak kazanabilmesi” için koşul niteliğinde denilebilecek erkeklere nazaran daha üstün özellikler göstermeleri beklenmektedir. Bunların başında da çoğunlukla iyi eğitim almış veya iyi bir mesleği ve geliri olan kadınlar tercih edilmektedir. Bunun dışında kalan kadınların ise siyasal alanda var olabilmek adına “erkekler gibi” olmaya çalıştığı görülmektedir. Partiler, vekil adayı belirlerken beklenen uzmanlık ve parti deneyimleri kıstasları kadınlar söz konusu olduğunda yerini farklı ölçütlere bırakmaktadır. Bu anlamda kadınların siyaset yapma isteği belirleyici kıstas olmamaktadır (Çakır 2013: 132, 133). Dolayısıyla kadın sorunlarının temsili ve çözümü için asıl gereken profillerin öncelikli olarak katılımından ziyade yine erkeklerin belirlediği kriterleri içeren kadınlar parlamentoda yer alabilmektedir.

Türkiye'nin geçmiş tarihi düşünüldüğünde de durum bundan farklı değildir. Arat'a göre, 1935 sonrası tek partili dönemde TBMM'ye giren kadın vekillerin konuşmalarında kendilerini "kadınların temsilcileri" olarak ifade ettikleri görülürken ki çoğunlukla eğitim, sağlık ve çocuk gibi sorunlara eğilmişlerdir, çok partili hayatın getirdiği rekabet ortamı sonrası kadın vekillerin daha partizan tavırlarla kendilerini kadınların temsilcileri olarak değil mensubu oldukları partinin fikirlerinin taşıyıcısı niteliğinde görmeleri ağırlık kazanmıştır (Arat 1998: 266). Bu anlamda kadınların parlamentoda yer alabilmesi dönemin gerektirdiği siyasal etkinin yanı sıra kadınların buna uyum sağlamasını gerektirmiştir. Dolayısıyla böyle şekillenen bir sistemde kadınlar da alt basamaklardan yükselerek değil, tepeden atanma ile gelebilmektedirler. Bu da kadınların parlamentoda "vitrin" metaforu ile kadın oylarını toplamaya yönelik olarak kurumsal politika içinde simgesel bir anlam kazanmalarına sebep olmaktadır. Nitekim kadınların demokrasi ya da modernlik gibi değerleri simgelemesi, siyasal krizlerde kadın siyasetçilere mühim görevler yüklenmesi, yenilik aracı olarak kadın siyasetçilerin gösterilmesi, kitle tabanı için kadınların kullanılması bunu destekler niteliktedir (Alkan 2004; Yaraman, 2015). Tüm bu durum siyasal alanda kadınların çıkarlarının her zaman gündeme gelmesini de engellemektedir. Çünkü çoğu zaman "kadınlık bilinci" "parti bilinci" altında ezilmektedir.

Türkiye'de kadınların kurumsal siyasete dâhil olması 1930'lu yılların başına tekabül etmektedir. 1930'da Belediyeler Kanunu değişikliği ile oy kullanma şartı "Türk olma" şeklinde değiştirilerek kadınların sandık başına gitmesi sağlanmıştır. Bu dönemde 4 kadın (Latife Bekir, Rana Sani Yaver, Refika Hulusi Behçet, Safiye Hanımlar) İstanbul'da Belediye Meclisi'ne girmiş, bir kadın da (Nakiye Hanım) mecliste Daimi Encümen olarak seçilmiştir. 1933'e gelindiğinde Köy Kanunu değişikliği ile kadınlara köyde muhtar olabilme ve de ihtiyar kuruluna seçme seçilme hakkı tanınmış ve Satı Hanım (Hatı Çırpan) ilk kadın muhtar olmuştur. 1934 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 317 vekilden 255'nin oyu neticesinde kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 1935'te milletvekili genel seçimlerinde 17 kadın meclise girmeye hak kazanmıştır. Akabinde 1936'daki ara seçimle bir kadın vekil daha meclise girerek 18 olmuş ve o dönemin %4,5'lik kadın milletvekili oranını temsil etmişlerdir. 1939'da 15 ve 1943'te 16 kadın

meclise girmiştir. Tek partili dönem olan 1935 ile 1946 yılları arasında kadınların parlamentodaki oranları takip eden dönemlere nazaran yüksektir. Çakır o dönemin kadın vekilleri için şöyle ifade etmektedir: “Cumhuriyet’in kadın devrimi olarak adlandırılan yeni projesinde, modern, seçkin, meslek sahibi, öncü kadınlar olarak Batılılaşma, modernleşme, uygarlaşma, ve laiklik yönündeki siyasal iradenin simgeleriydiler. İlk vekiller arasında Satı Çıpan gibi köylü kadınların var olması bir başka simgesel önem taşıyordu.” (Çakır 2013; Sezer 1998; Yıldız 2015; Konan 2011, Yüceer 2008). Bu anlamda ilk kadın vekillerin çoğunun yükseköğretim ya da lise mezunu olan birkaç dil bilen ve siyasi deneyimi olanlardan seçilmesi ve de meslekleri itibarıyla çoğunluğu öğretmen/egitimci olmak üzere, yazar, uzman, doktor ve simgesel olarak da çiftçi ve terzi olması bu durumu destekler niteliktedir (Aksakbaşı 2017; Gökçimen 2008; Sezer 1998). 1946 yılı sonrası çok partili rejimin getirdiği değişiklikler ile kadınların siyasete katılmaları ve mecliste görece daha fazla temsil edilmeleri gibi hususlar önemini yitirerek yerine piyasa ekonomisi, sanayileşme, partiler arası rekabet gibi hususlar ön plana çıkmıştır. Takip eden dönemde siyasetin rekabete açıldığı çok partili dönemin etkileri kadınların üzerinde de görülmüştür. Fakat özellikle kadın hareketlerinin farklı bir boyut kazandığı 1955 yılı itibarıyla kadınların siyasal alandaki sayısal değişimlerinde farklı faktörler de ortaya çıkmıştır. Feminist siyaset bilimcilerin cinsiyetçilik üzerine yürüttükleri çalışmaların etkisi yasa politikalarına da yansımıştır. 1950 ile darbeyi de kapsayan 1965 yılları arasında yapılan seçimlerde kadın vekillerin oranlarında %0,7’ye kadar bir düşüş gözlenmiştir. 80 darbesi sonrasında yapılan 1983 seçimlerinde 400 vekil içinden kadın vekil sayısı 12’ye çıkarak %3’lük bir oran yakalasa dahi 1999 seçimlerine kadar düşüş göstermeye devam etmiş, 1999 yılındaki 21. meclis dönemini kapsayacak olan seçime kadar bu oran üzerine çıkarak tekrar artış göstermemiş aksine düşüş yaşanmıştır (Çakır 2013: 126-128).

Kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmasından bu yana yetersiz seviyede temsil edilmelerine rağmen siyasette sadece vekil olarak değil karar mekanizmalarının üst kademelerinde yer aldığı dönemler de olmuştur. Bunun örneği niteliğinde, kadınlar bakanlıklarla olağan üstü dönemlerde ve ilk kez 1971 ara döneminde tanışmışlardır ve bu mevkie atanarak gelmişlerdir (Çakır 2013: 129). Dönemsel farklılıklar göstermekle birlikte kadınlar o zamandan bu yana görevlerde buldukları bakanlıkları şu şekilde

sıralamak mümkündür: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (Türkan Akyol), Kültür Bakanlığı (Nermin Neftçi), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (İmren Aykut, Julide Sarıeroğlu), Dışişleri Bakanlığı (Tansu Çiller, Şenol Bal), Devlet Bakanlıkları (Tansu Çiller, Işıl Saygın, Ayfer Yılmaz, Güler İleri, Melda Bayer, Nimet Çubukçu, Zeynep Dağı), İçişleri Bakanlığı (Meral Akşener), Turizm Bakanlığı (Güldal Akşit, Alev Coşkun), Ticaret Bakanlığı (Ruhsar Pekcan), Milli Eğitim Bakanlığı (Nimet Çubukçu) ve en çok da şimdiki ismi ile Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı olan eski adıyla Kadın, Aile, Çocuk, Engelli ve Yaşlılardan Sorumlu Devlet Bakanlığı (Türkan Akyol, Güler İleri, Önay Alpago, Aysel Baykal, Işıl Saygın, Güldal Akşit, Nimet Çubukçu, Fatma Şahin, Fatma Betül Sayan Kaya, Sema Ramazanoğlu, Zehra Zümrüt Selçuk) (TBMM, 2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_erisim.BakanlarKurulu.Ad,15.Mart.2019'da.erişildi). Hükümetlerdeki en fazla kadın bakanın görev yaptığı dönem 54. Hükümet zamanında yani 1996 ile 1997 yılları arasında olmuştur. Bunun dışında ise 1992 yılında ilk kez bir kadının (Lale Aytaman) vali olarak atanmasının ardından kadınlar kaymakam olarak da görev yapmaya başlamışlardır. Nihayetinde ise 1993 yılında ilk defa bir kadın (Tansu Çiller) Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne başbakan olmuştur (Çakır 2013: 130, 131).

Tüm bu tarihsel gelişimin sonucunda kadınların geçmişten günümüze ulusal parlamentoda yeterli düzeyde temsil edilmediği bir gerçektir. KONSENSUS' Araştırma ve Danışmanlık tarafından hazırlanan “Türkiye’de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması Raporu’na” göre, Türkiye’de siyasi karar alma mekanizmalarında az sayıda kadın olduğu sonucu ortaya koyulmuş ve Türk toplumunun bundan hoşnut olmadığı tespit edilmiştir. Buna araştırma sonucuna göre Türkiye’nin %82’si kadın siyasetçi sayısının artması yönünde taleplerde bulunmaktadır. Buna dayanak olaraksa “kendi içinde %92’lik genel içinde %76’lık” bir kesim kadınların sorumluluk alma yetilerinin daha gelişmiş olduğunu düşünmektedir. Öte yandan kadın siyasetçilerin artışını istemeyen ve araştırmaya göre “kendi içinde %91’lik genel içinde %13’lük” bir kesimi oluşturanların en önemli dayanağı, daha önce değindiğimiz üzere, kadınlara yüklenen rollerin getirisi olarak, kadınların öncelik vermeleri gereken ailevi sorumluluklarının olduğu düşüncesinde yatmaktadır. Bunun temelinde ise Batılı demokrasilerdeki gönüllü siyasetçilik olgusunun yerini Türkiye’de, özellikle parlamenter olma noktasında,

profesyonel meslek olarak siyasetçilik algısının yatmasıdır. Araştırmaya göre aile fertlerinden herhangi birisinin siyasi mekanizmalarda aktif görev üstlenmesi yönünde uygun bulma oranı %40 üzerinde çıkmıştır (KONSENSUS 2006, http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-12/UNDP-TR-Turkiyede_Siyaset_ve_Kadin_Arastima_Raporu.pdf, 20 Mart 2019'da erişildi).

Nihayetinde kadınların temsili adına atılmış adımlar kadınlara yönelik algıları silmeye yetmemiştir. Mevcut eril hâkimiyet parlamento çatısı altında da sürdürülmeye devam etmektedir. Parlamento'ya girebilmiş kadınların çoğu cinsiyete dayalı eşitsizliklere maruz bırakılmaktadır. Nitekim siyasi olarak kadınlara biçilen görevler çoğu zaman onların toplumsal rollerini devam ettirecekleri türden olmuştur. Kadınların karar mekanizmalarının farklı kollarında zaman zaman aldıkları görevler, kadın parlamenterlerin geçmişten günümüze genel durumu düşünüldüğünde sonucu değiştirmemektedir. Çoğunlukla güvenlik, dış politika, ekonomik ve mali politikalarla ilgili karar süreçlerinde kadın politikacılara yer verilmemektedir. Bunun yerine kadın siyasetçilere genellikle kültür faaliyetleri ve sosyal yardım hizmetleri görev olarak biçilmektedir (Sancar Üşür 2008a: 178).

II. BÖLÜM

2. SİYASAL ALANDA KADIN VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Siyasal iktidarın toplumlarda kim veya kimlerce ne şekilde kullanılacağı en önemli tartışma konularındandır. İktidar ilişkilerinin gerek örgütlenme biçimleri gerekse süreçleri farklı toplumlarda farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda da tarih, iktidar mücadelelerini içeren bir süreci ifade etmektedir. Bu çerçevede iktidar ilişkilerini en temele halka yani çoğunluğun egemenliğine bırakan demokrasi kavramı son yüzyılların en önemli idealini oluşturmaktadır (Dursun 2016: 163).

Demokrasi kavramı çok eski zamanlara dayanmaktadır. İki kelimenin birleşiminden oluşan bu kavram kelime anlamı itibariyle “halkın yönetimi” anlamına gelmektedir. Birçok anlam ifade eden demokrasi şu şekillerde tanımlanmıştır: “yoksulların ve yığınların yönetimi”, “sosyal eşitsizlerin üstesinden gelmeyi amaçlayan bir refah ve yeniden dağıtım sistemi”, “çoğunluğun yönetimi ilkesine dayanan bir karar alma sistemi”. Peki, bahsi geçen halk kimleri içermektedir? Bu sorunun cevabı eski zamanlar için, yani demokrasinin ilk kullanıldığı zamanlar için farklı bir cevap teşkil ederken bugün çok daha farklı bir anlama bürünmüştür (Heywood 2007; Dursun 2016; Uslu 2014).

Demokrasinin temellerini oluşturan eski Yunan’da, demokrasi, “siyasal eşitliği” ifade etmemekteydi. Yunan şehir devletlerinde siyasal katılım nüfusun tamamını kapsamamaktaydı. Siyasal katılıma hakkı olanlar içinde kadınlar, köleler ve yabancılar bulunmamaktaydı. Devamı niteliğinde son yüzyıla kadar kadınların siyasetin dışında tutulmasını içeren katı sınırlamalar mevcuttu (Heywood 2007: 96-97). Hâlbuki uluslararası alanda bir ülkenin demokrasi ile bütünleştiğini gösteren en temel ve öncelikli unsur kadınlara tanınan haklardır. Dolayısıyla siyasal hayatta kadınların karşı

cinse nazaran daha az var oluşları veya karar mekanizmalarında kadınların yeterince temsil edilememesi demokrasinin de gelişimini yavaşlatmaktadır (Örtlek ve Tekelioğlu 2013: 278). Demokrasinin temel ilkelerinin özgürlük ve eşitlik olduğunu düşündüğümüzde, demokrasinin tam anlamıyla işletilebilmesinin yolu da kadınların da bu sürece dâhil edilmesinden geçmektedir. Nitekim kadınların dışlandığı bir arena olarak kalan siyaset demokrasiyi gerçekleştirme yönünde de meşruiyetini sağlayamayacaktır. Çünkü siyasetin meşruluğu yurttaşlar topluluğunun verdiği destekle değerlendirilmektedir ki bu açıdan da kadınların desteğini almayan bir siyaseti demokratik anlamda meşru kabul etmek de mümkün olmayacaktır (Vergin 2010: 49).

Gerek uluslararası politikalarda gerekse demokrasiyi sahiplenen Batılılarda, demokrasi tam da tanımlandığı gibi eşitliği ve özgürlüğü çağrıştıran kavram olmaktan uzun süre uzak kalmıştır. Sumbas'ın ifade ettiği gibi; “politik gücü elinde tutan bir avuç kişinin, beyaz aristokrat erkeklerden oluşmasına karşın siyahlar, Asyalılar, yoksullar, engelliler, kadınlar, eşcinseller, azınlıklar, etnik gruplar ve benzeri gruplar sistemin banliyölerine itilmiş durumda” birçok imkândan yoksun kılınmışlardır. Hâlbuki çağdaş demokrasi eşit mesafe, eşit hak ve tüm çeşitlilikleri idealize eden bir kavram olarak bu durumla çelişmiştir (Sumbas 2015: 110). Bu durumu kadınlara uyarlamak da yanlış olmayacaktır. Demokrasi-kadın-siyaset üçgeninde kadınların sadece bir vatandaş olarak temsili sorununun ötesinde, kadınların görünürlüğü de demokrasinin bu paradoksunu aşmasına bağlıdır. Bu sadece kadınlar için olmaktan öte adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramların yerini bulması ve kimlikleri unutulmuş veya ötelenmiş kişi ve/veya grupların görünür kılınması açısından da önem taşımaktadır.

Bu demokrasi telaşı içinde düşünüldüğünde modern tarih birçok farklı grupla birlikte kadınlara da birçok alanda erkeklerden daha geç zamanlarda haklar tanımıştır. Hatta başat bir sorun olarak devlet ve birey ilişkisinin temelini oluşturan “vatandaşlık” kavramı kadınların uzun zaman mahrum edildikleri bir hak olarak kalmıştır. Vatandaş, “bağımsız, özerk, rasyonel” birey anlayışını ifade ederken kadınlar bu özelliklere sahip “varlıklar” olarak tanımlanmamışlar ve kamusal alanın içeriklerinden uzak bırakılmışlardır (Öztürk 2012: 7).

Bununla birlikte; tarih, kadınların temsili noktasında kadın ve erkeğin siyasal izdüşümlerinden oluşmaktadır. Bu oluşumu kadın ve erkek birlikte sürdürmesine rağmen, yazarın tarafın erkekler olması nedeniyle kadın eril tarih boyunca nesne konumunda kalmıştır (Coşkun 2013: 26). Böyle bir yazımda özellikle kadınların siyasal alanda hak elde etmeleri bir takım tarihsel mücadelelerin getirisi ile mümkün olabilmektedir. Bu süreç bizi cinsiyet ile demokrasi arasındaki ilişkiye götürmektedir.

2.1. Feminizm ve Demokrasi

İnsanların erkek ve kadın olarak sınıflandırılması, cinsiyet farklılığının her alanı kapsayan güçlü/güçsüz şeklindeki rol ve görev dağılımı, kadınların birçok alandan özellikle kamusal olandan dışlanması insanlık tarihinde çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır (Atasü Topçuoğlu 2016; Kartal 2016; Taş 2016). “Güçlü/güçsüz, sert/yumuşak, rasyonel olan/duygusal olan, karar veren/kararlara uyan, aktif/pasif, kamusal hayata katılan/ özel alanda yaşayan” gibi ikili ayrımlar kadın ve erkeği eşit olmayan gruplar olarak tanımlamaktadır. Biyolojik farklılığa dayandırılan söylemler bir yandan eşitsizlikleri meşru kılarken diğer yandan toplumda çok boyutlu sorunların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Örneğin; “mülkiyet eşitsizliği, eğitime ve bilgiye erişimde eşitsizlik, toplum, grup, aile gibi ortamlarda eşitsizlik” gibi sorunları normalleştirilmektedir. Kadın hareketleri bu eşitsizliklerin kamusal alana taşınmasına, kadınların bireysel konumlarının toplumsal olduğuna, mevcut düzenin sorgulanması gerektiğine ve bu süreçte de yeni kavramlar ve kuramlar gelişmesine katkı sağlamıştır (Atasü Topçuoğlu, 2016: 13-14). Bu kavramların başında da feminizm gelmektedir.

Feminizm, başlangıcını kadınların özgül ve sistematik anlamda ezilmeye maruz bırakıldıkları kabulü ile kamusal alana giriş taleplerine yönelik mücadelesi ile ortaya çıkan bir süreçten almaktadır. Demokrasinin aksine daha yakın bir geçmişe sahip olan feminizm en temelde erkek ve kadın arasındaki ilişkilerin doğadan kaynaklanmadığını; bu nedenle de erkeklerle eşit olmaya yönelik dinamikleri içermektedir. (Özgün 2014: 379). Bir başka ifade ile her alanda kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan bir siyasi hareket olarak nitelendirilebilmektedir. Feminizm,

eril ve baskın olan ve de her alana yayılmış olan düzeni ve bu düzenin getirdiği; kadını, bir takım alanlar içinde hapseden ve bunun dışındakiler için sınırlamalar ya da dışlamalar içeren tüm ilişkileri, sorgulamayı ve değiştirmeyi amaçlayan siyasi bir harekettir. Temel hedefi ise her alanda eşit hakları elde etmektir (Çaha 2008: 560). Feminist siyaset bilimciler çoğunlukla kamusal alan ile özel alan arasındaki ayrımın doğurduğu sosyal eşitsizliğe karşı direnişi baz almakta ve bu iki alandaki karşılıklı ilişkileri eleştirmektedirler. Bir yandan aile içindeki cinsiyete dayalı eşitsizliğin kamusal alana girme konusunda engel teşkil ettiğini ifade ederlerken; diğer yandan devletin aileye müdahalesinin mevcut güç dengelerini meşrulaştırdığını iddia etmektedirler. Nihayetinde ise asıl sorunu kadının hiyerarşideki aşağı konumunda görmektedirler (Wedel 2013: 22).

Feminizm, eleştirel bir bilinçlilik halini ifade etmektedir. Bu bilinçlenme kadının maruz bırakıldığı cinsiyetçi yapılanmayı değiştirmek için gerekli görülmektedir. Günlük yaşamın cinsiyetçi düzenlemelerini her alanda sorgulayan feminizm, cinsiyetçiliği görünür kılarak mahrem olarak kabul edilen alanlara politik eleştiriler yönelten bir kuram üzerine inşa olmuştur. Feminizmin sunduğu bu yeni yapılanma esasen sadece kadınları değil erkekleri de bilinçli bir mücadeleye davet etmektedir. Bu açıdan da feminizm bir algı yaklaşımı olmaktan öte aynı zamanda bir yaşam düşüncesini de ifade etmektedir (Sallan Gül 2008; Taş 2016). Nitekim kadınların emeği, doğurganlığı ve cinselliği ailede, iş yaşamında yani genel olarak toplumun her noktasında çok boyutlu olarak ataerkil sistemin denetim, baskı ve sömürüsüne maruz kalmaktadır. Bu anlamda da feminizmi, “üstünlük çabası, aileye zaafa uğratan bir hareket ya da Müslüman kadını yoldan çıkararak Batılı bir oyun” olarak atfetmek yanlış olacaktır (Sallan Gül 2008: VII) Çünkü feminizm, genel bir algılama olarak yerleşen “erkek düşmanlığı” ya da cinsiyetçi bir muhalif hareket olarak tek boyutlu bir eleştiri değildir (Bahasin ve Kahan 2003, Aktaran: Şaşman Kaylı 2016: 30). Çakır’a göre; “ideolojik olarak özgül, politik olarak özerk bir harekettir ve daha önceki toplumsal hareketlerden farklı olarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisini ortaya çıkarmaktadır. Bu hiyerarşi, sınıf çelişkisi gibi toplumları biçimlendiren temel bir egemenlik ilişkisi yaratır ve erkeklerin egemen, kadınların bağımlı olduğu sosyal ve siyasal bir düzene sebep olmaktadır” (Çakır 2010: 415). Bu hiyerarşik yapı içerisinde kadınlar “öteki/pasif/olumsuz” taraf olarak adlandırılırken,

erkekler “özne/aktif/olumlu” taraf olarak nitelendirilmektedirler (Cranny-Francis vd. 2002: 4).

Feminizmin ilk olarak ortaya çıktığı noktada kadınların ezilen bir grup olarak nitelendirildikleri bilincinin doğması yatmaktadır (Çakır 2010: 417). Tarihsel anlamda bu süreç bilinçli bir başkaldırı şeklinde ve kapitalizmin ortaya çıktığı zeminde 17. yüzyıla denk gelmektedir (Özgün 2014: 380). Bundan önceki zaman diliminde geleneksel bir toplumda aile, yaşamın merkezinde yer almaktaydı ve dolayısıyla eğitim, ekonomi ve de siyasi yaşamın merkezine aile oturmaktaydı; fakat sanayileşme sonrası daha önceleri aynı kurumsal yapının getirdiği yaşamı paylaşan kadın ve erkek rolleri arasında ayrışma ortaya çıkmıştır (Çaha 2008: 561). Üretimin aileden kamusal alana kayması ev ile işin de birbirinden ayrılmasına neden olmuş ve bu süreçte kadınlar ev ile özdeşleştirilerek üretim dışına itilmişlerdir (Çakır 2010; Özgün 2014). Öte yandan yükselen ve kadınları dışarda bırakan kamusal alanda, erkekler, siyasi bir varlık haline gelmişlerdir (Çaha 2008: 561). Çok geçmeden eşitlik, özgürlük, adalet, seçme ve seçilme hakkı gibi siyasi değerler dışında tutulan kadınların bunu fark etmesi sonucu ile feminizm kitlesel bir boyut kazanmıştır (Çakır 2010: 417). Özellikle Fransız devriminden sonra devlet yapısı yeniden tasarlanırken siyasi ve sivil toplum alanlarında kadına yer verilmemesi ve kadının asli yerinin aile olarak kalması kadın hareketlerini de tetiklemiştir. Bu süreç tarihte birinci dalga feminizm olarak adlandırılan ve kadınların siyasi haklarını kazandıkları, en başta da oy hakkı kazanma sürecini anlatmaktadır. Nihayetinde yeni gelişen parlamenter rejim içinde kadınlar kamusal alanda kocaları tarafından değil bizzat kendileri tarafından temsil edilmeyi istemişlerdir (Çaha 2008: 561, 562). Daha sonra bunu tarihte ikinci dalga feminizm hareketi olarak adlandırılan ve kadının kültürel ve politik konumunu açıklamak üzere felsefe ve feminizmi bir potada eriten ve de özellikle cinsiyet rolleri üzerine odaklanan, kadınların kurtuluşunu özel alan dışına çıkarmakta gören hareket takip etmiştir (Çakır 2010; Taş 2016). Bu süreç, kadının siyasal mücadelesi içinde demokrasinin yeniden anlam kazanmasını sağlamıştır.

Temelde demokrasi de feminizm de “eşitlik” kavramı üzerine yükselmektedir. İki kavram da keyfi iktidarın karşıtı gibi gözükmektedir. Bu açıdan da iki geleneğin birbiri ile örtüşen çok yanı bulunmaktadır. Öte yandan feminizmin getirdiği, kadınları

demokrasinin çoğunluk açıklamasının içine katan ve de günümüz “halk” kavramı dışında tutulamayacak olan bu kazanım demokrasinin de bir koşuludur. Birbirini tamamlayan bu iki kavram egemenliğin de paylaşılması noktasında birbiri ile uyumlu açıklamalar içermektedir (Dursun 2016; Heywood 2007). Ancak buna rağmen; kadınların, özellikle siyasal hak elde ettikleri dönem sonrasında demokratik gelenekle bağlantıları sürekli olarak güçlenmesine rağmen ve yine feminist eleştirilerin artan ağırlığına karşın, politik kuramlar buna yeterince açık olamamışlardır (Phillips 2015: 13, 14). Hâlbuki herkes için geçerli olan evrensel değerler ile cinsiyet arasındaki farklılaşma demokrasi ile feminizmin de kesiştiği noktayı oluşturmaktadır. Fakat demokrasi kuramları ile uğraşanlar, feminizm içerdiği toplumsal cinsiyetin konu ile ilişkisini reddetmekte ve erkek egemenliğini pekiştirmektedir (Phillips 2015: 19).

Kamusal ve özel olan arasındaki cinsiyete dayalı ayrımlar katılımın yüksek olduğu demokratik koşullar için de tartışma noktaları oluşturmaktadır Bu anlamda bazı kuramcılara göre demokrasi, yeniden yapılandırılması gereken bir alanı teşkil etmektedir (Uslu 2014: 147). Nitekim cinsiyete duyarlı bir demokrasi, eşitliği yakalama noktasında da yetersiz kalmaktadır. Başka bir deyişle, “politik eşitlik” şayet çoğu kişiyi karar verme şansından yoksun kılmaktaysa; bu, demokrasinin, toplumsal düzenlemeleriyle uyumadığı anlamına gelmektedir. Kamusal ile özel arasında yapılan ayrımlar demokrasinin aksine iktidarın da eşitsiz bir şekilde dağılımını desteklemektedir (Phillips 2015: 55). Nihayetinde politik alandaki eşitlik bu şekilde kısıtlandığında anlamsızlaşmaktadır

Bir diğer nokta ise, demokratik pratiklerin öğrenilme şeklinde yatmaktadır. Bu pratikler temelde “özel” olduğu varsayılan, aile, okul gibi sosyal alanlarda öğrenilmektedir. Öte yandan özel alan ile ilişkilendirilen kadın ise, demokrasinin en bariz kullanım noktalarından; siyasal alandan uzak tutulmaktadır ki bu da diğer bir çelişkiyi oluşturmaktadır (Phillips 2015; Günindi Ersöz 2015). Bu nedenle bir takım toplumsal rollere ayrılmış bir toplumda eşitlik algısı da zayıflayacaktır; aynı şekilde bir takım cinsiyet rollerini yüklenen kadının da siyaset alanı dışında tanımlanması hem çağdaş demokrasi tanımlarını zedelemekte hem de katılım ve temsil noktasında feminist

literatürün bu konuya eğilimini oluşturmaktadır. Bu da demokrasi ve feminizmin, katılım-eşitlik-temsil üçgeninde çakıştıkları noktaya işaret etmektedir.

Demokrasi ile içli dışlı olan ülkelerde kadınlar, son yüzyıllarda oy kullanma hakkını erkeklerle paylaşmaktadırlar (Geridonmez 2017, <https://ekmekvegul.net/bellek/kadinlarin-oy-hakki-mucadelesi>, 10 Nisan 2019'da Erişildi). Bunun dışında seçimlerde aday olabilmekte ve farklı görev alanlarında mücadele ederek “biçimsel eşitliği” yaşamaktadırlar. Ancak kadınların oy kullanma oranları erkeklerinkine hemen hemen aynı olsa dahi ulusal ve yerel politikaya aktif olarak katılma oranları düşük seviyelerde seyretmektedir. Çağdaş demokrasi kuramları, demokrasi ile temsil ve demokrasi ile evrensel oy hakkı arasında net denklemler kurarken, seçilmiş meclisler bu konuda çelişki göstermektedir. Oysaki kadınların feminizmin getirdiği oy hakkına ilişkin mücadele, her zaman kadınların seçilme hakkına ilişkin paralel bir mücadeleyle bağlanmış fakat ilkindeki başarı ikinci alanda sağlanamamıştır (Phillips 2015: 79, 80). Nitekim demokrasinin daha katılımcı versiyonları herkese eşit ağırlığın verilmesi noktasında potansiyel çöküş yaşanmasına neden olmaktadır (Phillips 2015: 176). Bu noktada kadınların pasif demokrasiden aktif demokrasiye geçmesi beklenmektedir.

Buradan hareketle siyasal katılımın, demokrasiyi sürdürme yöntemi olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifade ile siyasal katılım demokrasi için olmazsa olmaz temel ilkedir. Siyasal katılım biçim ve düzeyleri siyasal sistemin yapısına ve çeşitli alanlardaki yapılara göre farklılık göstermektedir. Örneğin; hukuk çevresine, kurumlarına, siyasal, kültürel, sosyo ekonomik yapılara göre değişiklik arz etmektedir (Erzene Bürgin vd. 2017: 121). Bu çerçevede öncelikle demokrasinin gereği olarak kadınların siyasi rollerde bulunmalarının temelini yani demokrasinin olmazsa olmazı siyasal katılımı anlamakta fayda vardır.

Siyasal katılım çok farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Temelde farklı kesimlere temsil imkânının sağlanması, farklılıkların korunması, toplumsal bir dengenin oluşturulması ya da barış ve istikrarın sağlanması adına gerçekleştirilen bir eylemdir. Bu anlamda da bir davranışın siyasal katılma olarak nitelendirilebilmesi için öncelikle o siyasal topluluğun üyesi olan bireyler tarafından tasarlanmış olması gerekmektedir

(Çağlar 2011: 57). Siyasal katılma çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Örneğin, L. Milbrath (1965) siyasi katılımı “eylemin yoğunluk ve zorluk dercesine” göre sınıflandırarak oy vermek gibi eylem yoğunluğu az olan katılımı “izleyici faaliyetler”, bir siyasi toplantıya katılmak, bir liderle ilişki içine girmek gibi eylemleri “geçiş faaliyeti” ve seçim kampanyasında çalışmak, bir siyasi aday olmak ya da makamda bulunmak gibi daha zor eylemleri ise “gladyatör faaliyetleri” olarak tanımlamıştır (Aktaran: Ruedin, 2007: 9-12). Bunun dışında siyasi katılımı oy kullanmak, siyasi tartışmalarda bulunmak gibi örneklerle “olağan”; veya gösteri yapmak, vergi vermeyi reddetmek gibi protesto içeren davranışlarla “olağandışı” katılma şeklinde de tanımlamak mümkündür (Dursun, 2016: 238). Her hâlükârda siyasal katılma kavramını temelde iki şekilde değerlendirmek mümkündür: “Aktif katılım” ve “pasif katılım”. Aktif katılım bir siyasal ve yönetsel kurumdaki temsil ya da adaylık anlamı taşıırken; pasif katılım daha ziyade oy verme, gösterilere seyirci niteliğinde katılma olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada kadınların pasif katılımını erkekler eşit oranda kullanmaktadır ve fakat aktif katılım oranları kadınlarda çok daha düşük seviyelerde gözlenmektedir. Kadının aktif katılımının az olmasının bir takım kaygılandırıcı sonuçları bulunmaktadır. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür: Politika belirleme düzeyinde cinsiyete dayalı yapılanmalara karşı duyarsızlık ya da erkeklerin bu konuda daha etkin olması ile demokratikleşme mücadelesinin gündelik yaşama yabancı kalarak yeterince bütünleşememesi (Erzene Bürgin vd. 2017: 122).

Bu bağlamda kadınların siyasete katılımı kadınların temsili noktasında da önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla demokrasi, ilkeleri ile birlikte kadınların siyasete var olmalarını şart kılmaktadır.

2.2. Demokrasinin Gerekliliği Olarak Kadının Siyasal Katılımı

Bir toplumda bireylerin siyasal anlamda rol almaları, siyasal olarak bir faaliyette bulunmaları ya da siyasi bir tavır içine girmeleri için öncelikli olarak siyasal sistemin yapısının ve işleyişinin kendilerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyeceklerini bilmeleri ve siyasi iktidarın kararlarının ve diğer işlemlerinin hayatları üzerinde etkili

olacağıının bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Bu çerçevede siyasal katılma bir tür eylemi içermesi nedeniyle bireylerin siyasal sistem ile ilişkisini de belirlemektedir (Dursun 2016: 233, 234).

Siyasi partiler çağdaş demokrasilerin temelini oluşturan kurumların başında gelmektedir ve çağdaş demokrasilerde insanların yönetime “aktif” olarak katılmalarının da en temel araçlarından biridir. Partiler toplumun farklı kesimlerinin isteklerini temsil etmektedirler (Özdemir ve Atılğan 2014; Heywood 2007). Fakat siyasal partiler bu farklı kesimleri temsil etme konusunda her zaman yeterli olamamışlardır. Bunun nedenlerinden biri de siyasal katılımın düzeyleridir; özellikle kadınlarca katılımın düşük seviyede olmasıdır. Kadınların siyasal alana yönelik katılımlarının yeterli olmaması siyasal alanda da bir takım eksiklere sebep olmaktadır. En başta, kadınların siyasal alandan dışlanması çağdaş demokrasi idealleri ile çelişkiye düşülmesi anlamına gelmektedir. Çünkü demokrasiler çoğunluğu ifade ederken, kadınların oluşturduğu çoğunluk göz ardı edilmektedir. İkinci bir nedense kadınların siyasal alanda var olmaları, gerekliliğin ötesinde şarttır. Nitekim çağdaş demokrasilerde çoğunluğu temsil etmek adına siyasal alanda yönetime katılanların aldığı kararlar, yine çoğunluğu etkilemektedir. Bu durumda çoğunluğun içindeki kadınları da doğrudan ilgilendirmektedir. En temelde kadınları ilgilendiren ve bu zamana kadar kadına atfedilen özel alanlara dâhil alınan karar da yine yönetim mekanizmalarından çıkmaktadır. Dolayısıyla kadınların kendilerini ilgilendiren alanlarda doğrudan belirleyici olma hakları vardır. Öte yandan demokratik temsil ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde kadınların siyasal katılımı bir insan hakkının kullanma isteğinin doğal sonucudur (Demir 2015; Dursun 2016; Öztürk 2012).

Kadınların siyasette olması veya olmamasına dair farklı görüşler olmasına rağmen kadınların siyasete özellikle aktif katılımı kadınların kadınlarca temsil edilmesini ve kadınların hemcinslerini daha iyi ifade etmesini sağlayacaktır. Elbette kadınların siyasette var olmalarına getirilen eleştiriler kişilerin dünya görüşleri veya kadın-erkek ilişkileri konusundaki anlayışına bağlı olarak da değişmektedir (Demir, 2015: 27). Fakat demokrasinin gerekliliği niteliğinde, yine demokrasinin bileşenleri olan adil seçimler ve açık rekabet gibi yapılara sahip olan hükümetlerde suni ve keyfi

kısıtlamaların da daha az engel teşkil ettiğini düşündüğümüzde, kadınlara politikada daha fazla alan açılması da beklenmektedir (Paxton 1997: 445). Diğer yandan kadınların siyasal alan dâhil olmak üzere toplumsal süreçlere katılımını engellemek, kadınların ihtiyaçlarını ve taleplerini dile getirebilmelerini de engellemek olacaktır çünkü politika yapma süreçlerine katılımları sınırlanan kadınlar, ihtiyaçlarını dile getirememekte, talep ve beklentilerini de sağlayamamaktadırlar.

Kadınların siyasal alana katılımlarının erkek meslektaşlarına göre farklı politikalar getirmesi beklenmektedir. Diğer taraftan kadınların yeterince temsil edilemediği eş deyişle kadınların yeterince yer almadığı karar mekanizmalarında kadın sorunlarına karşı duyarlılık da zayıflamaktadır (Örtlek ve Tekelioğlu 2013: 280).

Kadınların siyasette var olmaları insan haklarının gelişimine de fayda edecektir. Nitekim siyasal yaşama dâhil olmak, seçme ve seçilme hakkını kullanmak, her vatandaş için temel bir insan hakkıdır. Bu nedenle kadınların siyasal katılımı toplumsal sorunları ve demokrasinin eksik kalan yanlarını çözme noktasında ilave katkı sağlayacak ve demokrasiyi ileri taşıyacaktır (Sığırcıkoğlu 2015; Okyay 2011). Cinsiyetlerin farklı olması ile siyasal olaylara veya sorunlara açık bir etki olmasının ötesinde, kadın ve erkeği etkileyen ve onların davranışlarını biçimlendiren tavırların siyasal alanı genişletmeye ve geliştirmeye de katkısı olacaktır. Bu aynı zamanda kadın-erkek arasında geçmişten süregelen ve kemikleşen cinsiyetçi kalıpları da yıkıp daha geniş bakış açıları kazandıracaktır. Bir diğer kazanım ise, kadınların siyasal katılımının siyaseti kadın değerleriyle olumlu yönde dönüştürülebilir olmasını sağlamasıdır (Demir 2015: 29, 30). Siyasal alana katılım sağlayan kadınlar buraya kendi özelliklerini de taşıyacaklardır. Bu nedenle, “farklılaşmış güçlerin oluşması cinsler arası güç çatışmalarının da ortadan kalkmasına yardımcı olacaktır ve böylece siyasal gücün kullanımı da değişecektir” (Demir 2015: 32). Şöyle ki; kadınların politik tavırları, kadın hakları konularında, savaş gibi saldırgan dış politika konularında, ihtiyacı olana yardım veya azınlık hakları konularında, bakım hizmetleri ve refah yardımları konularında, “alternatif yaşam stilleri” gibi sosyal içerik taşıyan konularda daha fazla farklılık ve farkındalık oluşturmaktadır (Clark ve Clark 1993: 35). Dolayısıyla kadınların siyasete katılımı hem farklı politik tavırların siyasete aktarılmasını sağlamakta, hem kadınların

toplum içindeki konumlanışını görece iyileştirmekte, hem siyaseti yeni değerlerle olumlu yönde dönüştürmekte hem de temel bir hak ve çağdaş demokrasinin gerekliliği niteliğinde kadınların kadınlarca da temsilini sağlamaktadır (Demir 2015: 33). Buna ek olarak kadınların siyasete katılmaları ile sadece “kadın sorunları” ya da eşitlik, adalet gibi kaygıların ötesinde kadınların konumlarının iyileştirilmesi kalkınma ile doğrusal ilişkisi de kurmaktadır (Toksabay Esen ve Memişoğlu 2007: 3). Bu çerçevede kadınların konumlarının iyileştirilmesi toplumdaki mevcut dengesizlikleri ortadan kaldıracak dinamikleri de içinde barındırmaktadırlar.

Tarihte ilk sorun oy hakkının kimlere tanınacağı noktasında olsa da, bugün artık başlarda sınırlı olan bu hak demokratik gelişmelerle birlikte her yurttaşa oy hakkı şeklinde değişmiştir. Tarihin getirilerinin sonucu olarak oy hakkı, seçme ve seçilme hakkı şeklinde de evrimleşmiştir. Nitekim bugün gelinen noktada “genel oy” ilkesi demokratik rejimlerin vazgeçilmez unsurlarındandır. Seçimler de bu demokratik amaçların kullanılmasında birer araç niteliğindedir. Burada ayırıcı olan ise aracın amacı ne derece iyi gerçekleştirebileceği hususundadır. O zaman amaç da iyi belirlenmelidir. Bu durumda kamuoyundaki bütün fikirler parlamentoya yansıtılmalı mıdır? Bu sorunun cevabı ülkedeki meşru güçlerin kuvvetleri oranında temsiline olanak sağlanmalı mıdır sorusunun içinde yatmaktadır. Her iki soru da cevabı ortak kılmaktadır: Bu sorular bizi kadınların toplumdaki çoğunluğu düşünüldüğünde ve kuvvetleri oranında da temsiline imkân verildiğinde kamuoyundaki fikirlerin de siyasal alanda değişikliği sağlayacağı sonucuna götürmektedir (Yavaşgel 2014: X, XI).

Mevcutta yürütülen politikalar, siyasi tavırlar ve kadının siyasal alandaki varlıklarının yetersiz olması; demokrasinin gerekliliği olan “eşitlik” kavramının göz ardı edildiğini göstermektedir. Öte yandan son dönemlerde kadınların kendilerini gerçekleştirmek yönünde attıkları adımlar yeni çelişkiler doğmasına neden olmaktadır. Kadınların onlara öğretilmiş kadınlar olmaları ile siyasal alanda var olabilmeleri adına toplumsal rollerini ve görevlerini geride bırakarak kadın olmaktan vazgeçmekle eksik vatandaş olarak kalmaları arasındaki kafa karışıklıkları eşitsiz ve ayırıcı bir durumu doğurmaktadır (Buğra 2015: 15). Demokratik rejimlerin kabul etmemesi gereken ve aslında kadınları da kendi içinde bağlı ve bağımsız kadınlar şeklinde ikiye bölen bu

algılama şekli de yine ancak kadınların siyasal alanda daha fazla yer alması ile kırılacaktır. Böylece toplumlarda nüfusun yarısını oluşturan kadınların siyasal kadrolara her anlamda yani hem niceliksel hem de niteliksel olarak yansıtılması, ataerkil zihniyetin bir sonucu olarak yozlaşan demokrasinin de yeniden inşasını sağlayacaktır. Nitekim yükselen kadınlık bilinci ve zaman zaman yaşanan siyasal krizler sonucu oluşan aralıklar kadınların siyasal temsilci taleplerini haklı kılmaktadır (Yaraman 2015: 32).

Kadınlar, erkeklerin aksine özel ve kamusal yaşamı iç içe yaşamalarından dolayı politika üretiminde siyasal faaliyet ile ev içi faaliyetleri bütünleştirmektedirler. Bu da şöyle bir sonuç çıkarmaktadır: Kadınlara, gerek sorunlar, gerek çözümler açısından daha acil ve etkin ve de somut örnekler, direkt olarak “insan örnekleri”nden hareket etmektedirler. Nitekim feminizmin baş sloganlarından biri olan “özel olan politiktir” ifadesi de bunu durumu destekler nitelikte bir açıklamadır (Çakır 2010: 451). Diğer yandan siyasal alanda erkek temsilcilerin varlığı maddi konularda ağırlık yaratmaktadır. Oysaki kadınların siyasal varlığı insana ait sorunlara, kente ağırlık tanımaktadır. Çünkü kadın temsilciler siyaseti kişisel çıkarlardan ziyade, “ortak iyilik” için çözüm üretilen bir alan olarak kavramaktadırlar. Dolayısıyla kadınların siyasal alandaki niceliksel ve niteliksel varlıkları toplumun yararına ve bütünselliğe de katkı sağlamaktadır (Yaraman 2015: 35, 36). Bu da demokrasilerden beklenen artıların kadınlarca gerçekleştirebileceği anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak özel alandaki deneyimlerin gerçeklik kazanabilmesi için kamusal alana aktarılması gerekmektedir (Zabcı 2014:117). Böylece; kadınların siyasal katılımı, kamusal ve özel alan arasındaki yapay ayrımın ortadan kaldırılmasının yanı sıra, kadınların eşitsiz ve hiyerarşideki ikincil konumlarının da aşılmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla öncelikle kadının güçlenmesinden geçen bu süreç, kadınlara hakların tanınmasından öte demokrasinin gerekliliği olarak, hakların kullanılabilir olmasında yatmaktadır (Wedel 2013: 21-23).

2.3. Kadın Eliyle Refah Devleti Uygulamaları

Kadınların siyasal alana girmesiyle politik alan da değişmiş ve gelişmiştir. Kadınların kendilerine özgü siyasal tavırları, daha önce değinilmemiş veya değinilmesine rağmen üstünde yeterince durulmamış farklı politika konularının da gündeme gelmesine katkı sağlamıştır. Özellikle özel alanda tanımlanan konuların bu alanı her yönüyle yaşayan kadınlarca bizzat temsil edilmesi, aslında özel/kamusal arasındaki ayrımın da yapay olduğunu gözler önüne sererek, özel alanın sadece kadınları değil aynı zamanda erkekleri de yakından ilgilendiren bir alan olduğunu; yine aynı şekilde kamusal alanın da doğrudan kadınları da etkilediğini ve dolayısıyla bu iki alanın birbirinden dışlanmasının mümkün olmadığını göstermiştir.

Bununla birlikte; kadınların siyasete katılmaları sadece cinsiyetle özdeşleşen politikalara değil aynı zamanda refah devleti konularına da yeni bir soluk getirmiştir. Nitekim kadınların refah devleti ve sosyal hak konularına yaklaşımlarının, ataerkilliği analiz eden feminist düşünce ile birleştiğinde bu alanı genişlettiğini ve bütünleştirici bir etki yarattığını söylemek mümkündür (Atasü Topcuoğlu 2016: 17).

Refah devletini, Flora ve Heidenheimer'in da belirttiği gibi; "bireylere ve ailelere asgari bir gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan ve sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal konuları ne olursa olsun eğitim, sağlık, konut gibi sosyal hizmetlere bir standart getiren devlet" olarak tanımlamak mümkündür (Flora ve Heidenheimer 1990: 29). Diğer bir ifade ile refah devleti, asgari seviyede refah imkânı sağlayan devlettir. Bu anlamda da çağdaş devlet anlayışı olarak nitelendirilmektedir (Gümüş 2018: 34). Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi, kadınlara atfedilen alanlar tam da refah devleti konularını kapsayan "sosyal içerikli" noktalara işaret etmektedir. Nitekim temelde refah devleti, sosyal politikanın da uygulama alanına girmektedir. Örneğin; yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik ve yardım meseleleri, eğitim ve sağlık gibi (Koray, 2008: 95). Yine tanımdan çıkarılacağı üzere refah devletinin "özel alanı" içeren eşitlikçi yapısı feminizmin vurguları ile birbirini tamamlar niteliktedir. Bir diğer ifade ile sosyal devlet bir toplumda daha fazla eşitlik yaratmak ve var olan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla hareket etmektedir (Ruggie 1984: 11).

Dolayısıyla sosyal devlet Orloff'un da belirttiği üzere; işsizlik, sakatlık, hastalık, ölüm ya da yoksulluk gibi durumlar söz konusu olduğunda gelir güvencesi veren sosyal yardım programlarını kapsamaktadır. Bu analize feminist bakışı da dâhil ettiğimizde refah devleti tanımına eğitim, sağlık ve özel alana dâhil edilen ev yardımları, çocuk bakımı gibi aslında herkesi etkileyen hizmetler de eklenmektedir (Aktaran: Dedeoğlu 2009: 42).

Refah devleti kavramı ilk kez 19. yüzyıl sonunda Almanya'da sosyal güvenlik önlemleri kapsamında ortaya çıkmıştır. Kavramın gelişimi ise İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Bu olgunun gelişiminde; kapitalist ekonomilerin getirdiği eşitsizlik ve güvensizlik sonucunda devletin toplumsal güçler arasında dayanışma amaçlı bir rolü olduğu fikri yatmaktadır. Başlangıçta sınırlı olan refah devleti, daha sonraları sosyal politika ile hedef ve amaç bakımından genişlemiştir (Koray 2008; Uçan Çubukçu 2010). Sosyal devletin geliştiği bu dönemde, devletin yönetim anlayışı da "sosyal yönetim" şeklinde değişmiş ve bu anlamda da devlet tarafından, eğitim, sağlık, barınma, çalışma koşulları ve ekonomi gibi alanlarda herkes için belli bir standardın sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür. Böylece amaç sosyal bütünleşmeyi sağlarken, ekonomik gelişimi de tetiklemek olmuştur. Fakat sosyal devlet uygulamalarının demokrasinin gelişmesine ve güç ilişkilerini dengelemesi adına politikalar sunmasına rağmen, emeğin toplumsal ve siyasal anlamda güçlü olmadığı ülkelerde sosyal devletin gelişmesi de pek mümkün olmamıştır (Koray 2008; Kurşun ve Rakıcı 2016). Tam da bu noktada kadın siyasetçilerin getirdiği, refah devleti konularını içeren ve kadın hareketlerinin temel söylemleri ile örtüşen politikalar devreye girmektedir. Sosyal devlet uygulamaları özel alan ile tamamlanan politikaları etkin kılarken, kadın hareketlerinin savunduğu gibi aynı zamanda kadınların da siyasetin içinde olmasını gerektiğini göstermektedir. Nitekim sosyal uygulamaları en iyi değerlendirebilecek kesim yine bizzat bu sosyal alan içinde tanımlananlarca mümkün olacaktır. Bu bakımdan da kadınların siyasal temsili aynı zamanda refah devleti konularına da yeni bir soluk kazandıracaktır.

Erkeklerin değerleriyle biçimlenmiş siyaset, bir çeşit rekabet alanı olarak tanımlanmaktadır ve kendilerinden önce başkalarını, ailelerini, düşünmek üzere

kodlanan kadınların, toplumsal konumları ile ilgili olarak bu alandan dışlanmasına neden olmaktadır (Yaylı ve Eroğlu 2015: 511). Hâlbuki siyaset alanında göz ardı edilen çok mühim noktalar bulunmaktadır. Örneğin, kadınlar ve erkekler yaşam çevrelerini farklı olarak kullanmaktadırlar. Dolayısıyla da yaşam çevrelerinin sundukları ekonomik, toplumsal ya da mekânsal olanaklardan yararlanma ve bundan dolayı çıkabilecek beklenti ve sorunları da aynı olmamaktadır. Bu nedenle, “ortak yaşam çevresi”ne yönelik “politika(sızlık)lar” da erkek ve kadın cinslerini farklı şekilde etkilemektedir. Bunun sonucu niteliğinde, günümüz kenti “kadın tüketicilerinin”, “erkek üreticilere” bağımlılığını vurgulamaktadır. Diğer bir örnek ile gündelik hayatta yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin aktif kullanıcısı konumundaki kadınlar, yaşam çevresindekilerle özel bağlar kurmaktadırlar. Bu nedenle, esasında yaşadıkları çevrenin en iyi nabzını tutabilecek olan ve yine ihtiyaçlarını tespit edebilecek olan kesim kadınlardır. Nitekim kadınlar, yaşam çevrelerini her yönü ile bir fiil kullanmaktadırlar. Bu yüzden siyaset alanı kadını görünmez kılarken aslında politikaların da kadınların her türlü içeriği olan sorunlarına karşı kör kalmasına neden olmaktadır. Çünkü kadın ve erkeklerin yaşayışları, sorunları veya gereksinimleri farklı düzeylerde (Alkan 2004; Wedel 2013; Derdiyok 2014). Bu nedenle, kadınların siyasette temsil oranlarının ve aktif katılımlarının artması çeşitli refah devleti sorunlarına da çözüm bulacaktır. Kadın siyasetçiler, genellikle kadınlara yönelik olarak mesleki beceri kazandırmak ve istihdam alanlarına girmek, kreş ve anaokulları açmak, kadın dayanışma ve sığınma evleri açmak gibi konularda yoğunlaşarak toplumda farkındalık yaratacakları özetle özel alanı kamuya açacakları düşünülmektedir (Erzene Bürgin vd. 2017: 168). Çünkü kadınların siyaset içinde doğrudan yer almaları gündelik yaşamı ve gündelik yaşam çevresini de yine doğrudan etkileyecektir. Bu açıdan da kadınların siyasette “görünür” olmaları özellikle refah devleti uygulamalarını tam anlamıyla yerini bulması açısından son derece önemli bir yer tutmaktadır (Candan ve Özalp Günel 2017: 104).

Kadınlarla birlikte gelişebilecek olan siyaset, refah devleti uygulamalarının da hem kapsamını genişletecek hem de siyaset alanının da arka planda kalan konuların değer bulmasını sağlayacaktır. Nitekim kadın siyasetçiler, erkek meslektaşlarına göre sosyal içerikli olan; aile, eğitim, sağlık, çocuk ve bakım hizmetleri, toplumsal cinsiyet meseleleri, gibi konulara daha fazla duyarlılık göstermektedirler (Bolzedahl ve Brook

2007: 1514). Kadın hareketlerinin içerdiği sosyal hizmetler çalışmalarını anlatan Dominelli'e göre; kadınların sosyal uygulamalarda farklılık yarattığını ifade etmiştir. Bu farklılıkları şu şekilde sıralamak mümkündür: Kadınların sosyal hizmet çalışmaları çoklu kimliklere saygı duyulmasını sağlamakta, cinsiyete dayalı iktidar mekanizmalarında farkındalık yaratmakta, kadınların kendi adlarına hareket etmelerine saygı çerçeveleri oluşturmakta, çeşitli toplumsal gruplara arasında dayanışmaya teşvik etmekte, ataerkil toplum ilişkilerini çözümleyebilmekte, bağımlılığı yeniden tanımlamakta, bakım emeğine değer vermekte, cinsiyetler arası ihtiyaçları ayırmakta, hiyerarşiye dayanmayan bir iletişim kurmakta, kadınları görünür kılmakta ve toplumsal cinsiyete karşı duyarlılık geliştirmektedir (Dominelli, 2002: 15). Buradan da anlaşılacağı üzere kadınların refah devleti uygulamalarında daha aktif olmaları, genel ve herkesi kapsayan daha eşitlikçi ve dolayısıyla daha demokratik bir yapının altını çizmektedir. Bu anlamda da kadın eliyle sosyal devlet uygulamaları bir yandan sosyal adaleti sağlarken, diğer taraftan insan haklarına daha uyumlu ve özgürleştirici politikalar sunmaktadır (Atasü Topcuoğlu 2016: 23). Bunu destekler nitelikte; Türkiye'de 22. meclis dönemi kadın milletvekilleri ile yapılan ve "kadın parlamenterlerin bakış açılarını ile kadın temsilini" irdeleyen bir araştırmaya göre kadın politikacıların özellikle ne ile ilgilendikleri ve hedefledikleri sorusuna yanıt olarak öncelikli hedeflerinin, "kadın politikaları, eğitim, kırsal kesimdeki insanların sorunları, çevre faaliyetleri, kadın sağlığı, kadın hakları, çocuk hakları, hayvan hakları, kadınların siyasal katılımının arttırılması, sığınma evlerinin açılması, meclis bünyesinde kadın-erkek eşitliği komisyonunun kurulması, ülkedeki kadınların sosyal, kültürel ve politik yaşam içerisinde hak ettikleri yere ulaşmalarının sağlanması, kadınların eğitimi ve bilinçlendirilmesi çalışmaları, cinsiyet kotası uygulamalarının kanunlaştırılması" şeklinde cevaplamışlardır (Deniz, 2007: 12).

Yine, Türkiye'de siyasette kadın temsiline yönelik olarak 5434 kişiyle yapılan farklı bir anket çalışmasına göre, "Kadınların, yönetici olarak karar verenler arasında daha fazla yer almasına" yönelik olumlu geri dönüş %72,7 olmuştur. Aynı çalışmada "kadın siyasetçilerin artmasının Türkiye'yi geliştireceğine ve daha iyi bir toplum yapacağına" dair inananların oranı %56 ile yarıdan fazla çıkmıştır. Buna ek olarak görüşülen kişilerin %65'i yaygın düşüncenin aksine kadınların ekonomik, finans, dış

ilişkiler, milli güvenlik gibi konularda fikir sahibi olabileceklerini söylemiştir. Ayrıca görüşülenlerin %77'si kadınların siyasetteki üslubu ve tavrı iyi yönde değiştireceğini belirtmiştir. Son olaraksa kadınların siyasette daha fazla yer alması durumunda, daha çok kadınların ilgi ve sorumluluk alanı olarak görülen aile içi şiddet, çocuk bakımı, doğum izni, eğitim gibi konuların mecliste daha fazla ele alınacağı"na dair %84'lük bir olumlu katılım olmuştur (KONDA Araştırma ve Danışmanlık, 2011 <https://konda.com.tr/tr/rapor/siyasette-kadin-temsili/>).

Bu bağlamda kadınların siyaset alanında var olmaları erkeklere göre farkındalık yaratacak ve yeterince değinilmeyen alanlarda duyarlılık oluşturacak politikaları da beraberinde getireceği genel bir kanaattir. Politikayı iyi yönde değiştireceğine ve geliştireceğine inanılan kadınların, kadın ve kadın meselesine de bakışı değiştirerek hem kadın-erkek eşitsizliğinin aşılmasına, hem sosyal devleti geliştirmesine, hem farklı grupların temsilinin önünün açılmasına, hem farklı kesimlerin farklı ihtiyaçlarının gündeme gelmesine hem de sosyal içerikli olarak tanımladığımız refah devleti uygulamalarına daha fazla eğilim sağlamasına olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE SOSYAL KONULARA DAİR VERİLEN KANUN TEKLİFLERİNE KADIN PARLAMENTERLERİN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. Çalışmanın Amacı

Bu araştırma ile siyasi alanda temsilin en temel yerleri olan parlamentolarda kadın parlamenter artışlarının sosyal ve kültürel konulara, refah devleti uygulamalarına, “kadın meselesine” ve “kadın” ile bütünleştirilen konulara, kısaca “sosyal içerikli” tanımlaması içine aldığımız alana etki ederek gündeme gelen politikalarda değişikliğe ve/veya farklılığa sebep olup olmadığı incelenmeye çalışılmış; siyasette kadın sayısı artarsa erkeklerden farklı politikalar gelişir mi? Kadın-erkek eşitliğinin refah devleti meselelerinin gündeme gelmesindeki etkisi nedir? Kadınlar erkeklere nazaran daha mı farklı daha mı sosyal içerikli politikalar üretir? Parlamentoda kadın milletvekili sayısı arttıkça daha önce konuşulmamış daha “duygusal” meselelere, kadın ve kadın meselesine dair konulara bakış açısı genişler mi? Türkiye de kadın milletvekillerinin parlamentodaki varlıklarının bunlara etkisi ne yöndedir? Şeklindeki soruların cevabı aranmıştır. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yasama organı olan ve parlamentoyu temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 21. meclis dönemi ile 26. meclis dönemleri arasında seçilen kadın milletvekillerinin (bk. EK-3) sosyal konulara dair verdikleri kanun teklifleri ile imzaları bulunan kanun tekliflerinin konu itibarıyla analizleri yapılmıştır.

Parlamentolar en temelde siyasetin meşru biçimde yapıldığı alanlardır. Parlamentolarda karar alıcı konumda bulunanlar da nihayetinde bir ülkedeki siyasal

gündeme yön verebilen veya vermeye çalışan kişilerdir. Bu konumda bulunan kişilerin sırf o konumda buldukları için sahip oldukları yetkileri, bir takım konularda karar alma ya da alınmasına etki etme anlamında da güç sağlamaktadır. Bu anlamda hangi konuların siyaset gündemini oluşturacağı ve bu gündemin toplumsal yansımalarının ne şekilde olacağı noktasında da inisiyatif sahibi olmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle kadınların karar alıcı konumda olmaları, toplumsal bazda farklılık yaratacak değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Çalışmanın amacı, TBMM'deki karar alıcı konumda bulunan kadın parlamenterin, kadınların siyasal alanda temsil edilmesi ve bu temsil güçlerini sosyal konular üzerinde kullanma etkilerini inceleyerek; demokrasi-temsil-kadın üçgenine Türkiye konjonktürü üzerinden açıklama fırsatı bulmaktır.

3.2. Çalışmanın Önemi

Kadınların siyaset alanındaki erkeklere göre daha düşük seviyelerde varoluşları bir takım sorunların yeterince gündeme gelmesi yönünde eksiklik yaratırken aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de yeniden üretildiği bir problem haline getirmektedir. Bu nedenle kadınların siyaset alanındaki konumlarını anlamak ve anlamlandırmak toplumdaki diğer kadınların konumlarını da anlamaya yaklaşmak olacaktır. Öte yandan toplumun yarısını oluşturan kadınların siyasette yeterince temsil edilmeleri de demokrasinin gerekliliği niteliğindedir. Çünkü bu, yönetime, ortak bir şekilde katılma anlamında gerek siyasette gerekse kamusal alanda karar alıcı konumda bulunan kadınların, yine kadınları ifade etme yönünden sağladığı yararın dışında erkek meslektaşlarının atladığı ve/veya göremediği noktalara değinilmesinin ve bunun siyasal alana taşınmasının yolunu açacaktır. Nihayetinde Türkiye için de aynı şekilde, TBMM'deki kadın parlamenterlerin kendilerine verilen siyasal gücü hangi alanlar için kullandıklarını analiz etmek adına; bu gücü en bariz şekilde kullandıkları ve yasa yapma araçlarından biri olan kanun tekliflerinin incelenmesi, bu konunun irdelenmesi açısından önem taşımaktadır.

Parlamentolar toplumların, yönetsel anlamda temsil edildikleri yerler olması açısından önemlidir. Parlamentolarda kadınların yeterli düzeyde temsil edilmediği

gerçeği de toplumun eksik kalan yanlarındandır. Var olan kadın parlamenterlerin ise kadınları, kadına yönelik olan konuları ve sosyal konuları ne derece dillendirebildikleri de veya gündeme getirerek ülkede yasal yollarla değişiklik yapabilecek hale gelmesine ne derece etki ettiklerinin incelenmesi de bu anlamda önem arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye’de, kadın vekillerin verdikleri ve/veya verilmesine imza atarak vesile oldukları “sosyal içerikli” kanun tekliflerinin irdelenmesi kadının siyasal alanda temsilinin Türk siyasal kültürü ve süregelen muhafazakâr/geleneksel yapıları açısından ifadesini de ortaya koyacaktır. Bu sayede yetersiz kalan alanlara daha fazla değinilmesinin de yolu açılacaktır.

3.3. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma siyasal alanda kadınların temsilinin ve kadın-demokrasi ilişkisinin açıklanması ile Türkiye’de kadın siyasal temsiline ilişkin olarak tablo 3.1’de ayrıntılı olarak gösterilen 21. meclis dönemleri ile 26. meclis dönemleri arasında TBMM’de kadın vekillerin örgütlenerek verdikleri; ilk imzayı atarak verilmesine öncülük ettikleri ve içinde imzası bulunarak verilmesine katkı sağladıkları, ‘sosyal içerik’ taşıyan kanun tekliflerinin içeriklerinin konu itibariyle incelenmesini kapsamaktadır.

Kanun teklifi; yasa yapım sürecinde yasama organını temsil eden milletvekillerinin tek başına veya çoklu imza ile ülkenin sorunlarına ilişkin olarak verdikleri yasa önerileridir. Bu öneriler ilgili komisyonlarda ve genel kurulda görüşülüp kabul edildikten sonra onay için Cumhurbaşkanına gönderilmektedir (T.C. Anayasası).

Bu bağlamda çalışmada özellikle Türkiye’de kadınların siyasal temsili ve karar alıcı konumdaki kadınların siyasal temsildeki yeterliliğine değinilmiş, buna etki eden toplumsal, kültürel ve sosyo-ekonomik bazdaki bir takım siyasal faktörlere yer verilmiş ve bunların kanun teklifleri üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma, daha sonra ayrıntılarına değinilecek olan, toplumda sosyal, siyasal ve kültürel değerler olarak kabul edilen kavramların “anahtar kelime” olarak kullanılması ile çalışma kapsamına alınan dönemlerde kadın parlamenterlerin verdikleri veya verilmesine etki ettikleri

kanun tekliflerinin ilişkisinin incelenmesini kapsamaktadır. Bu kapsamda değerlendirilen anahtar kavramlar konu itibariyle analize tabi tutulmuş; kategorize edilen başlıklara dayanarak incelenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada kanun tekliflerinin metinlerine ve sonuçlarına ilişkin ve de tek tek hangi isimlerin imzasının bulunduğu dair ayrıntılara yer verilmemiştir. Sosyal bilimlerdeki deneyselliğe dayanan sınırlılıklar bu çalışma için de geçerlidir.

Tablo 3.1: Çalışmaya konu olan meclis dönemleri (TBMM, 2019)

	21. dönem	22. dönem	23. dönem	24. dönem	25. dönem	26. dönem
1. yasama yılı	02/05/1999 - 27/08/1999	14/11/2002 - 30/09/2003	23/07/2007 - 30/09/2007	28/06/2011 - 15/07/2011	08/06/2015 - 30/09/2015	02/11/2015 - 30/09/2016
2. yasama yılı	01/10/1999 - 30/06/2000	01/10/2003 - 30/09/2004	01/10/2007 - 30/09/2008	01/10/2011 - 04/07/2012	01/10/2015 - 01/11/2015	01/10/2016 - 30/09/2017
3. yasama yılı	01/10/2001 - 28/09/2001	01/10/2004 - 30/09/2005	01/10/2008 - 30/09/2009	01/10/2012 - 30/09/2013	-	01/10/2017 - 24/06/2018
4. yasama yılı	01/10/2001 - 13/08/2002	01/10/2005 - 30/09/2006	01/10/2009 - 30/09/2010	01/10/2013 - 30/09/2014	-	-
5. yasama yılı	01/10/2002 - 03/10/2002	01/10/2006 - 22/07/2007	01/10/2010 - 12/06/2011	01/10/2014 - 07/06/2015	-	-

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi çalışmaya 21. meclis döneminden itibaren başlanılmış ve 26. meclis dönemine kadar olan ve tablo 3.2’de ayrıntılı olarak verilen kategorilerdeki kanun tekliflerinin tamamı incelenmiştir. (bk. EK-2) Çalışmaya 21. meclis dönemi itibariyle başlanılmasında iki önemli etken yatmaktadır. Bunlardan ilki 21. meclis dönemi ile birlikte Türk siyasi hayatına giren ve takip eden ilk seçimlerle birlikte de siyasi iktidar olan ve de hâlihazırda hala iktidarı elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kadın temsili konusunda niteliksel bağlamda ilerleme ve gelişme yaşanmasına etkisi olup olmadığının incelenmesidir. İkincisi ise, 21. meclis dönemi ile kadınlar için çok partili hayata geçişten bu yana niceliksel anlamda en yüksek siyasal katılım oranlarının görüldüğü dönemler bu dönemler olmuştur. Nitekim Cumhuriyet ile birlikte seçme ve seçilme hakkı elde eden kadınların tek partili dönemde katılım oranları en fazla %4,5 civarlarında kalmış, daha sonra gelen çok partili hayatın 1999 yılına yani 21. meclis dönemine kadar bu oran tekrar yakalanamamıştır. 1999 yılında %4’lü siyasal katılım oranlarına tekrar ulaşan kadınlar bu dönem sonrasında ki, bu dönem aynı zamanda Adalet ve Kalkınma Partisi’nin de siyasal iktidar dönemine denk gelmektedir, toplamda yükselen bir siyasal katılım grafiği ile seyretmişlerdir.

21. meclis dönemi 02/05/1999 tarihinde başlamış ve 03/10/2002 tarihine kadar sürmüştür ve de toplamda beş yasama yılını kapsamaktadır. Aynı şekilde 22. 23. ve 24. meclis dönemleri de beşer yasama yılından oluşmaktadır. Bunun nedeni Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası'nın 77. maddesidir. Buna göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçimleri beş yılda bir yapılmaktadır (T.C. Anayasası). Daha sonraki dönemlerde bu madde önce dört yılda bir yapılmak üzere sonrasında yine beş yılda bir yapılmak üzere iki kez değiştirilmiştir (Feyzioğlu, 2017). 25. meclis dönemi toplamda iki yasama yılını kapsamaktadır ve yine toplamda sadece beş aya yakın (4 ay 27 gün) sürmüştür. Bunun nedeni ise 07/06/2015 tarihlerinde yapılan seçimlerde hiçbir partinin tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde edememesi sonucu aynı yılın Kasım ayında erken seçime gidilmesidir. Bu dönem TBMM'nin de en kısa yasama dönemi olmuştur. Son olarak 26. Meclis dönemi de 24/06/2018 yılında yapılan seçimlere kadar olan süre dâhilinde üç yasama yılı sürmüştür (TBMM, 2019). Tüm bu meclis dönemlerini ve yasama yıllarını etkileyen durumlar ülkenin zaman zaman değişiklik gösteren politik tutumu ile ilgilidir. Bu çalışmada dönem dönem farklılık gösteren ve gerek anayasal boyutta değişikliğe sebep olan gerekse yasa yapma süreçlerini etkileyen siyasal gündemin ayrıntılarına yer verilmemiştir.

3.4. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada TBMM'de kadın parlamenterlerin verdikleri kanun teklifleri, tablo 3.2'de ayrıntılı olarak gösterilen, toplumdaki siyasal, sosyal ve kültürel etmenler üzerinden kategorize edilerek belirlenen anahtar kelimelerin konu itibariyle içerik analizi yöntemi yapılarak incelenmiştir. İçerik analizi yöntemi; “Bir mesajın içindeki verilerden yinelenebilir ve anlamlı çıkarımlar yapabilen ve güvenilir sonuçlar vermesi beklenen bir araştırma tekniğidir” (Gökçe 2012: 85). Bu yöntemin birçok kişi tarafından yapılmış birçok tanımı bulunmaktadır. Krippendorff'a (1980) göre; “İçerik analizi veriden onun içeriğine ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli sonuçlar çıkarmak üzere kullanılan bir araştırma tekniğidir.” Weber'in (1989) içerik analizi tanımlaması ise; “Metinden çıkarılan geçerli yorumların bir dizi işlem sonucu ortaya konulduğu bir araştırma tekniğidir. Bu yorumlar, mesajın göndereni, mesajın kendisi ve mesajın alıcısı

hakkındadır.” Stone ve arkadaşları (1966) ise şöyle ifade etmiştir: “İçerik analizi, metin içinde tanımlanan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir” (Aktaran: Koçak ve Arun 2006: 22). İçerik analizi eş deyişle içerik çözümlemesi, önceden saptanan kategorilere dayanarak bir metindeki öğeleri sınıflandırılması şeklinde uygulanmaktadır. Bu nedenle öncelikle kilit niteliğindeki önemli kelimeler analiz edilerek, listelenmekte ve daha sonra inceleme yapılan metindeki tekrar ediliş sayıları saptanmaktadır (Gökçe 2012: 85).

Tablo 3.2: Araştırmadaki kategoriler ve bunlara göre veri tabanı aramasında kullanılan anahtar kelimeler

	Eğitim	İstihdam/ Çalışma Yaşamında Kadın	Şiddet	Sağlık	Kadının Adlandırılışı	Siyaset	Sosyal Politikalar ve Toplum-Kadın İlişkisi
1	Eğitim	Çalışan kadın	Dayak	Doğum-ölüm	Kadın	Kota	Kıyafet
2		Kadın girişimci	Kadına şiddet-cinayet	Hamilelik	Bayan	Katılım	Türban
3		Analık	Taciz	Gebelik	Hanım	Temsil	Başörtüsü
4		Yoksulluk	Tecavüz	Kadın sağlığı	Kız	Ayrımcılık	Ahlak
5		Bakım hizmetleri	Cinsel istismar, saldırı, ilişki	Kürtaj	Dul	Eşitlik	Namus
6		Ev işi	Aile içi şiddet	Cinsel yaşam	Evli	Özgürlük	Töre
7				Cinsellik	Bekâr		Nikâh
8				Bekâret	Anne		İmam nikâhı
9				Çocuk sağlığı			Dulluk
10							Dul hakkı
11							Annelik
12							Evlilik
13							Aile
14							Çocuk
15							Bebek
16							Çocuk gelin
17							Yaşlı
18							Engelli (Özürlü)
19							Sığınma evi

TOPLAM ANAHTAR KELİME SAYISI: 55

Not: ‘Eğitim’ ana kategori başlığı aynı zamanda anahtar kelime olarak da kullanılmıştır.

Çalışmada Tablo 3.2’de verilen yedi ana kategori belirlenmiştir. Bunlar ‘eğitim’, ‘istihdam ve çalışma yaşamında kadın’, ‘şiddet’, ‘sağlık’, ‘kadının adlandırılışı’,

‘siyaset’, ‘sosyal politikalar ve toplum-kadın ilişkisi’dir. Daha sonra bu kavramlarla ilişkili olan anahtar kelime niteliğinde diğer kavramlar belirlenerek TBMM ‘yasama-kanun teklifleri’ veri tabanlarında bunlar üzerinden arama yapılmıştır.

Bu kavramlar sınıflandırılırken öncelikle daha önce değinildiği üzere kadınların siyasal hayata katılımını etkileyen sosyo-ekonomik, siyasi, ideolojik ve kültürel faktörlerin yanı sıra özelde ise yine daha önce değindiğimiz Türk siyasal kültürünün ve toplumunun kendi iç dinamikleri ele alınmış; özellikle sosyal konular ve kadın üzerinden düşünülen kavramlar ile kadınları etkileyen, kadınlardan etkilenen veya kadınların etkiledikleri konular göz önünde bulundurulmuştur. Kültürel meseleleri, sosyal ve ekonomik dinamikleri, toplumsal yapıdaki oluşumları, kadının konumlandırılışını ve mücadele alanlarını, sosyal politikaları ve refah devleti uygulamalarını daha geniş biçimde ifade edebilmek adına ‘sosyal içerikli’ meseleler şeklinde adlandırılan genel bir ifade tercih edilmiştir. Buna istinaden bu kavramlarla ilgili olan toplamda elli beş tane anahtar kelime belirlenmiştir. TBMM veri tabanlarında yapılan araştırmada sadece çalışmaya konu olan meclis dönemlerindeki kanun teklifleri incelenmiştir. (bk. EK-2)

Tablo 3.3: Meclis dönemlerinde verilen kanun teklifleri toplam sayıları (TBMM 2019)

	21. dönem	22. dönem	23. dönem	24. dönem	25. dönem	26. dönem
Kanun teklifleri toplam sayısı	1047	1042	901	2837	536	2348
SONUÇLARI						
Geri alındı	8	16	4	9	0	15
Hükümsüz	956	733	650	2451	536	2281
İşlemden kaldırıldı	0	0	0	0	0	0
Kanunlaştı	82	274	245	366	0	50
Karar oldu	1	5	1	2	0	1
Reddedildi	0	0	0	0	0	0
Yeni döneme intikal	0	0	0	0	0	0
İlgili araştırma konularında verilen kanun teklifleri toplam sayı	116	114	114	34	0	11

Tablo 3.3'te de ayrıntılara verildiği üzere; çalışma boyunca 21. meclis döneminde verilen toplamda 1047 kanun teklifi üzerinden ilgili anahtar kavramları içeren 116 kanun teklifi bulunmuştur. Bu sayılar, 22. meclis döneminde 1042 kanun teklifi içinden 114, 23. meclis döneminde 901 kanun teklifi içinden 114, 24. meclis döneminde 2837 kanun teklifi içinden 34, 25. meclis döneminde 536 kanun teklifi içinden 0 ve 26. Meclis döneminde 2348 kanun teklifi içinden 11'dir. Bu kanun tekliflerinin her biri "geri alındı", "hükümsüz", "işlemden kaldırıldı", "kanunlaştı", "karar oldu", "reddedildi" veya "yeni döneme intikal" olmak üzere farklı şekillerde sonuçlanmışlardır.

Tablo 3.4: Çalışmaya konu olan kanun tekliflerinin sonuçları (TBMM 2019)

İlgili araştırma konularında verilen kanun teklifleri toplam sayı	"Kanunlaştı" şeklinde sonuçlanan	"Geri alındı" şeklinde sonuçlanan	"Hükümsüz" şeklinde sonuçlanan
389	96	7	285

Çalışmaya konu edilen ilgili alanlardaki toplam 389 kanun teklifinin ise tablo 3.4'te de görüldüğü üzere 96 tanesi "kanunlaştı", 7 tanesi "geri alındı" ve 285 tanesi "hükümsüz" şeklinde sonuçlanmıştır. (bk. Ek-1) Çalışma bu kanun tekliflerinin analiz edilmesinden oluşmaktadır.

3.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kadın Milletvekilinin Sayısal Değişiminin Kanun Teklifleri İle İlişkisi

Çalışma boyunca incelenen meclis dönemlerinde kadın parlamenter sayılarındaki artışların 'sosyal içerikli' konularda verilen kanun teklifleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Daha önceki noktalarda da belirtildiği üzere, kadın vekillerin kadınları, kadınla ilişkilendirilen alanı ve sosyal konuları daha iyi dillendirebilecekleri ve kadınları temsil etme noktasında daha etkin olabilecekleri söylenmiştir. Buna istinaden parlamentodaki kadın vekil oranlarının artması bu alan ilişkin verilen kanun tekliflerini de arttırması beklenmektedir. Bu bağlamda niceliksel ve niteliksel boyutlarıyla siyasal alanda kadın temsilinin sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve

toplumsal konularla bağlantısını kurabilmek için kadın vekillerin yer aldığı, anahtar kavramları içeren kanun teklifleri incelenmiştir. Kanun teklifleri ile kadın vekiller arasındaki ilişkinin boyutunu anlayabilmek adına öncelikle kadınların siyasi varlıklarının tespit edilmesi gerekmektedir.

Tablo 3.5: Meclis dönemlerine göre toplam milletvekili ve toplam kadın milletvekili sayıları (TBMM 2019)

	21. dönem		22. dönem		23. dönem		24. dönem		25. dönem		26. dönem	
	Mv. sayısı	Kadın mv. sayısı	Mv. sayısı	Kadın mv. sayısı	Mv. sayısı	Kadın mv. sayısı	Mv. sayısı	Kadın mv. sayısı	Mv. sayısı	Kadın mv. sayısı	Mv. sayısı	Kadın mv. sayısı
AK PARTİ	59	0	356	11	335	29	317	46	258	41	317	34
CHP	5	0	152	11	103	9	129	17	131	21	133	19
MHP	126	2	-	-	74	2	52	3	79	4	39	3
ANAP	73	2	20	2	-	-	-	-	-	-	-	-
DSP	62	7	-	-	6	1	-	-	-	-	-	-
SP	46	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DYP	83	3	4	0	-	-	-	-	-	-	-	-
YP	3	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
FP	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BBP	4	0	-	-	1	0	-	-	-	-	-	-
YTP	57	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ÖDP	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BAĞIMSIZ	27	2	15	0	22	7	14	1	2	0	2	1
HYP	-	-	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-
GP	-	-	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-
SHP	-	-	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-
BDP	-	-	-	-	8	2	2	1	-	-	-	-
TP	-	-	-	-	1	0	-	-	-	-	-	-
ANAPARTİ	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
HDP	-	-	-	-	-	-	30	9	80	32	59	23
KADEP	-	-	-	-	-	-	1	0	-	-	-	-
MEP	-	-	-	-	-	-	1	0	-	-	-	-
DBP	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
E-PARTİ	-	-	-	-	-	-	1	0	-	-	-	-
MILAD	-	-	-	-	-	-	1	0	-	-	-	-
TOPLAM	549	22	550	24	550	50	550	79	550	98	550	80

Tablo 3.5 görüldüğü üzere Türkiye’de parlamentoyu temsil eden TBMM’nin 21. meclis döneminden itibaren kadın parlamenter oranlarında artış gözlenmiştir. Çeşitli meclis dönemlerinde çeşitli partileri temsil eden kadın vekillerin özellikle 22. meclis döneminden başlamak üzere takip eden dönemlerde meclisteki vekil sayıları fazla olan partilerde arttığı görülmektedir. Bu rakamlar 550 milletvekili içinden önceleri ilk iki dönem birbirine yakınlık göstermekteyken 23. Meclis döneminden itibaren nispeten

daha fazla artmıştır. Araştırma içinde en yüksek kadın milletvekili oranı 25. meclis döneminde 98 ile görülmüştür.

Tablo 3.6: Meclis dönemlerine göre kadın vekillerin parlamentoda içindeki toplamı (TBMM 2019)

MECLİS DÖNEMLERİ	PARLAMENTODAKİ MEVCUT TOPLAM VEKİL SAYISI	PARLAMENTODAKİ MEVCUT TOPLAM KADIN VEKİL SAYISI	TOPLAM İÇİNDEKİ PAY (%)
21. DÖNEMİ	549	22	4,01
22. DÖNEMİ	550	24	4,36
23. DÖNEMİ	550	50	9,09
24. DÖNEMİ	550	79	14,36
25. DÖNEMİ	550	98	17,82
26. DÖNEMİ	550	80	14,55

Buna rağmen parlamentodaki kadın vekillerin tablo 3.6’da ayrıntılı olarak verilen toplam içindeki yüzdeler incelendiğinde, kadınların siyasal alandaki temsilini ifade eden kadın parlamenterlerin, parlamentodaki temsil oranları daha önce değinildiği üzere çok düşük seviyelerde seyretmiştir. 21. meclis döneminden 25. meclis dönemine kadar olan süreçte kadın vekillerin toplam içindeki temsil paylarında düzenli olarak %13’lük bir artış gösterse de 26. dönemde tekrar %3’lük bir azalış yaşanmıştır. Nihayetinde bu oranlara dayanarak,

Türkiye’de nüfusun yarısını oluşturan kadınların (TUİK 2018, <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 1 Şubat 2019’da Erişildi) varlığı düşünüldüğünde karar alıcı konumda bulunan kadınların çoğunluk içindeki temsillerinin yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir.

Bu durum siyasal süreçleri de etkilemekte ve özellikle kanun teklifleri üzerinde de bir takım değişikliklere sebep olmaktadır. Bu değişikliklerin en belirgin olanlarını da kadınların temsilini etkileyen sosyal içerikli konular üzerinde olduğunu görmek ve analizini yapmak mümkündür.

Tablo 3.7: Kategoriler bazında anahtar kavram aratma sonuçlarına göre verilen kanun teklifleri sayısı (TBMM 2019)

		21.	22.	23.	24.	25.	26.	TOPLAM
		DÖNEM	DÖNEM	DÖNEM	DÖNEM	DÖNEM	DÖNEM	
EĞİTİM	Eğitim	55	45	45	7	0	7	159
	Çalışan kadın	1	1	0	0	0	0	2
İSTİHDAM/ ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN	Kadın girişimci	0	1	0	0	0	0	1
	Analık	0	0	0	2	0	0	2
	Yoksulluk	1	1	0	0	0	0	2
	Bakım hizmetleri	0	2	0	0	0	0	2
	Ev işi	0	0	0	0	0	0	0
	Dayak	0	0	0	0	0	0	0
ŞİDDET	Kadına şiddet- cinayet	0	0	2	0	0	0	2
	Taciz	0	0	0	1	0	0	1
	Tecavüz	0	0	0	0	0	0	0
	Cinsel istismar, saldırı, ilişki	0	3	11	4	0	0	18
	Aile içi şiddet	0	0	0	0	0	0	0
	Doğum-ölüm	4	2	1	2	0	0	9
SAĞLIK	Hamilelik	0	0	0	0	0	0	0
	Gebelik	0	0	0	0	0	0	0
	Kadın sağlığı	0	0	0	0	0	0	0
	Kürtaj	0	0	0	0	0	0	0
	Cinsel yaşam	0	0	0	0	0	0	0
	Cinsellik	0	0	0	0	0	0	0
	Bekâret	0	0	0	0	0	0	0
	Çocuk sağlığı	0	1	0	0	0	0	1
KADININ ADLANDIRILIŞI	Kadın	1	1	3	2	0	0	7
	Bayan	2	0	0	0	0	0	2
	Hanım	0	0	0	0	0	0	0
	Kız	2	2	2	1	0	0	7
	Dul	19	10	6	3	0	0	38
	Evli	0	3	1	1	0	0	5
	Bekâr	0	0	0	0	0	0	0
	Anne	1	1	1	1	0	0	4
SİYASET	Kota	0	1	0	0	0	0	1
	Katılım	0	0	1	0	0	0	1
	Temsil	0	1	5	0	0	0	6
	Ayrımcılık	0	1	2	1	0	1	5
	Eşitlik	3	8	11	0	0	0	22
	Özgürlük	0	1	2	1	0	0	4

Tablo 3.7 (devamı): Kategoriler bazında anahtar kavram aratma sonuçlarına göre verilen kanun teklifleri sayısı (TBMM 2019)

	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM	TOPLAM
Kıyafet	1	1	0	0	0	0	2
Türban	2	0	1	0	0	0	3
Başörtüsü	0	0	0	0	0	0	0
Ahlak	4	2	0	0	0	0	6
Namus	0	1	0	0	0	0	1
Töre	0	0	0	0	0	0	0
Nikâh	0	0	0	1	0	0	1
İmam nikâhı	0	0	0	0	0	0	0
Dulluk	0	0	0	0	0	0	0
Dul hakkı	0	0	0	0	0	0	0
Annelik	0	0	0	0	0	0	0
Evlilik	5	3	1	1	0	1	11
Aile	8	9	7	3	0	1	28
Çocuk	5	9	5	2	0	1	22
Bebek	1	0	0	0	0	0	1
Çocuk gelin	0	0	0	0	0	0	0
Yaşlı	1	0	2	0	0	0	3
Engelli (Özürlü)	0	2	5	1	0	0	8
Sığınma evi	0	2	0	0	0	0	2
TOPLAM	389 =	116	114	114	34	0	11

Tablo 3.7’de kanun tekliflerinin TBMM veri tabanlarında araştırılması için bu noktaya kadar belirtilen, geniş ve kapsayıcı anlamda ‘sosyal içerik’ olarak ifade edilen, sosyal konuları ve kadına dair düşünülen alanları içeren yedi ana kategori belirlenmiştir. Bunlar; ‘eğitim’, ‘istihdam/çalışma yaşamında kadın’, ‘şiddet’, ‘sağlık’, ‘kadının adlandırılışı’, ‘siyaset’, ‘sosyal politikalar ve toplum-kadın ilişkisi’dir. Bu kategoriler sınıflandırılırken, daha önce de değindiğimiz üzere genelde siyasal katılımı etkileyen; özelde ise Türk toplumsal, ideolojik, siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik yapıları içeren konular baz alınmış; sosyal devlet uygulamaları göz önünde bulundurulmuştur. Buna ilişkin olarak seçilen kavramlar da “anahtar kelime” olarak kullanılmış ve bu anahtar kelimeler üzerinde “TBMM-Kanun Teklifleri” içeriğinden arama yapılmıştır. 21. meclis döneminde itibaren 26. meclis dönemine kadar verilen 8711 kanun teklifi içinden, veri tabanına girilen anahtar kavramları içeren bütün kanun teklifleri incelenmiş ve içerikleri ile tekrar ediş sayıları analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda da bu kavramları içeren ve tablo 3.7’de de ayrıntıları verilen toplamda 389 kanun teklifi bulunmuştur. Kanun teklifleri her meclis dönemi içinde ayrı ayrı olarak aranmıştır. Buna istinaden de ilgili meclis döneminde, ilgili kavrama ilişkin verilen kanun teklifleri sayıları ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu kanun tekliflerinin bir kısmını, erkek vekiller, bir kısmını kadın

vekiller, bir kısmı ise ortak olarak verilmiş; bazılarında kadın vekiller, bazılarında erkek vekiller 'ilk imza' şeklinde öncülük etmiştir. Ayrıca bazı kanun teklifleri de tek imzalı şekilde verilmiştir. Her kanun teklifi farklı şekillerde sonuçlanmıştır. (Bk. EK-1)

21. meclis dönemi ile 26. meclis döneminde genel amacı ifade olarak kullanılan sosyal içerikli kanun tekliflerinin, TBMM veri tabanlarında konu içerikli aranması yapıldığı tüm dönemler boyunca 389 kanun teklifi içinde en fazla 159 ile eğitim başlığında kanun teklifi verilmiştir. Bunu sırasıyla 38 ile dul, 28 ile aile, 22 ile çocuk ve eşitlik, 18 ile cinsel istismar/saldırı/ilişki, 11 ile evlilik takip etmiştir. Tüm dönemler toplamı ele alındığında yarısına yakın bir sayı ile eğitim konu başlığı siyasilerin en çok üzerine politika ürettiği sosyal içerikli kanun teklifi alanı olmuştur. Ana kategoriler üzerinden tek tek irdelendiğinde ise eğitimden sonra istihdam/çalışma yaşamında kadın kategorisinde birbirine yakın fakat hiçbir konu başlığında toplamda 2 üzerine çıkamayan bir kanun teklifi sayısı görülmüştür. Kadının ücretsiz ev işçisi olarak çalışmasını temsil eden bu açıdan da önem arz eden ev işi konu başlığında ise tüm dönemler boyunca hiçbir kanun teklifi verilmemiştir. Toplumda oldukça önemli bir yere sahip olan şiddet kategorisinde ise tüm dönemler toplamında en fazla cinsel istismar/saldırı/ilişki konu başlığında kanun teklifi bulunmuştur. Fakat ayrıntıda yine toplumun önemli sorunlarından olan kadına şiddet konu başlığında sadece 2, aile içi şiddet konu başlıklarında ise hiç kanun teklifi verilmemiştir. Sağlık kategorisinde ise tüm dönemlerde toplam 9 kanun teklifi ile doğum-ölüm konu başlığına eğilim olmuştur. Fakat örneğin kadın bedeninin önemli tartışma konularından olan kürtaj konusu gibi birçok diğer sağlık içerikli konular politika üretiminde görülmezden gelinmiştir. Kadının adlandırılışı kategorisinde en yüksek kanun teklifi sayısı dul konu başlığında saptanmıştır. Bunun dışında örneğin evli ya da anne konuları için de birkaç kanun teklifi verilse bile bu toplumun kadının konumlandığı noktaları pekiştirir nitelikte örneğin bekâr konu başlığını içeren kanun tekliflerine rastlanmamış diğer bir ifade ile bu kesim tamamen dışarıda bırakılmıştır. Siyaset kategorisi altında yer alan konu başlıklarından en fazla kanun teklifi eşitlik başlığı için verilmiştir. Yine siyaset gündeminde özellikle son dönemler için önemli bir yer edinen ve kadınların siyasal katılımı için önemli bir yere sahip olan kota uygulamalarına dair kota kavramını içeren kanun tekliflerine sadece 1 tane rastlanmıştır. Bu çalışma boyunca kadınlar için tartışılan katılım, temsil,

özgürlük gibi kavramları içeren kanun tekliflerinin sayıları ise oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. En geniş içeriğe sahip olan sosyal politikalar ve toplum-kadın ilişkisi kategorisinde ise verilen kanun teklifleri en çok aile ve sonra çocuk için olmuştur. Bu da yine toplumda kadının 'kutsal' sayılan ve özel alan dâhilindeki konumlanışı pekiştirir nitelikte bir sonuç vermektedir. Öte yandan yine Türk toplumun gelenekçi yapısı ile ilgili olarak seçilen töre ya da namus gibi kavramlara dair sadece 1 kanun teklifi bulunmaktadır. Ayrıca aynı muhafazakâr yapının devamı niteliğinde toplumda ve siyasi gündemde yer verilen ve de kadın bedeninin önemli konularından biri olan türban, başörtüsü başlıklarında verilen kanun teklifleri sayısı da iki konu toplamında 5'i geçememiştir. Bu açılardan bakıldığında kadın meselesine dair önemli konular politika yapım süreçlerinde göz ardı edilmiştir. Nihayetinde ise engelli(özürlü) ve yaşlı konu başlıklarındaki verilen kanun teklifleri sayısı bu durumu yaşayan kesimin politika üretme süreçlerinde görünür kılınmadığı görülmüştür. Eğitim konu başlığı tüm toplumların ve parlamentoların yasa yapım süreçlerinde önem verdiği başlıklardan biri olarak en yüksek sayıyı almasından açısından olağan bir durumdur fakat verilen diğer kanun tekliflerinin çoğunda ise yine kadının toplumsal konumunu pekiştirir nitelikteki başlıklara verilmiştir. Bu da politika üretim sürecinde sosyal içerikli olan kadın meselesine, refah devleti uygulamalarına ve diğer sosyal meselelere yeterli eğilimin olmadığını göstermektedir.

Tablo 3.8: Araştırmaya konu olan alanlarda verilen kanun tekliflerinin toplam içindeki payı (TBMM 2019)

MECLİS DÖNEMLERİ	KANUN TEKLİFLERİ TOPLAM SAYISI	İLGİLİ ARAŞTIRMA KONULARINDA VERİLEN KANUN TEKLİFLERİ SAYISI	TOPLAM İÇİNDEKİ PAY (%)
21. DÖNEMİ	1047	116	11,08
22. DÖNEMİ	1042	114	10,94
23. DÖNEMİ	901	114	12,65
24. DÖNEMİ	2837	34	1,20
25. DÖNEMİ	536	0	0,00
26. DÖNEMİ	2348	11	0,47

Bu sonuçlara göre tablo 3.8'de gösterilen, toplamda 21. meclis döneminde 1047 kanun teklifi içinden tablo 3.7'de de verilen anahtar kelimeleri içeren 116 kanun teklifi, 22. meclis döneminde 1042 kanun teklifi içinden 114, 23. meclis döneminde 901 kanun teklifi içinden 114, 24. meclis döneminde 2837 kanun teklifi içinden 34, 25. meclis

döneminde 536 kanun teklifi içinden 0, 26. meclis döneminde ise 2348 kanun teklifi içinden 11 tane kanun teklifi bulunmuştur.

Araştırmanın yüzdeler oranları incelendiğinde ilgili anahtar kavramları içeren kanun tekliflerinin en fazla payı 23. meclis döneminde aldığı görülmüştür. En düşük yüzdeler oranı da 0 ile 25. meclis döneminde olmuştur.

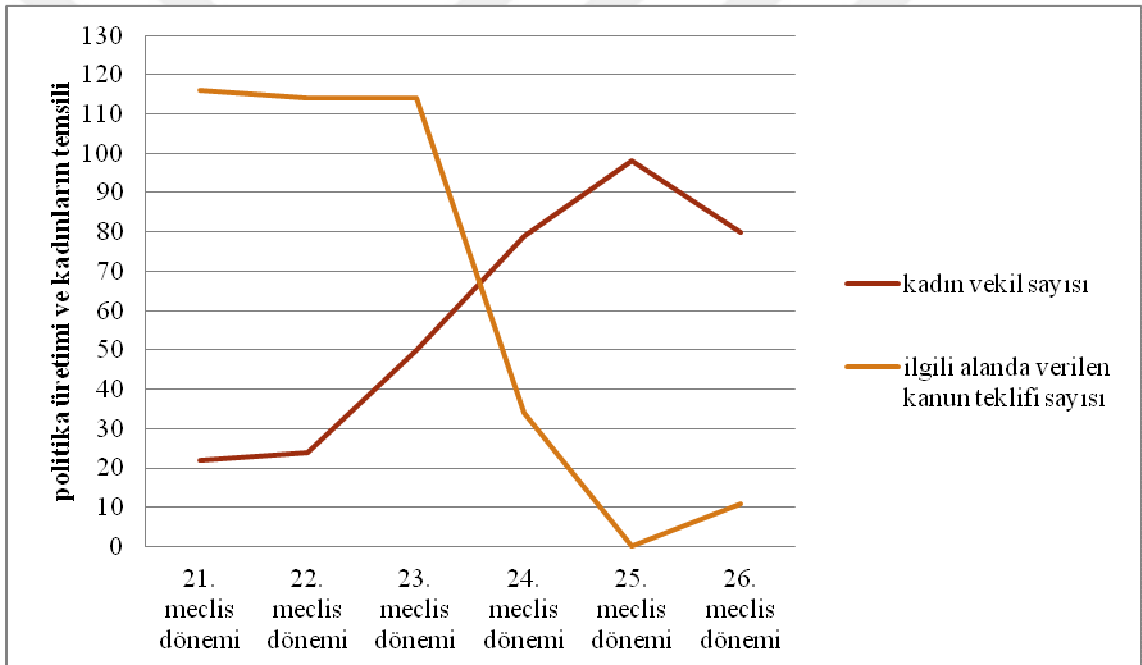
Tablo 3.9: Meclis dönemlerine göre parti isimleri, sayıları, ilgili alandaki kanun teklifi sayıları (TBMM 2019)

	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	AK PARTİ	AK PARTİ	AK PARTİ	AK PARTİ	AK PARTİ	AK PARTİ
2	CHP	CHP	CHP	CHP	CHP	CHP
3	MHP	ANAP	MHP	MHP	MHP	MHP
4	ANAP	DYP	DSP	BAĞIMSIZ	BAĞIMSIZ	BAĞIMSIZ
5	DSP	BAĞIMSIZ	BBP	BDP	HDP	HDP
6	SP	HYP	BAĞIMSIZ	ANAPARTİ		
7	DYP	GP	BDP	HDP		
8	YP	SHP	TP	KADEP		
9	FP			MEP		
10	BBP			DBP		
11	YTP			E-PARTİ		
12	ÖDP			MILAD		
13	BAĞIMSIZ					
İlgili alanda kanun teklifi sayıları	116	114	114	34	0	11

Partiler bazında düşünüldüğünde tablo 3.9’da görülen duruma göre meclisteki partilerin sayısının artması veya azalması ile, tablo 3.5’te de ayrıntılarına yer verildiği gibi, kadın milletvekili sandalye sayılarına bağlı olarak ilgili içerikteki kanun tekliflerinin artışı arasında bir bağ saptanmamıştır. Öncelikle, tablo 3.6.’daki oranlarda da değinildiği üzere 21. meclis döneminde 26. meclis dönemine kadar olan zaman diliminde 550 sandalye sayısı değişmemesine rağmen kadın vekillere bu sayı içinden verilen pay, parti sayısından bağımsız olarak düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir.

Parti ve/veya grup sayılarının en fazla artış gösterdiği 21. meclis döneminde araştırmaya konu olan kanun teklifleri sayısı en yüksek seviyede olmasına rağmen çok fark olmamakla beraber takip eden iki dönem boyunca parti sayıları aynı kalsa da toplam kadın vekil sayısında yaklaşık yarı yarıya bir fark gözlemlenmiş fakat ilgili alandaki kanun tekliflerinde bir fark gözlemlenmemiştir. Yine aynı şekilde 21. meclis

dönemi ile 24. meclis dönemi arasında meclisteki parti sayıları birbirine yakın olmasına rağmen kanun teklifleri arasında yaklaşık üç buçuk kat kadar bir fark görülmekte ve ilgili konulardaki kanun teklifleri sayısı da 21. meclis döneminin tam tersine 24. meclis döneminde azalmaktadır. Son olarak 25. ve 26. meclis dönemlerinde parti sayıları aynı olsa dahi araştırmaya konu olan kanun teklifi sayıları farklılık göstermiştir. Dolayısıyla bu noktaya kadar toplam içindeki sayıları düşünüldüğünde kadın vekillerin sandalye oranları ve sosyal içerikli kanun tekliflerinin oranlarının meclisteki parti ve grup sayılarından ve diğer ifade ile parti ve/veya grup çeşitliliğinden bağımsız seyrettiği gözlemlenmiştir.

Grafik 3.1: Dönemlere göre kadın vekil ve ilgili konularda verilen kanun teklifleri grafiği

Buna istinaden 21. meclis döneminden 26. meclis dönemi kadarki kadın vekil sayısı ile araştırmaya konu olan kanun tekliflerini, grafiksel olarak da desteklemek mümkündür. Grafik 3.1'deki değişim, politika üretimi ve kadının temsili konusunda fikir vermektedir. Buna göre; politika üretimi ve kadının temsili konusunda 0'dan başlayarak 130'a kadar eşit aralıklarla verdiğimiz değerler üzerinden 21. meclis dönemi ile 26. meclis dönemi arasındaki kadın vekil sayısı ve ilgili alanda verilen kanun teklifleri sayılarını grafiksel olarak yansıttığımızda iki değişken arasında paralel

ilerleyen bir ilişki görülmemiştir. 21. meclis döneminden 22. meclis dönemine geçerken kadın vekil sayısında küçük bir artış gözlenirken yaklaşık aynı düzeylerde ilgili alanda verilen kanun teklifleri sayısında da bir azalış gözlemlenmiştir. 23. meclis dönemine geçişte kadın vekil sayısında yaklaşık yarı yarıya bir artış saptanmış fakat ilgili alanda verilen kanun teklifi sayısında bir değişiklik olmamıştır. 24. meclis dönemine geçtiğimizde yine aynı şekilde kadın vekil sayısında düzenli bir artış görülürken, ilgili alanda verilen kanun teklifleri sayısında ciddi bir azalış saptanmıştır. 25. meclis döneminde kadın vekil sayısı zirve noktasına ulaşarak en yüksek sayıyı yakalamışken, ilgili alanda verilen kanun teklifi sayısı 0 ile grafiğin en düşük noktasına inmiştir. Son olarak 26. meclis döneminde kadın vekil sayısı azalmış fakat yine de grafiğin üst noktalarında seyrederken, ilgili alanda verilen kanun teklifleri oranında geçmiş dönemlere göre beklenen artış olmamıştır. Nihayetinde bu durum bize meclisteki kadın parlamenterler ile sosyal içerik taşıyan kanun teklifleri arasında beklenen şekilde doğru orantılı bir artış olmadığını, aksine iki değişkenin farklı seviyelerde seyrettiğini göstermiştir. Anahtar kavramları içeren sosyal içerikli kanun tekliflerinin en yüksek olduğu dönem kadın vekil sayısının da en düşük olduğu dönemdedir. Aynı şekilde kadın parlamenterlerin en yoğun çoğunluğu sağladığı dönemde ise ilgili konulara dair verilen kanun teklifleri sayısı 0 olmuştur.

25. meclis dönemine denk gelen bu noktanın nedenini beş aya yakın süren kısa bir meclis dönemine ve bu çalışmada ayrıntılarına değinilmeyen siyasi gündemdeki dalgalanmalara bağlasak dahi belirtmek gerekir ki tablo 3.8’de de değinildiği üzere bu dönem dâhilinde de toplam 536 tane kanun teklifi verilmiştir. Bu sayıyı anlamlı kılan ise; 21., 22. ve 23. meclis dönemleri, tablo 3.1’de ayrıntıları gösterildiği üzere, beşer ‘yasama yılı’ sürmesine rağmen verilen kanun teklifi sayısının bu dönemin sadece iki katı olması; fakat yine bu dönemlerde kadın vekil sayısının daha düşük seyretmesine rağmen ilgili alanda verilen kanun teklifi sayılarının en yüksek dönemleri olmasıdır. 25. meclis dönemi istisna kabul edildiği noktada dahi takip eden 26.meclis dönemi de ifade edilen bu durumu destekler niteliktedir. Nitekim 26. meclis döneminde verilen 2348 kanun teklifinin sadece 11’i sosyal içerikli kanun teklifi olmuştur ve 26. meclis dönemi de 25.meclis döneminden sonraki en yüksek kadın vekil sayısının olduğu dönem olması açısından önemlidir. Öte yandan tablo 3.1’de yer verildiği üzere yine 26. ve 24. meclis

dönemleri yasama yılı açısından farklılık göstermesine rağmen politika üretimi açısından toplam kanun teklifi bazında birbirine yakın sayıları bulunmaktadır ve her iki dönemde de 2000'nin üstünde kanun teklifi verilmiştir. Bu açıdan, 24. meclis dönemi ve 26. meclis dönemi toplam kanun teklifi bazında daha aktif olunan dönemlerdir fakat sosyal içerikli kanun tekliflerine bakıldığında çok az pay verildiği dönemler olmuşlardır. Bu da grafik 3.1'deki durumu destekler niteliktedir. Buna göre dönemlerden doğan zaman farklılıklarının ya da bahsedildiği üzere meclis içindeki parti ve/veya grup sayılarının kanun teklifleri üzerinde doğrusal bir etkisi olmadığı gibi; toplam kanun teklifi sayılarından bağımsız olarak kadın vekil oranlarının toplamda artışla seyrettiği gelişimsel dönemlerde sosyal içerikli kanun tekliflerinde aynı düzeyde bir artış gözlemlenmemiş aksine azalan bir seyir görülmüştür.

Kadın vekil sayılarının düzenli şekilde artışının kanun teklifleri üzerinde bir etkisi olmadığını 22. dönemden 23. döneme geçişte de anlamak mümkünken kadın vekil sayılarının en yüksek olduğu izleyen dönemlerde ilgili alandaki kanun tekliflerinde beklenenin aksine ciddi azalışlar gözlemlenmiştir. Bu da bize kadın parlamenterlerin farklı alanlarda özellikle erkek meslektaşlarına nazaran daha sosyal içerikli refah devleti konularını kapsayan politika üretimi ve kadına dair alanı dillendirme konusunda ve de kadının temsili konusunda sayısal çoğunluklarının, bu alana temas etme adına yeterli olmadığını göstermektedir. Bu durumda kadın parlamenterlerin her ne kadar sayılarında artış olsa dahi nihayetinde 550 sandalye sayısında yine de en az yarısı kadarını bulup kadın-erkek eşitliğini yakalayacak bir çoğunluğa sahip olmamalarının ve dahi dönemler arası siyasi konjonktürlerin verdiği değişikliklerin etkisi yadsınamamaktadır. Fakat mevcut durumda da meclisteki yaklaşık olarak kadın parlamenterlerin beşte biri çoğunluğu bulunduğu dönemlerde dahi araştırmaya da konu olan alana dâhil politika üretiminde daha önceki dönemlere göre bile daha düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Tüm bu duruma ek olarak kadın vekillerin tek başına verdikleri ya da verilmesine 'ilk imza' niteliği ile öncülük ettikleri kanun tekliflerinin sayısal durumları da eklendiğinde tablo daha net anlaşılmış olacaktır.

Tablo 3.10: İlgili konulardaki kanun tekliflerinin sınıflandırılmış verileri (TBMM 2019)

MECLİS DÖNEMLERİNE GÖRE İLİGİLİ KONULARDA VERİLEN TOPLAM KANUN TEKLİFLERİ SAYILARININ DÖNEMLERE GÖRE AYRILMIŞ TOPLAM VERİLERİ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
Sadece kadın vekillerin verdiği kanun teklifi toplam sayısı	13	9	21	6	0	3
İlk imzayı kadın vekillerin verdiği kanun teklifi toplam sayısı	2	6	10	4	0	0
Kadın ve erkek vekillerin birlikte verdiği kanun teklifi toplam sayısı	16	25	8	0	0	0
Sadece erkek vekillerin verdiği kanun teklifi toplam sayısı	85	74	75	24	0	8

Not: Tek imza bulunan kanun teklifleri ‘sadece kadın vekillerin verdiği kanun teklifi sayısına’ dâhil olup ikinci kez ‘ilk imzayı kadın vekillerin verdiği’ verilere eklenmemiştir.

Tablo 3.10’da araştırma konusu anahtar kavramları içeren kanun tekliflerinin sadece kadın, sadece erkek, kadın-erkek ve ilk imza niteliği ile kadın parlamenterler şeklinde dönemsel olarak sınıflaması yapılmıştır. Buna göre, meclisteki sandalye sayısının sabit olduğu noktada, kadın vekillerin en yüksek çoğunluğu yakaladıkları 25. meclis dönemi her sınıflama için en düşük seviyede kalmıştır fakat bu dönemin zamansal olarak ayırıcı özelliği olsa dahi; kadın vekillerin ikinci en yüksek çoğunluğu yakaladıkları dönem olan 26. meclis dönemi de bu durumdan farklı olmamış aksine önceki dönemi destekler nitelikte takip etmiştir. Verilen kanun tekliflerinin daha önce tablo 3.3’te de değindiğimiz toplam sayısı içinde ikinci en yüksek kanun teklifi sayısının olduğu 26. meclis dönemi düşünüldüğünde hem ilgili konularda verilen kanun teklifleri azalmış hem de içinde kadın vekillerin bir şekilde imzasının bulunduğu kanun teklifleri toplam 2348 içinde 3’ü geçememiştir. Kanun teklifleri toplamı 901 olan 23.

meclis dönemi kadın vekillerin öncülük ettiği kanun teklifleri sayısı bakımından da çoğunluğu yakaladığı dönem olmuştur. Bu da bize sayısal çoğunluğun değil işlevselliğin ön plana çıktığını göstermektedir. Buna ek olarak, tablo 3.10’da gözlemlendiği üzere 22. dönem kadın vekillerin hareketlendiği dönem gibi görülmektedir. Nitekim ilgili konularda kadınların içinde bulunduğu kanun teklifi sayısının diğer dönemler içindeki en yüksek payı aldığı dönem 22. dönem olmuştur. Nihayetinde tüm dönemler incelendiğinde sosyal içerik taşıyan politika üretme konusunda yetersiz kaldıkları görülmüştür. Bu duruma Türkiye’nin siyasal yapısı ve kadın vekillerin kadınları temsil etme noktasında siyasal alanda düşük seviyelerde var oluşları da etki etmektedir. Yine de verilen kanun tekliflerinin toplam sayıları düşünüldüğü de sosyal içerikli ve refah devleti konularına yönelik gündeme yeterince eğilim olmadığı da görülmektedir.

Tablo 3.11: İlgili konulardaki kanun tekliflerinin toplam verileri (TBMM 2019)

TÜM MECLİS DÖNEMLERİNDE İLGİLİ KONULARDA VERİLEN TOPLAM KANUN TEKLİFLERİ VERİLERİ			
Sadece kadın vekillerin verdiği kanun teklifi toplam sayısı	İlk imzayı kadın vekillerin verdiği kanun teklifi toplam sayısı	Kadın ve erkek vekillerin birlikte verdiği kanun teklifi toplam sayısı	Sadece erkek vekillerin verdiği kanun teklifi toplam sayısı
52*	22	49	266

Not: *tek imza özelliği taşıyan kanun teklifleri aynı zamanda ilk imza özelliği de taşıdığı için ‘sadece kadın vekillerin verdiği kanun teklifinde’ yer verilmiş, ‘ilk imzayı veren kadın vekillerde’ bu sayıya tekrar yer verilmemiştir.

Tablo 3.11’deki toplam veriler ışığında, tüm dönemler düşünüldüğünde gündeme alınan ilgili konulardaki kanun tekliflerinin yine çoğu da sadece erkek vekillerin imzasını taşımaktadır. 21. meclis döneminde 26. meclis dönemine kadar geçen zaman diliminde 389 kanun teklifi içinde araştırılan konu dâhilindeki kanun tekliflerinin çoğunu erkek vekillerin verdikleri oluşturmuştur. İkinci sırayı sadece kadın vekillerin verdiği görülmüş fakat yine de 52 ile çok düşük bir seviyede kalmıştır. Buna istinaden TBMM’de karar alıcı konumda bulunan kadın vekillerin kadın meselesine ve refah devleti konularına kısaca sosyal içerikli meselelere yeterince eğilim göstermedikleri söylenebilmektedir.

Tablo 3.12: Araştırmaya dair toplam veriler ve yüzdeler oranlar (TBMM 2019)

Meclis dönemleri	Parlamentodaki toplam mevcut vekil sayısı	Parlamentodaki Toplam mevcut kadın vekil sayısı	Kadın vekillerin toplam içindeki payı	Meclis dönemlerinde verilen toplam kanun teklifleri sayısı	İlgili konulardaki toplam kanun teklifleri sayısı ve toplam içindeki payı	Sadece kadın vekillerin verdiği kanun teklifi sayısı ve toplam içindeki payı	İlk imzayı kadın vekillerin verdiği kanun teklifi sayısı ve toplam içindeki payı	Kadın ve erkek vekillerin verdiği kanun teklifi sayısı ve toplam içindeki payı	Sadece erkek vekillerin verdiği kanun teklifi sayısı ve toplam içindeki payı
21. dönem	549	22	%4,01	1047	116 %11,08	13 %11,21	2 %1,72	16 %13,79	85 %73,28
22. dönem	550	24	%4,36	1042	114 %10,94	9 %7,89	6 %5,26	25 %21,93	74 %64,91
23. dönem	550	50	%9,09	901	114 %12,65	21 %18,42	10 %8,77	8 %7,02	75 %65,79
24. dönem	550	79	%14,36	2837	34 %1,20	6 %17,65	4 %11,76	0 %0,00	24 %70,59
25. dönem	550	98	%17,82	536	0 %0,00	0 %0,00	0 %0,00	0 %0,00	0 %0,00
26. dönem	550	80	%14,55	2348	11 %0,47	3 %27,27	0 %0,00	0 %0,00	8 %72,73
TOPLAM	3299	353	%10,70	8711	389 %4,47	52 %13,37	22 %5,66	49 %12,60	266 %68,38

Bu noktaya kadar olan tüm saptamaları tablo 3.12'deki toplam verilerin karşılaştırılması ve yüzdelerle payları ile de desteklemek mümkündür. Buna göre incelemeye konu olan tüm meclis dönemlerinde milletvekillerinin toplam sandalye sayısı sabit kalmıştır. Kadın vekillerin tüm dönemler boyunca en yüksek yüzdelerle oranı yakaladığı 25. dönemde dahi %17'yi geçememiş ve toplam içindeki payları ise tüm dönemlerde %10 ile sınırlı kalmıştır. Buna ek olarak kadın meselesi, sosyal politika ve refah devleti meselelerini içeren kanun tekliflerinin toplam içindeki payı sadece %4 kadar ile politika gündemine oturabilmiştir. Bu orana kadın vekillerin katkısı düşünüldüğünde yine yüzdelerle pay içinde bu alana dair politika üretiminde kadın parlamenterlerin katkısı düşük seviyelerde kalmış ve yarı yarıya oranı dahi yakalayamamıştır. Bu duruma kadınların temsili noktasında karar alıcı konumdaki kadınların erkek meslektaşlarına göre daha düşük seviyelerde var oluşları eklense dahi politika üretimi noktasında daha önce de grafiksel olarak değinildiği üzere kadın parlamenter artışlarından bağımsız seyrettiği gözlemlenmiştir. Bu da bizi yeniden sayısal üstünlükten ziyade politika üretimi konusunda işlevsel olmanın önemi noktasına götürmektedir.

Bu bağlamda kadınların niceliksel anlamda siyasal katılımlarının niteliksel anlamda temsili de her zaman beraberinde getirmediği görülmektedir. Kadınlar çoğu zaman siyasal alana erkeklerle eş düzeyde katılmadıkları gibi katıldıkları çoğu zaman diliminde de pasif kalmaktadırlar. Bu anlamda da sayısal olarak görünürlükleri artsa dahi bu, her zaman niteliksel olarak temsil durumunu yani aktif politika üretimini sağlamamaktadır. Bu noktada da öncelikle kadınların sayısal varlığının her ne kadar toplamda artan bir eğilim göstermiş olsa da yine de yeterli düzeyde çoğunluk yakalayamamaları hususu önem arz etmektedir çünkü istenilen sayısal çoğunluğu yakalayamayan kadınlar politika üretiminde de engellerle karşılaşmaktadır. Nitekim kadınların siyasette erkeklere göre henüz yeni olmaları, hâlihazırda sürmekte olan erkek egemen siyaset düzeni, bu düzen içindeki az sayıda kadın temsilci, kadınların bu alandaki işlevselliğini de etkilemekte, örgütlü bir bütünlük sağlamalarını engellemektedir. Bu duruma parti içi disiplinler de eklendiği eril tahakküm altında kalan kadınların sosyal politika üretimi için özgür hareket edebilmesi daha zor bir hal almaktadır. Dolayısıyla erkeklerin sayısal üstünlüğü her türlü politik süreçte de kendini

göstermektedir. Bu da kadınların politika üretiminde eksik değil fakat yetersiz kalmasının nedenlerinden biri olmaktadır. Öte yandan kadınların sayısal çoğunluğu yakaladığı dönemlerde sosyal içerikli verilen kanun tekliflerinin aynı şekilde artmadığı ve aynı zamanda sosyal içerikli kanun teklifleri kadın-erkek şeklinde ayrıştırıldığında da kadınların bu alana dair verdiği kanun teklifleri sayısının daha da düştüğü görülmüştür. Bu durumda da yine erkeklerin sayısal üstünlüğü baskın olmakla birlikte tüm bunlara ek olarak kadınların toplum içinde yerleştirildikleri konumları da diğer bir engeli teşkil etmektedir. Kadınların sadece sayısal üstünlüğü yakalaması her zaman kadına ve kadınla ilgili meselelere, farklı gruplar için politika üretimine, eksik kalınan sosyal alanlara değinilmesine ya da daha yapıcı bir siyasi dile etki edemediği gibi; nispeten daha az niceliksel varlığı yakaladıkları dönemlerde de bu konulara ilişkin politika üretimi görülebilmektedir. Bu, ataerkil toplum yapısının kadına yüklediği rolleri kadınların da içselleştirmesi ile alakalı olarak karşılaştıkları bir bilinç engeli haline gelmektedir. Kadın siyasetçilere politik anlamda birer görüntü olarak kullanılmak üzere görevler yüklenmesi de parti içi faaliyetlerde kadınlık durumunu pekiştirir nitelikte olmakta ve parti içi pasif konumda kalmalarına dolayısıyla kadınlar adına, kadınlar için kadın temsilci görünümünü kaybetmelerine neden olmaktadır. Son olarak, kadınların siyasal alana girdikten sonraki süreçlerde de kadınların işlevsel olması durumu dışında gelişen siyasal konjonktürdeki dönemsel dalgalanmalar da sosyal içerikli meselelerin gündeme gelmesini erteleyebilmektedir.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadınların siyasal katılımı ve temsili meselesi modern zamanlardan bu yana giderek artan bir biçimde demokratik rejimlerin konusu olmuştur. Siyasal hayata katılım bireyin devletle ilişkisini kurabilmesi adına önemli bir araçken kadınların bu araçtan uzun yıllarca yoksun bırakılması sonrası için kadın hareketlerinin başlangıcını oluşturmuştur. Kadınların her alanda erkeklere göre “daha az” diye nitelendirilmeleri kadının eril düzendeki ikincil konumunu açıklar niteliktedir. Erkeklerin perspektifi ile şekillenen siyasal alan da bunların başında gelmektedir. Siyasal alan “kamusal” olarak tanımlanan alanın en üst noktasını oluşturmaktadır. Kadınların bu alandan uzak tutulmaları onların aslında yönetsel anlamda bağını da zayıflatmaktadır. Bugün demokrasilerin kabul edemeyeceği bir olgu olan bu durum, kadınların siyasal katılımının önünün açılması gerçeğini doğurmuştur. Nitekim siyasal alandan dışlanan kadınlar için ne eşitlikten ne adaletten ne de demokrasinin diğer ilkelerinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu durumda toplumların yarısını oluşturan kadınları yakalayamayacak ne bir rejim ne de bir iktidar meşruluğunu da sağlayamayacaktır. Bu; eril düzende kadına ihtiyaç duyulan alandır. Bir de kadınların ihtiyaç duydukları bir alan gerçeği vardır. Kadınlar toplumda hep aile, ev gibi özel olarak tanımlanan alanlara hapsedilmiş fakat mevzu siyasetin özel alana dair politikalarına geldiğinde bu alanı en iyi tanıyan kadınlara fikirleri sorulmamıştır. Öte yandan kadınlar da kamusal ihtiyaçlarını destekleyebilecek çözümleri eril iktidarda bulamamışlardır. Bu çıkmazlar kadınların siyasal alandaki varlıklarını şart kılmıştır. Kadınların sırf kadın olmalarından dolayı maruz bırakıldığı ikincil konumları aşılması gereken bir sorun halini aldığı anda ilk olarak oy hakkı talepleri yükselmiştir. Siyasi alana en temelde girişi sağlayan bu talep zorlu bir tarihsel mücadele sonunda kazanılmış ve tüm dünyaya yayılmıştır. Siyasal

sürece erkeklerden çok daha geç dâhil olan kadınlar için bu, önemli bir kazanımı ifade etmektedir ancak söz konusu temsil olduğunda başarıyı sağlamak için yeterli olmamıştır çünkü niceliksel anlamdaki siyasal katılım her zaman paralel bir biçimde ihtiyaç duyulan niteliksel anlamdaki siyasal temsili beraberinde getirmemiştir. Bu açıdan, bugün hala ulusal parlamentolarda kadınların, tam anlamıyla temsil edildiğini söylemek mümkün değildir çünkü niteliksel ifade eden kadın temsili, kadını, kadına ilişkin alanı ve sosyal konuları tanımlamaktadır. Bu anlamda, siyasal katılım ilk adım olarak önemli bir yer tutsa da kadınların temsili çok daha derin bir anlamı çağrıştırmaktadır. Günümüzde kadınlar siyasete katılım araçlarından biri olan temel oy hakkını erkeklerle eşit düzeyde paylaşırken henüz siyasal katılımın daha üst seviyelerdeki aktif yönünü eşit olarak kullanamamaktadır. Dolayısıyla kadınların önce aktif katılımı sonra da politika üretiminde daha aktif olabilecekleri “gerçek temsili” son kerte de ulaşılmak istenilen noktayı oluşturmaktadır.

Kadınların siyasal alanlara katılımı ve istenilen düzeyde temsili her zaman kadınların kontrolünde gerçekleşen tamamen onların istekleri ile şekillenen bir konu olmamıştır. Kadınları bu alandan uzak tutan bazı mekanizmaların yanı sıra temelde kadının toplumsal yapılarıdaki konumlandırılışı ve kadına toplum tarafından biçilen roller, onu dışarıda tutmuştur. Bazen siyasal olana dâhil olsa/edilse bile bu yapıların kadınlarda oluşturduğu bilinç onun çekimser kalmasına neden olmuştur. Bu etmenleri sıralamak zor değildir. En başta sosyo-ekonomik, kültürel ve ideolojik nihayetindeyse siyasal sınırlamalar kadınlara kamusal alanda engel teşkil etmektedir. Eril hâkimiyet ile şekillenen devlet-birey ilişkisinde egemen de çoğu zaman bu yapıları pekiştirecek şekilde hareket etmiştir. Dolayısıyla eril tahakküm toplumun her alanında olduğu gibi siyasette de yeniden üretilmiştir.

İnşa edilen erkek egemen yapıların izlerini ulusal düzeydeki parlamentolarda da görmek mümkündür. Kadınlar geçmişten bu yana seçme hakkının yanı sıra seçilme hakkını da elde etmesi sonucunda ulusal düzeydeki temsil noktalarında yer almayı düşük oranlarla da olsa başarabilmişlerdir. Maalesef bunu bir başarı olarak addetmek siyasal alanın ve toplumsal yapının kodlamalarından kaynaklanmaktadır. En baştan beri aynı eş düzeyde hakları olmayan kadınlar için bugün karar alma mekanizmalarında yer

alabilmeleri, atılmış önemli bir adımdır. Öte yandan bakıldığında kadınların karar mekanizmalarında var olmaları bugün tanımlanan demokrasi içeriği ile aynı zamanda modern çağın da bir gerekliliğidir. Fakat derinlemesine düşünüldüğünde kadınların bu alana girmesi ve yayılması sadece kadınlar için değil; toplumun her düzeyindeki bireyler için avantajlı bir durum oluşturmaktadır çünkü kadın kamu ile özeline kesiştiği noktada durmakta ve bu iki alanı birleştiren bir etki yaratmaktadır. Kadınların söylemleri, kadın hareketlerinin içeriği tam da demokrasinin sahiplendiği ilkeler ile örtüşmektedir. Kadınlar bu anlamda demokratik rejimlerin eksik kalan yanlarını tamamlayanlardır. Çünkü kadınların siyasette özellikle de karar mekanizmalarında daha fazla yer alması daha önce değinilmemiş ya da üzerinde yeterince durulmamış konulara da etki ederek gündeme taşınmasını sağlayacaktır. Örneğin eğitim, sağlık, konut, bakım hizmetleri yani sosyal hizmet alanlarını içeren refah devleti konularına yeni bir soluk kazandıracaktır. Dahası “kadın meselesi”ne bakışı da olumlu yönde değiştirecektir. Bunun dışında kadınlarla birlikte siyaset de daha uzlaşmacı ve yapıcı bir alan haline gelecektir. Madem kadınlar özel alan tanımları içine ekleniyorlar o zaman kadının siyasete girmesi ile özel alanın eksikleri de bizzat o alanı yaşayanlarca daha iyi tanımlanacaktır. Uzun yıllar boyunca dışlanan her kesim için kadınların siyasete özellikle aktif katılımı umut verici olacaktır. Kadın siyasetçiler erkek düzenin üstünde durduğu dış ilişkiler, savaş-barış konuları, savunma politikaları yerini toplumun daha öncelikli sorunlarına bırakacaktır. Ayrıca kadınların bu alana müdahil olması sayesinde alınan kararlar üzerinde kadınların izlenimleri de yansıtılacaktır. Nihayetinde bugüne kadar erkek politikacıların ürettikleri eğitim, sağlık, istihdam, yoksulluk gibi sosyal politika konularında eksik kalan yanlarını da kadın siyasetçiler tamamlayacak ve geliştirecektir.

Bu bağlamda kadınların siyasette aktif katılımları beklenmektedir fakat ulusal düzeydeki parlamentolarda kadınların siyasal katılımı incelendiğinde henüz beklenen eş düzeye ulaşamamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi bugün dünya genelinde kadınların ulusal parlamentolardaki katılım düzeyi “%24” civarındadır. Bu katılım bölgesel ve dönemsel olarak değişmiş fakat toplamda bu seviyenin üstüne henüz çıkılamamıştır.

Türkiye için de durum tüm bu anlatılanlardan farklı değildir. Kadınların seçme ve seçilme hakkını elde ettiği 1930'lu yıllardan bu yana ulusal parlamentodaki katılım oranları %17'nin üzerinde çıkamamıştır. Cumhuriyetle birlikte bu hakkı elde eden kadınlar tek partili dönemde %4,5 gibi bir oranla siyasete dâhil olmuş fakat çok partili hayatın 1999 yılına kadar bu oranı bir daha görememişlerdir. 1999 yılından itibaren yeniden %4'lü rakamlara erişilmiştir ki bu da araştırmaya konu edindiğimiz 21. meclis dönemine tekabül etmektedir. Çalışmanın başlangıç noktasıyla ilgili konuya değinmeden evvel belirtmek gerekir ki tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de kadınların siyasi hayata dâhil olmalarına engel teşkil eden faktörler çalışmanın gerçeklik boyutunu oluşturmuştur. Dünyanın farklı yerlerinde, kadınlar, farklı alanlarda sosyal, ekonomik, kültürel, ideolojik ve siyasal yapılar içinde aynı ayrıştırmaya maruz kalmaktadır. Türkiye için bu durum diğer ülkelerden özellikle Batılı ülkelere farklı olarak kendi iç dinamiklerini, siyasi kültürünü ve geleneksel tutumlarını taşımakta ve bu açıdan da Türk tarih ve siyasi konjonktürü içinde muhafazakâr çerçevede değerlendirebileceğimiz bir bakış açısıyla tartışılmaktadır. Bu açıdan kadına yüklenen toplumsal roller aynı zamanda Türk toplumdaki toplumsal önyargıları oluşturmakta ve ataerkil yapıyı devam ettirmektedir. Dolayısıyla bu perspektif Türk siyasal hayatına ve kadınların siyasal temsiline de yansımaktadır. Kadın siyasetçilerin önünde engel teşkil eden bu durum Cumhuriyet'in ilanından bu yana aşılmaya çalışılmış fakat tek partili dönemden günümüz çok partili dönemin 1999 yılına kadar geçen süre zarfında Cumhuriyet'in ilk zamanlardaki katılım heyecanı süregelmemiştir. Nihayet 1999 yılına gelindiğinde ilk çıkış noktası olan %4'lük katılım oranı tekrar yakalanmış ve günümüze kadar da toplamda artan bir grafikte devam etmiştir. Bu da kadınların siyasal katılımını engelleyen etmenlerin aşılması noktasında gelişim sağlanmış olduğunu göstermekte (mi)dir? Bu, çalışmanın temel çıkış noktalarından biri bu olmuştur. Çalışmanın ikinci sorunsalı ise, kadınların siyasal katılımın artması ve yükseliş göstermesi ile tartışmaların temel odağı olan kadının "gerçek temsiline" sağlanıp sağlanmadığı yolundaki ve aynı zamanda sosyal uygulamalara kadınların katkısının olup olmadığı yolundaki düşüncelerin Türk ulusal parlamentosu üzerinden incelenmesidir. Bu anlamda kadınlar gerçekten hem kadınları temsil etme noktasında hem refah devleti uygulamalarında erkeklerden fark yaratacak ya da atlanmış noktalara temas edecek politikalar üretmede başarı sağlamış mıdır? Kadınların siyasal katılımı aktif olduğunda siyasal hayatta

gelişim göstermesi beklenmektedir. Daha iyi tavırlar, daha uzlaşmacı bir üslup, daha derin politikalar, unutulmuş alanlar, atlanmış gruplar, değinilmemiş konular, daha sosyal içerikli yasalar ve duyarlılık oluşturacak bir siyaset alanı tasvir edilmiştir. Fakat kadınların siyasete 'aktif katılımı' her zaman 'aktif temsili' de beraberinde getirmediği gözlemlenmiştir. Çünkü aktif katılım oransal artışı ifade ederken, kadınların katılımdan ayrılan temsili konusu daha niteliksel bir boyutu ifade etmektedir. Şöyle ki kadınların siyasal alanlara katılımının artması ile kadına, kadın meselesine, sosyal devlet uygulamalarına ilişkin politika üretiminin de artması beklenmektedir. Fakat siyasal katılım oranları her zaman bu politika üretimini beraberinde getirmediği gibi, bazı dönemlerde kadınların siyasal varlıkları sadece görünürde kalmıştır. Bu da kadınların ve kadın meselesinin yeterince gündeme gelemediğinin dolayısıyla temsil konusunda yetersiz kalındığının ifadesidir. Siyasal katılım konusu, çalışmanın daha önceki noktalarında da değinildiği üzere genel olarak iki şekilde değerlendirilmektedir. İlki kadınların sadece oy kullanmak şeklindeki pasif katılımdır ki kadınlar bu süreçte sadece seçme haklarını kullanmaktadırlar. İkincisi aktif katılım; bu süreçte kadınlar karar mekanizmalarına seçilerek sayısal varlık sağlamaktadırlar. Fakat kadınlar için siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar düşünüldüğünde aktif katılım kendi içinde etkin politika üretim süreçlerine dâhil olmak anlamında temsili de beraberinde getirmemektedir. Oysaki kadın temsilcilerden beklenen asıl mesele politika üretiminde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, politika üretme süreçlerinden biri olan kanun teklifleri ile kadın vekiller arasındaki ilişkiyi incelemesi bakımından 'kadın temsili' yani özünde kadına dair meselelerin gündeme gelme durumunu irdelemektedir.

Diğer taraftan kadın temsilcilerin, politika üretim süreçlerinde, mevcut yapılar ve bu yapılardaki kadının konumu düşünüldüğünde, yeterince özgür hareket edemedikleri bir gerçektir. Nitekim bu noktada kadınların karşısına çıkan, tarihin yazınında biçilmiş ve geleneklere oturtulmuş engeller, kemikleşmiş eril tahakküm yadsınmamaktadır. Bu, toplumun her katmanında olduğu gibi siyaset alanında da kendini göstermektedir. Öte yandan her ne kadar 1999 yılından günümüze uzanan zaman zarfında kadınların siyasal katılımında bir artış gözlemlense de bu erkek egemenliğinin baskın kalmasına sebep olacak siyasi sistemin yapısı ile birleşmektedir. Erkeklerle biçimlenmiş siyasi yapının ve bunun aracı olan siyasi partilerin karar

mekanizmalarında, siyasi alanda arka sıradan gelen bu anlamda henüz yeni olan kadınlara, yer verecek açılımlar tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Dönem dönem üst pozisyonlara yerleşen kadın siyasetçiler mevcut olsa da bu durum siyasi yapının “lütfettiği” kadarı ile mümkün olabilmiştir.

Bu çerçevede kadınların siyasal katılım oranları ile temsil düzeylerini değerlendirmek adına; Türkiye örneği üzerinden, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ulusal parlamentosu olan TBMM'nin 1999 yılından başlayan 21. meclis dönemi ile 2018 yılında tamamlanan 26. meclis dönemi arasındaki kadın vekillerin verdikleri veya verilmesine katkı sağladıkları; çalışma boyunca “sosyal içerikli” olarak adlandırılan kanun teklifleri incelenmiştir. Bu dönemlerin seçilmesinde iki önemli çıkış noktası göz önünde bulundurulmuştur. İlki 21. meclis dönemi ile birlikte Türk siyasi hayatına giren ve takip eden ilk seçimle birlikte de siyasi iktidar olan hâlihazırda hala iktidarı elinde bulunduran Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kadın temsili konusunda istenilen düzeye ulaşılmasında bir etkisi olmuş mudur? Nitekim mevcut oranlar Cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana ilk kez şuan ki iktidar döneminde artış göstererek en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu da, kadının siyasal temsili konusunda demokrasiyi idealize etme anlamında dünya geneliyle paralel ve gerekli bir artış sonucu mu, yoksa muhafazakâr geleneğin yapıcı yönü mü sorusunu sormaya itmiştir. Diğer bir ifade ile kadınların ulusal parlamentoda siyasal varlıklarının oransal olarak artmasında, gerçekten kadınların kadınlarca temsil edilmesi bakımından kadın meselesinin politika üretim süreçlerine yansıtılması mı söz konusudur yoksa bu artış dönemin gelişimsel dünya konjonktürünün bir getirisi midir? Bu sorunun en iyi açıklanabileceği nokta da kadınların siyasal katılımının arttığı ilgili dönemlerde, kadınların “temsil” adına ürettikleri politikalarda yatmaktadır. İkinci ve en temel çıkış noktası ise, kadınların niceliksel varlıkları niteliksel varlıklarını da tetikleyerek kadının görünürlüğünü arttırmakta mıdır sorusunun cevabını aramaktır. Gerçekten kadınların kadınlarca, kadın meselelerine ilişkin olarak temsil edilmesi mi söz konusudur yoksa kadınların sadece profilde kalmaları mı gerçektir. Bu anlamda kadınların politika yapma süreçlerinde erkek meslektaşlarına göre daha farklı daha duyarlı politikalar üretip üretmedikleri ya da “sosyal içerikli” konulara değinme noktasında daha etkin olup olmadıkları, en temel yasa aracı olan kanun teklifleri üzerinde incelenmek istenmiştir. Elbette bunun

incelenebilmesi için çalışmada öncelikle kadınların siyasi katılımlarının, en meşru siyasi organlar olan ulusal parlamentodaki artış oranları temel alınmıştır. Bu açıdan da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki 21. meclis dönemi ile 26. meclis dönemlerinde, kadın vekillerin niceliksel artışının sosyal içerikli kanun tekliflerine yansımaları, konu temelli içerikleri analiz edilerek irdelenmiştir.

Öncelikle, çalışmaya konu edilen 1999 yılı ile 2018 yıllarını kapsayan 21. meclis dönemi ile 26. meclis dönemleri arasının seçilme sebebini vurgulamak gerekmektedir. Daha öncede ifade edildiği gibi; bu dönem aralığı Cumhuriyet tarihinin tek partili döneminden sonraki siyasal hayata kadın katılımının ulusal parlamentoda sayısal olarak arttığı dönemleri içermektedir. Çok partili hayat boyunca 1999 yılının 21. meclis dönemine kadar kadınların siyasal katılımı düşük oranlarda kalmış ve tek partili döneme denk gelen %4'lü oran bu tarihe kadar tekrar yakalanamamıştır. İkinci nedeni ise; 21. meclis dönemi ile siyasal hayata giren Adalet ve Kalkınma Partisi sonraki ilgili dönemler arasında mevcut iktidarı oluşturmuş ve günümüze kadar da bunu sürdürmüştür. Siyasi ve ideolojik bakış açısının kadın temsili üzerindeki etkileri düşünüldüğünde ulusal parlamentonun yapısal düzeyinde bu durumu aslında sabit kalan değişken olarak nitelendirebilmek mümkündür. Buna dayanarak, güncel politikada yer verildiği üzere, kadın parlamenterlerin yasa yapım süreçlerinde 'kadınları temsil etme düzeyleri ilgili iktidar döneminde yükselmiştir' gibi ifadelerin bizzat kadınların verdiği kanun teklifleri üzerinden irdelenmesi, kadınların bu süreçte oynadığı rolü analiz etmek adına önem arz etmektedir. İkinci sabit kalan değişkeni ise ilgili dönemlerde değişmeyen 550 milletvekili ile toplam sandalye sayısı kabul edebilir. Dolayısıyla bu incelenen dönemlerde, kadınların oranları yansıtılırken yasamadaki sandalye sayısı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na dayanarak aynı kalmıştır.

Çalışma boyunca anahtar kelime olarak kullanılan ve genel bir ifade ile 'sosyal içerik' olarak adlandırılan kavramlar, kadınların siyasal katılımını etkileyen ve genel kabul gören ideolojik, siyasal, kültürel ve sosyo-ekonomik etmenler ve özelde ise Türk siyasal yaşamı, kadınların Türk kültüründeki konumlandırılışı, geleneksel/muhafazakâr önyargılar, kadın üzerinden düşünülen kavramlar, kadınları etkileyen ve kadınlardan etkilenen alanlar ve sosyal uygulama konuları göz önünde bulundurularak

belirlenmiştir. Bu bağlamda tüm bu konuları içeren ve Türk siyasal yapısına uyarlanan yedi ana başlık kategorize edilmiştir. Bunlar; 'eğitim', 'istihdam/çalışma yaşamında kadın', 'şiddet', 'sağlık', 'kadının adlandırılışı', 'siyaset', 'sosyal politikalar ve kadın-toplum ilişkisi'dir. Alt başlıklarda ise hem genel geçer siyasal, sosyo-ekonomik ve kültürel etmenlerin kapsamına aldığı kavramlar hem de Türk toplum yapısının iç dinamiklerinden çıkan kavramlar oluşturulmuş ve toplamda 55 tane anahtar kelime belirlenmiştir. Bu anahtar kelimelere göre Türkiye Büyük Millet Meclisi veri tabanlarında kanun teklifleri üzerinden arama yapıldığıdaysa araştırmaya konu edilen tüm dönemler boyunca 8711 kanun teklifi içinden bu kavramları içeren 389 kanun teklifi saptanmıştır. Bu oran toplam içinde %4,47 gibi düşük bir payı tutmaktadır. Bu durumda öncelikle belirtmek gerekir ki kadın veya erkek fark etmeden tüm parlamenterler düzeyinde, tüm politika üretme süreçlerinde toplumun en temelde sorun kaynağını oluşturan 'sosyal içerikli' konulara dair politikalara yeterince önem verilmediği görülmektedir. Bu durum kadın ve erkek parlamenterler düzeyinde ayrıştırarak analiz edildiğinde durum daha iç karartıcıdır. Sadece kadınların ilgili konulardaki politikalara eğilimleri kanun teklifleri üzerinden analiz edildiğinde %13,37 gibi bir oranda kalmaktadır. Bu oranı daha anlamlı hale getiren ise aynı konularda sadece erkeklerin verdikleri kanun tekliflerinin %68,38 olmasıdır. Bu da gösteriyor ki kadın vekillerin ilgili dönemde analiz edilen kanun tekliflerine göre sosyal içerikli politika üretme konusunda erkek meslektaşlarının çok gerisinde kalmışlardır. Bu noktada kadın vekillerin katılım oranları dönemlere göre incelenmiştir. Kadınların %17,65 ile en yüksek katılım gösterdikleri 25. meclis dönemi ilgili alanlarda politika üretme sürecinde de kanun teklifleri bakımından en düşük seviyede kalmıştır. Bu da iddia edilen sosyal içerikli politika meselesinde kadınların erkek meslektaşlarını arka sıradan takip etmeleri durumunu destekler nitelikte bir göstergedir. Burada atlanılmaması gereken ise 25. meclis dönemi, siyasi konjonktürün etkisiyle incelenen dönemlerde toplamda beş aya yakın bir zaman dilimi ile en kısa süren dönemi kapsasa da bu dönemde hiç kanun teklifi verilmediği dolayısıyla hiç politika üretilmediği anlamına gelmemektedir. Bu dönem içinde az da olsa 536 tane kanun teklifi sunulmuştur fakat bunların içinde hiçbir şekilde ilgili anahtar kavramları içeren kanun teklifi bulunamamıştır. Dolayısıyla kadınların Türk siyasal tarihi boyunca en yüksek siyasal katılım oranını gösterdiği 25. meclis döneminde ne kadına ne refah devleti

uygulamalarına ne de sosyal konulara dair hiçbir kanun teklifi verilmemiştir. Bu da bizi yine kadının katılımı ile temsili noktasındaki bağlantıya götürmektedir. Öte yandan ilk inceleme dönemimiz olan 21. meclis dönemi kadınların temsilci olarak ilgili dönemler içinde %4,01 ile en düşük paya sahip olmasına rağmen ilgili konularda politika üretme noktasında en yüksek kanun teklifinin verildiği dönem olması da başka bir ironiye işaret etmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki 21. 22. ve 23. meclis dönemleri her ne kadar beşer yasama yılı sürse de kanun teklifi toplam sayıları 25. dönemin yaklaşık sadece iki katı kadar olabilmıştır. Bu durumu destekler nitelikte olanı ise 26. meclis döneminde saptamak mümkündür. Bu dönem tüm alanlara dair verilen toplam kanun teklifi sayısının 2348 ile en yüksek olduğu dönemdir. Buna rağmen ilgili “sosyal içerik” taşıyan kanun teklifleri sayısı 11 ile kalarak 25. meclis döneminden sonra en düşük ikinci payı oluşturmaktadır. Daha dikkat çekici olan ise Türk siyasal tarihi boyunca 26. dönem kadınların siyasete ulusal parlamento düzeyinde katılım oranlarının en yüksek olduğu ikinci dönemdir. Bu dönemde kadınlar %14,55’lik bir payı ifade etmişlerdir fakat bu oranın politika yapma sürecine etkili şekilde yansımadağı da ortadadır. İlgili alanda verilen yani sosyal içerikli kanun tekliflerinin %12,65 oranı ile en yoğun olarak gündeme geldiği 23. meclis dönemi, kadınların katılım oranının da konu edilen dönemler bazında ortada seyrettiği bir dönem olmuştur. Bu anlamda da, kadınların bu inişli çıkışlı katılım oranlarının, kadın meselesine veya sosyal konulara dair politika üretme söz konusu olduğunda, hem yasama yılı bakımından, hem de verilen toplam kanun teklifleri sayısı bakımından bağlantının zayıf kaldığını göstermiştir.

Tüm bu durumu siyasi partiler düzeyinde değerlendirmek de mümkündür. Şöyle ki siyasi partilerin kendi iç yapılanmaları ve görev dağılımları kadınların siyasi katılımını etkileyen bir etmen olarak kabul edilmektedir. Bunu Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısında ilgili dönemlerde kadın vekillerin katılımlarının oransal dağılımları üzerinden incelediğimizde; siyasi partilerin grup veya parti bazında sayıca fazla olduğu dönemlerde ilgili konularda kanun teklifi artışlarıyla doğrusal bir bağlantı saptanmamıştır. Toplam içinde grup veya bir partiyi temsil eden örgütlerin 13 ile en fazla olduğu dönem 21. meclis dönemi olmuştur. Bu anlamda 21. meclis dönemi siyasi çeşitliliği de en fazla içeren dönemdir fakat bunun ne kadın vekil katılım oranlarına ne de kanun tekliflerine etki edecek bir yansıması gözlemlenmemiştir. Bunu 23. meclis

dönemiyle kıyasladığımızda daha anlamlı olacaktır. 23. meclis döneminde siyasi çeşitlilik olarak grup ve siyasi parti örgütlerinin toplam sayısı 8'dir ve bu dönem ilgili alanda verilen kanun tekliflerinin de %12,65 ile en yüksek oranı yakaladığı dönemdir. Öte yandan grup ve siyasi parti çeşitliliği ile 12'yi bulan 24. meclis döneminde ise ilgili alandaki kanun teklifi oranı toplam içinde %1,20 ile düşük bir seviyede kalmıştır. Bu doğrusal olmayan tablo da bize parlamentodaki grup ve siyasi parti çeşitliliğinin sosyal içerik taşıyan politika üretme noktasında bir etkisi olmadığını göstermiştir. Ayrıca söz konusu yasa yapma süreçlerine geldiğinde farklı partilerin ve grupların zaman zaman aynı kanun teklifine imza attıkları da araştırma sürecinde görülmüştür. Bu da politika üretme mevzu olduğunda iletişimin parti ve ideoloji ayırımından kayarak daha üst bir noktaya ulaştığını göstermektedir ki kadınların partiler arası iletişim eksikliğinden kaynaklı olarak kadın temsili konusunda örgütlenememesi durumunun da her zaman geçerli olmadığı anlamına gelmektedir.

İlgili dönemler arasında verilen kanun teklifleri incelendiğinde en çok 'eğitim' başlığı altında verilen kanun tekliflerine rastlanmıştır. Eğitim elbette kadınların siyasi hayattaki varlıkları için önemli bir alanı teşkil etmekte ve katılımlarını da doğrudan etkilemektedir bu anlamda kadın siyasetçilerin bu konuya eğilimleri de önem arz etmektedir fakat eğitim tüm toplumların ve parlamentoların yasa yapım sürecinde üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Bu anlamda da kanun tekliflerinin içeriklerine dair analizler yapılırken öncelikle kadının konumlandırılması ve buna bağlı ortaya çıkan diğer konuların irdelenmesi daha anlamlı olacaktır. Tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da kadınların en çok dışlandığı alanlardan biri olan iş yaşamı, Türk ulusal parlamentosunda ilgili dönemler boyunca politika yapma süreçlerinde neredeyse hiç değinilmeyen bir alanı oluşturmuştur. Bu eril iktidar düzeni içinde düşünüldüğünde normal fakat kadınların katılım düzeyinin arttığı bu dönemler kapsamında normal dışı olarak tanımlanacak bir husustur. İkinci olarak özellikle 2000'li yıllarla birlikte kadın hareketlerinin de temel konusu haline alan ve toplumun önemli bir sorununu teşkil eden 'şiddet' başlığına dair verilen kanun tekliflerine 21. 25. ve 26. meclis dönemleri boyunca yasa yapma süreçlerinde hiç rastlanmamıştır. Özellikle kadınların vurguladığı bir sorun olarak 'şiddet' başlığı, kadınların katılımlarının en yüksek olduğu 25. ve 26. meclis dönemleri boyunca politik gündeme taşınarak yasa yapma süreçlerinde hiçbir

kanun teklifine konu edilmemiştir. Kadın temsilcilerden beklenen en temel alanların dahi göz ardı edilmesi katılım ve temsil ilişkisinin Türkiye ekseninde yeniden düşünülmesi gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Mevzu kadın bedeni üzerinde değerlendirmeye geldiğinde ise ‘sağlık’ başlığı altında birçok konu aslında yasa yapım süreçlerinde göz ardı edilmiştir. Örneğin; kadın bedeni üzerinden konuşulan en temel konulardan ‘kürtaj’ ‘cinsellik’ ya da ‘kadın sağlığı’ gibi kavramları içeren bir kanun teklifine ilgili dönemlerin hiçbirinde rastlanmamıştır. Kadının konumlandırılması, aynı zamanda kadının toplumda farklı sıfatlarda anlam ifade etmesine de sebep olmaktadır. Bu açıdan ‘kadının adlandırılışı’ başlığında incelenen 25. ve 26. meclis dönemlerinde bu konuları içeren alt kavramlarla ilgili hiçbir kanun teklifi verilmemiştir. Bu alana dâhil edilen ve bu alanda en çok verilen kanun teklifi başlığını ‘dul’ kavramı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ‘bekâr’ sıfatını taşıyan kesimler yasa yapım süreçlerinde tamamen yok sayılmıştır. ‘Siyaset’ başlığında analiz edilen kavramlar kanun teklifleri içinde daha umut verici gözükmemektedir. Özellikle ‘eşitlik’ kavramı bu alanda ön plana çıkmıştır. Son olarak en geniş başlığı tutan ‘sosyal politikalar ve toplum-kadın ilişkisi’ kadın bedenini içeren politikalardan Türk toplumunun çıkmazlarını oluşturan hususlara kadar en kapsamlı yelpazeyi oluşturmaktadır fakat yasa yapım süreçlerinde aynı önemin verilmediği de ortadadır. Özellikle kadınların bedenleri üzerinde verilen kanun tekliflerinin ayrıntılı incelenmesinde erkek siyasetçilerin kadınlardan daha fazla politika ürettiği görülmüştür. Örneğin; son dönemin Türk siyasi gündemini oldukça meşgul eden ve ilgi çeken konulardan biri olarak kadın bedeni üzerinden şekillenen ‘türban’ kavramını içeren kanun tekliflerinin içeriği analiz edildiğinde tüm dönemlerde toplamda üç adet kanun teklifi bulunmuş ve bunların hiçbirinde kadın vekil imzası olmamış, ‘sadece erkek vekillerin’ sunduğu görülmüştür. Yine toplumlarda hakkında farkındalık beklenen bir konu olarak ‘engelli’, ‘yaşlı’ gibi kesimler de yasa yapma süreçlerinde yeterince görünür kılınamamıştır.

Çalışmaya konu olan kanun tekliflerinin toplam oranlarını kadın vekillerin dönemsel olarak artışları ile ilişkisi analiz edildiğinde de değişim, politika üretimi ve kadın temsili arasındaki bağlantıyı kurmak da mümkündür. Bu, kadınların sayısal varlıklarını iddia edildiği gibi sosyal konulara, kadın meselesine ve refah devleti uygulamalarına etkisini de anlamak adına önemli bir adım olmuştur. Bu analiz grafiğe

döküldüğünde durum beklenenden farklı çıkmıştır. Kadın vekillerin niceliksel varlığının artması ilgili konularda politika üretim süreçlerinde aynı paralel artışı getirmemiştir. Bu da göstermiştir ki kadınların sayısal çoğunluğu yüksek olduğu dönemlerde, temsil konusunda aynı oranda artışı getiren bir başarı sağlanamamıştır.

Son olarak çalışmaya dâhil edilen kanun teklifleri de kendi içinde ‘kadın vekillerin verdikleri’, ‘kadın ve erkek vekillerin birlikte verdikleri’, ‘ilk imzayı kadın vekillerin verdikleri’ ve ‘erkek vekillerin verdikleri’ şeklinde bir ayrıştırmaya tutulduğunda toplam oranlar daha da düşüş göstermiştir. Daha önce de değinildiği üzere kadınların sosyal içerikli konulara temas etme adına politika üretimleri erkek meslektaşlarına göre daha geri sırada kalmıştır. İlgili alanda verilen toplam 389 kanun teklifinin 266’sını sadece erkek vekillerin verdiği görülmüştür. Sadece kadın vekillerin verdiği ya da ilk imzayı kadın vekillerin verdiği kanun tekliflerinin içeriği incelendiğinde en çok ‘eşitlik’ ve ‘cinsel istismar’ başlığına eğilim gösterdikleri görülmüştür.

Nihayetinde kadınların erkeklere göre niceliksel katılımı 1999 ve 2018 yıllarını kapsayan dönemlerde artış göstermiştir. Fakat bu niceliksel artışın niteliksel olanı da beraberinde getirmediği görülmüştür. İlgili dönemlerden kadınların siyasal katılım oranının en yüksek olduğu 25. meclis dönemi yasa yapma süreçlerinde politika üretiminin en düşük olduğu dönemdir. Bunu o dönemdeki siyasi dalgalanmaların bir istisnası olarak kabul etsek dahi takip eden 26. meclis döneminde de durum değişmemiştir. Öte yandan incelenen dönemler içinde katılım oranının en düşük olduğu 21. meclis dönemi diğer dönemler baz alındığında bahsi geçen konularda politika üretiminin de artış gösterdiği bir dönem olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmayı üç şekilde değerlendirmek mümkündür. İlki kadınların siyasal katılımı her zaman kadınların siyasal temsilini de arttıracakını ifade etmemektedir bu anlamda kadınların siyasete birer siyasi aktör olarak “aktif” katılımı gerekli fakat yeterli değildir; kadın siyasetçilerin aynı zamanda işlevsel olması da gerekmektedir. İkincisi kadınların eril bir yapılanma içinde erkek meslektaşlarına göre daha fazla çaba sarf etmeleri gerekmektedir çünkü görülen o ki kadınlar hala erkek meslektaşlarına göre edilgen konumdadırlar. Üçüncüsü ise kadın parlamenterler erkek parlamenterlere göre kadının

tanımlandığı özel alan konularına, sosyal politika alanlarına, kadın meselesine bakışı geliştirecek derecede bir politika üretimini yakalayamamışlardır. Katılım oranları nispeten görünürde artmış fakat bu, erkek meslektaşlarına göre fark yaratacak ya da daha önce değinilmemiş veya yahut değinilmesine rağmen üzerine yeterince düşülmemiş politikaların gündeme gelmesinde henüz etkili olamadıkları görülmüştür.

Bu bağlamda, paralel ve doğrusal ilerlemeyen bu görüntüye göre; kadınların siyasal katılımının, temsil boyutunda tartışılması için öne sürülen zaman faktörü, toplam kanun teklifi sayısı veya kadınların toplam sandalye sayısının etkisinin ötesinde daha farklı nedenler yattığı görülebilmektedir. Öncelikle kadınların niceliksel varlıkları artış göstermiş olsa dahi, yeterli düzeyde olmaması, onların çoğunluk içinde azınlık kalmalarına dolayısıyla hâlihazırda hâkim olan eril düzen içinde daha da baskılanmalarına neden olmaktadır. Her ne kadar katılım oranlarının arttığı zamanlarda temsil adına üretilen politikaların sayısı kanun teklifi bazında düşse de burada etkili olan ve dönemseller olarak değişen siyasal gündem de yadsınmamaktadır. Kadınların katılım oranları ve sosyal içerikli kanun teklifli oranları birbirinden bağımsız seyretmesi açısından, kadın temsili noktasında bağlantısızlık oluştursa da toplamda inceliğinde kadınların katılımı oldukça düşük seviyelerdedir; bu nedenle, kadın temsilcilerin eğilim göstermesi beklenen sosyal meseleler de toplam oranlar içinde aynı düzeyde düşük kalmaktadır. Kadınların yeterince ses getirecek düzeyde politika üretimleri eril tahakküm altında kaybolmaktadır. Bu da öncelikle kadınlar için edilgen kalmalarına neden olmaktadır. Sosyal içerikli kanun tekliflerine verilen imzalar kadın-erkek şeklinde ayrıştırıldığında kadınların bu alana eğilimleri yine erkeklere göre geride kalmaktadır. Fakat bu noktada parlamentoda azınlık olmalarının yanı sıra ikinci bir engel yatmaktadır. Buna göre, kadınlara siyasal alanlarda tanımlanan görevler kadının toplumsal konumlandırılışı ile örtüşen düzeyde kalmaktadır. Dolayısıyla kadınları siyasal alanlara dâhil eden süreçler, kadınların oy potansiyelini yakalamak isteyen partilerin kadınları bunun bir aracı olarak değerlendirmesinden öteye geçememektedir. Haliyle parlamento giren kadınlar da çoğunlukla partiler bünyesinde seçilen parti içi eril düzene uyum gösterebilen kadınlar olmaktadır. Bu anlamda kadınların toplumdaki konumlandırılışı, gelenekçi yapıların devamı niteliğinde siyasal alanda da sürdürülmektedir. Kadınların siyasal alana katılımlarını engelleyen sosyal, kültürel ve

siyasal etmenler, siyasal katılım sağlandıktan sonra bile temsil noktasında yeniden üretilmektedir. Kadınların görünürdeki katılımları artsa dahi, politika üretim süreçlerinde kadınlara biçilen sınırları çizilmiş alanlar kısıtlı şekilde devam ettirilmektedir. Tüm bu hususlar aynı zamanda kadınların bu durumu da içselleştirmesine neden olmaktadır. Son olarak, her zaman olmasa bile kadınlar, yasa yapım süreçlerinde parti ideolojisinin etkisiyle de partiler arası uyumsuzluklardan doğabilecek kutuplaşma arasında kalabilmektedir.

Bu durum değerlendirilirken kadınların toplum düzeyindeki geleneksel konumlanışı, Türk siyasi kültüründeki eril hâkimiyeti, muhafazakâr toplum yapısı, ideolojik ayrışmalar, parti içi disiplini ve nihayetinde artış göstermiş olsa dahi kadınların çoğunluk içinde düşük seviyedeki varoluşlarının etkileri siyasal katılımı da en temel engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ilgili dönemlerde verilen kanun teklifleri mecliste aynı şekilde sonuç bulmamıştır. Bu da ilgili konularda verilen kanun tekliflerine yönelik ‘heves’ kaçırarak, ‘kabullenme’ yaratan bir durumu oluşturmuş olabileceği fikrinin doğmasına neden olmaktadır. Nitekim verilen kanun tekliflerinin büyük bir çoğunluğu ‘hükümsüz’ olmuştur. Kadın vekillerin erkek meslektaşlarına göre henüz istenilen düzeyde ve özellikle politika üretme noktasında istenilen seviyeye ulaşarak kadınları ‘gerçekten temsil’ etme hususunda görünüşte kalmalarında etkili olan bu nedenlerin yanı sıra mevcut dönemin siyasi süreçleri de bu durumu pekiştirir nitelikte olmaktadır. Nitekim rejim krize girdiğinde kadınlar simgesel önem arz etmiş, demokratikleşmeyi sağlamaya ihtiyaç duyulduğunda kadınların da siyasal görünürlüğü artmıştır. Bugün partiler kadınları, demokratik olma iddiaları, kadınların oy potansiyeli ve “vitrin” görüntüsü için tercih edebilmektedir. Bu da parlamentoda siyasi bir kimlik kazanmış kadınların, partiler üstü hareket ederek örgütlü bir topluluk oluşturmalarına ve istenilen temsil düzeyine çıkabilmelerine engel teşkil etmektedir.

Bu anlamda kadınların öncelikli olarak eril düzenin onlara biçtiği tabuları yıkarak farklı bir bilinçlenme düzeyine çıkmaları gerekmektedir. İkinci aşamada kadınları yalnız bırakan mekanizmaların aşılması kadınların kadınlarca destek bulması gerekmektedir. Ayrıca kadınların kadınlara sadece duygusal desteği değil faydacı

desteği gereklidir çünkü çalışmamız da gösteriyor ki kadınların sayısal varlıkları işlevsel olmadıklarında anlam ifade etmekten uzaklaşmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar Savran, Gülnur (27 Kasım 2011). “Farklılıklarımızın Feminist Politikaya Etkisi” *Sosyalist Feminist Kolektif*. (<http://www.sosyalistfeministkolektif.org/web-yazilari/feminizm/farkliliklarimizin-feminist-politikaya-etkisi/>, 20 Mart 2019’da erişildi).
- Acar, Feride ve Altunok, Gülbanu (2015). “Neo-Liberalizm ve Neo-Muhafazakarlık Ekseninde Türkiye’de Özel Alan Politikası”. *2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. Dr. S. Dedeoğlu ve Y. A. Elveren. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları. 23-62.
- Adalet Bakanlığı (2011). “1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının İlk ve Son Hali”. (<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/1982ilkson.pdf>, 20 Mart 2019’da erişildi).
- Aksakbağı, Büşra (4 Mart 2017). “Cumhuriyet Tarihinden Günümüze Kadın Milletvekilleri”. *Yeni Haber*. (<http://www.yenihaberden.com/cumhuriyet-tarihinden-gunumuze-kadin-milletvekilleri-273672h.htm>, 20 Mart 2019’da erişildi).
- Alkan, Ayten (2004). “Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli”. *Birikim Dergisi* 179: 71-77.
- Altındal, Yonca (2007). “Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anbarlı Bozatay, Şeniz (2011). “Sosyoloji”. Ankara: Beta Yayınları.

- Anbarlı Bozaday, Şeniz ve Kutlu, Salih Ziya (2014). “Siyasette Kadın Temsili Açısından 30 Mart 2014 Seçimi Sonuçlarının Çanakkale İli Örneğinde Değerlendirilmesi”. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* 16: 131-156.
- Arat, Yeşim (1998). “Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller” 75 *Yılda Kadınlar ve Erkekler*. Ed. A. Berktaş Hacımiraçoğlu. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 249-266.
- Atasü Topçuoğlu, Reyhan (2016). “Kadın Hareketleri ve Feminist Bilgi Birikiminin Sosyal Hizmetlere ve Sosyal Çalışmaya Getirdiği Açılımlar Üstüne Düşünceler”. *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*. Drl. D. Şaman Kaylı ve F. Şahin. Ankara: Nika Yayınevi. 9-26.
- Ayata, Güneş Ayşe ve Tütüncü, Fatma (2008) “Critical Acts Without A Critical Mass: The Substantive Representation of Women in The Turkish Parliament” *Parliamentary Affairs* 3 (61): 461-475.
- Ayata, Güneş Ayşe. Tekeli, Şirin (Drl.) (1995). “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılım”. *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın Yılmaz, E. Sare (2015). “Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye’de Kadının Siyasal Alanlara Katılımı”. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi* 1(1): 9-12.
- Belek, Umut (2013). “Toplumsal Cinsiyet Algısının Statik Duruşu”. *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Ed. L. Gültekin vd. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları. 17-26.
- Berktaş, Fatmagül (2010). “Kadınlar, Siyaset ve Demokrasi”. *Politikanın Çağrısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 121.

- Berktaş, Fatmagül (2010a). “Liberalizm: Tek Bir Teorik Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji”. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. 4. Baskı. Dr. H. B. Örs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 47-114.
- Bingöl, Orhan (2014). “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Özel Sayı I(16)*: 108-114.
- Bolzendahl, Catherine ve Brooks, Clem (2007). “Women’s Political Representation and Welfare State Spending in 12 Capitalist Democracies”. *Social Forces* 4(85): 1509-1534.
- Buğra, Ayşe (2015). “Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Verimli Bir Birliklik”. *2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. Dr. S. Dedeoğlu ve Y. A. Elveren. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları. 13-22.
- Butler, Judith (2008). “*Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Alt Üst Edilmesi*”. Çev. B. Ertür. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Candan, Esin Ve Özalp Günal, Semiha (2017). “Türkiye’de Tarımda ve Siyasette Görünmeyen Kadın Emeği”. *Kadın ve Siyaset*. Dr. K. Yumlu ve Ö. Belkıs. Ankara: İmgekitapevi Yayınları. 89-120.
- Clark, Call ve Clark, Janet (1993). “The Gender Gap 1988: Compassion, Pacifism and Indirect Feminism”. *Women in Politics: Outsiders or Insiders*. Dr. L. L. Duke. New Jersey: Prentice Hall.
- Cranny-Francis, Anne. Waring, Wendy. Stavropoulos, Pam. Kirkby, Joan (2002). “*Gender Studies: Terms and Debates*”. London: Macmillan Education.
- Cengiz, Bengi (25 Mayıs 2016). “Geçmişten Günümüze Hükümetlerdeki Kadın Bakan Sayıları”. *Doğruluk Payı*. (<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/gecmisten-gunumuze-hukümetlerdeki-kadin-bakan-sayilari>, 20 Mart 2019’da erişildi).

- Coşar, H. Simten (2011). “*Eril Siyasetle Kadınlık Halleri Arasında: Türkiye’de 23. Dönem Kadın Milletvekilleri*”. 2. Baskı. Ankara: Kadın Adayları Destekleme Derneği.
- Coşkun, Ebru (2013). “*Türkiye’de Kamusal Bir Özne Olarak Kadının Siyasetteki Görünürlüğü (Görünmezliği)*”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çadır, Mustafa.”(2011). “*Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü: TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği*”. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Çağlar, Nedret (2011). “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 4(3): 56-79.
- Çaha, Ömer (2008). “Feminizm”. *Siyaset*. 9. Baskı. Ed. M. Türköne. Ankara: Lotus Yayınevi. 559-590.
- Çakır, Özlem (2008). “Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 31: 25-47.
- Çakır, Serpil (2010). “Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi”. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. 4. Baskı. Dr. H. B. Örs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 413-475.
- Çakır, Serpil (2013). “*Erkek Kulübünde Siyaset: Kadın Parlamenterlerle Sözlü Tarih*”. İstanbul: Versus Kitap.
- Çakmak, Nur (2018). “*Türkiye’de Kamusal Alan Çerçevesinde Kadın*”, (<https://gaiadergi.com/turkiyede-kamusal-alan-cercevesinde-kadin/>, 15 Mart 2019’da Erişildi).

- Çapçioğlu, İhsan (2016). “Tanzimat’tan Günümüze Muhafazakar Kadın Algısındaki Değişimler”. *Dini Araştırmalar Dergisi. Kadın Özel Sayısı 49 (19)*: 271-291.
- Dedeoğlu, Saniye (2009). “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitsizliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”. *Çalışma Ve Toplum Dergisi* 2: 41-53.
- Dedeoğlu, Saniye ve Elveren, Yavuz Adem (Dr.) (2015). “Giriş”. *2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları. 7-12.
- Demir, Zekiye (2015). “Türkiye’de Kadın ve Siyaset”. Ankara: Kadim Yayınları.
- Demir, Zekiye (2015a). “Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımın Arttırmaya Yönelik Stratejiler”. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi 2(1)*: 35-61.
- Demirel, Demokan (2014). “Avrupa Parlamentosu: Yapısal Bir Analiz”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16(26)*: 143-148.
- Demirgöz Bal, Meltem (2014). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi 1(1)*: 15-28.
- Deniz, Şadiye (2007). “Kadın Parlamenterlerin Bakış Açısıyla Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayattaki Temsili”. *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 7(5)*: 2-16.
- Derdiyok, Bilge (2014). “Yerel Seçimlerde Kadın Adayların Görünmezliği Sorunu”, (<http://turksam.org/yerel-secimlerde-kadin-adaylarin-gorunmezligi-sorunu>, 10 Nisan 2019’da erişildi).
- Dominelli, Lena (2002). “*Feminist Social Work Theory and Practice*”. New York: Palgrave.

- Donovan, Josephine (2001). “*Feminist Teori*”. 2. Baskı. Çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dursun, Davut (2016). “*Siyaset Bilimi*”. 8. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (2011). “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”. *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Ed. Y. Yıldız ve N. Karkıner. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi. 2-30.
- Eroğul, Cem (2014). “Siyasal Katılma”. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. 4. Basım. Drl. G. Atılğan ve E. A. Aytekin. İstanbul: Yordam Kitap. 227-238.
- Erzene Bürgin, Defne (2015). “Türkiye’de Feminist İdeolojinin Gelişmemesinin Nedenleri”. *Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları* Ed. G. Ağrıdağ. Adana: Çukurova Üniversitesi Basım Evi. 105-111.
- Erzene Bürgin, Defne vd. (2017). “Yerel Yönetimlerde Kadın: İzmir İli Örneği”. *Kadın ve Siyaset*. Drl. K Yumlu ve Ö. Belkıs. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları. 121-172.
- Feyzioğlu, Metin (2 Ocak 2017). “Anayasa Değişikliği Teklifi’nin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni”. *Türkiye Barolar Birliği*. (http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/anayasa_degisikligi.aspx, 20 Mart 2019’da erişildi).
- Flora, Peter ve Heidenhemir, Alber (1990). The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State” *The Development of Welfare States in Europe and America*. Drl. P. Flora ve A. J. Heidenheimer. London: Transaction.
- Geridönmez, Olcay (2017). “Kadınların Oy Hakkı Mücadelesi”, (<https://ekmekvegul.net/bellek/kadinlarin-oy-hakki-mucadelesi>, 10 Nisan 2019’da erişildi).

- Gökçe, Birsen (2012). “*Toplumsal Bilimlerde Araştırma*”. 6.Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gökçimen, Semra (2008). “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”. *Yasama Dergisi* 10: 5-59.
- Güler, E. Zeynep (2010). “Muhafazakarlık: Kadim Geleceğin Savunusundan Faydacılığa”. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. 4. Baskı. Drl. H. B. Örs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 115-162.
- Gümiş, İskender (2018). “Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci”. *Journal of Political Administrative and Local Studies* 1(1): 33-66.
- Günindi Ersöz, Aysel (2015). “Özel Alan / Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 1(18): 80-102.
- Heywood, Andrew (2007). “*Siyaset*”. Çev. B. B. Özipek vd. Ankara: Adres Yayınları.
- Hughes, Melanie M (2009). “Armed Conflict, International Linkages, and Women’s Parliamentary Representation in Developing Nations”. *Social Problems* 1(56): 174-204.
- Inter-Parliamentary Union (2019). “*Women in National Parliaments*”. (<http://archive.ipu.org/wmn-e/world.htm>, 12 Mart 2019’da erişildi).
- Inter-Parliamentary Union (2019a). “*Women in National Parliaments*”, (<http://archive.ipu.org/wmn-e/classif.htm>, 10 Nisan 2019’da erişildi).
- KA-DER (2006). “*Cinsiyet Eşitliği Yolunda Yerel Politikalar Raporu*”. Ankara: Yalçın Matbaacılık.

- Kartal, Filiz (2016). “Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram”. *Amme İdaresi Dergisi* 3(49): 59-87.
- Kavas Urul, Asmin (2016). “81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karinesi”. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*: 1-21.
- Kılıç, Dilek ve Öztürk, Selcen (2014). “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller Ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama”. *Amme İdaresi Dergisi* 1(47): 107-130.
- Koçak, Abdullah ve Arun, Özgür (2006). “İçerik Analiz Çalışmalarında Örneklem Sorunu” *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 4(3): 21-28.
- Konan, Belkıs (2011). “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1(60): 157-174.
- KONDA Araştırma ve Danışmanlık (2011). “Siyasette Kadın Temsili Araştırması”. (<https://konda.com.tr/tr/rapor/siyasette-kadin-temsili/>, 20 Mart 2019’da erişildi.)
- KONSENSUS Araştırma ve Danışmanlık (2006). “Türkiye’de Siyaset ve Kadın Kamuoyu Araştırması Raporu” http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-12/undp-tr-turkiyede_siyaset_ve_kadin_arastima_raporu.pdf, 21 Mart 2019’da erişildi).
- Koray, Meltem (2008). “Sosyal Politika”. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Kurşun, Arzu ve Rakıcı, Cemil (2016). “Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* 2(2): 135-156.
- Kurt Topuz, Senem (2014). “Sosyo-Ekonomik Siyasal ve Kültürel Faktörlerin Ekseninde Kadın Milletvekili Temsil Oranına İlişkin Bir Analiz: OECD Ülkeleri Örneği”. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1 (32): 211-228.

- Kurt Topuz, Senem (2016). “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar”. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Ed. A. Altunoğlu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi. 24-43.
- Mutlu, Ahmet (2017). “Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri ve Anlamı”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9*: 24-46.
- Okyay, Şükran (14 Haziran 2011). “Kadın ve Demokrasi”. *Milliyet Gazetesi*.
- Onay, Meltem (2013). “Kadınların Siyaseti, Siyasetin Kadınları”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi 1(5)*: 100-110.
- Oruç, Tülay (2013). “Yerel Siyasette Temsil ve Katılım: Kadın Aktörler”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Örtlek, Muhammet Ve Tekelioğlu, Serhat (2013). “Türkiye’de Siyaset ve Kadın”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 2(5)*: 278-287.
- Öz Yıldız, Seda (2016). “Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Tarihçesi”. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Ed. A. Altunoğlu. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi. 2-23.
- Özcan, Esra (08 Nisan 2017). “Kadın Hakları Değil Bazı Kadınların Hakları”. *BİA Haber Merkezi*. (<https://bianet.org/4/37/185274-kadin-haklari-degil-bazi-kadinlarin-haklari>, 20 Mart 2019’da erişildi).
- Özdemir, Eylem ve Atılğan, Gökhan (2014). “Siyasal Partiler”. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. 4. Basım. Drl. G. Atılğan ve E. A. Aytekin. İstanbul: Yordam Kitap. 239-252.

- Özgün, Yasemin (2014). "Feminizm". *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. 4. Basım. Drl. G. Atılgan ve E. A. Aytekin. İstanbul: Yordam Kitap. 379-393.
- Özmete, Emine ve Melek Zubaroğlu Yanardağ (2016). "Erkeklerin Bakış Açısıyla Toplumsal Cinsiyet Rollerini: Kadın ve Erkek Olmanın Değeri". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi 1*: 91-107.
- Öztan, Ece (2004). "Toplumsal Cinsiyet Politikaları ve Olumlu Ayrımcılık" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 1(59)*: 203-235.
- Öztürk, Zerrin Ayşe (2012). "Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi 1(3)*: 1-33.
- Paxton, Pamela (1997). "Women in National Legislatures: A Cross- National Analysis". *Social Science Research 26*: 442-464.
- Phillips, Anne (2015). "*Demokrasinin Cinsiyeti*". Çev. A. Türker. İstanbul: Metis Yayınları.
- Pınarcıoğlu, Şirin (2017). "Eril Siyasette Kadın Temsili (mi?)". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi 1(7)*: 12-24.
- Ruedin D. (2007). "Testing Milbrath's 1965 Framework of Political Participation: Institutions and Social Capital". *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*: 1-46.
- Ruggie, Mary (1984). "*The State and Working Women: A Comparative Study of Britain and Sweden*". Princeton, N J: Princeton University Press.
- Sallan Gül, Songül (2008). "Sunuş: Demokrasi Kavşağında Feminizm Ve Kadın Meselesi...". *Toplum ve Demokrasi Dergisi 2(4)*: VII-XVI.

- Sam, Neslihan (2008). “Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı”. *Uludağ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1(XXVII)*: 59-70.
- Sancar Üşür, Serpil (2008a). “Türkiye’de Kadınların Siyasal Alanlara Eşit Katılımı”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi 2(4)*: 173-184.
- Sancar Üşür, Serpil (2008). “Siyasal Katılım”. *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*. Ed. TÜSİAD ve KAGİDER. İstanbul: Graphis Matbaa. 215-256.
- Sayın, Aysun (2007). “Parlamentoya Girmek İçin Erkek Olmak Şart!”. *Toplum ve Demokrasi Dergisi 1(1)*: 153-160.
- Schlein, Lisa (2019). “Dünyada Kadın Parlamenter Sayısında Ciddi Artış”, (<https://www.amerikaninsesi.com/a/dunyada-kadin-parlamenter-sayisinda-ciddi-artis/4817949.html>, 10 Nisan 2019’da Erişildi).
- Sezer, Aytun (1998). “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 42 (XIV)*: 889-905.
- Sığırcıkoğlu, Kurtuluş (2015). “Kadın ve Demokrasi”. https://www.academia.edu/24147854/KADIN_VE_DEMOKRAS%C4%B0, 10 Nisan 2019’da erişildi).
- Sitembölükbaşı, Şaban (2007). “Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1 (12)*: 13-36.
- Soytemel, Ebru (2015). “Güçsüzlerin Gücü: Yoksul Kadınların Mahalle Merkezli Yardımlaşma Ağları”. *2000’ler Türkiye’sinde Sosyal Politika Ve Toplumsal Cinsiyet*. Drl. S. Dedeoğlu Ve Y. A. Elveren. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları. 263-300.

- Sumbas, Ahu (2015). “Kadının Politik Temsil Meselesi Üzerine Bir Araştırma”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 53: 103-121.
- Şahin Mencütek, Zeynep (2013). “Kadın, Siyaset ve Demokrasi”. *Kadına Yönelik Söylem Çalışması*. İstanbul: Kadın ve Demokrasi Derneği.
- Şaman Kaylı, Derya. (2016). “Feminist Politika Çerçevesinde Sosyal Politika ve Sosyal Hizmete Bir Bakış”. *Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri*. Dr. D. Şaşman Kaylı ve F. Şahin. Ankara: Nika Yayınevi. 27-57.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). “*Politika Dokümanı: Yetki ve Karar Alma Sürecinde Kadın*”. <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/kararalma.pdf>, 02 ocak 2018’de erişildi).
- Talası, Gülay (1996). “Siyaset Çıkmazında Kadın”. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Taş, Gün (2016). “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”. *Akademik Hassasiyetler* 5(3): 163-175.
- Tataroğlu, Elif (2014). “Türk Siyasetinde Kadının Yeri: Sandıkta Kadın Siyasette Kadın” *Toplumcu Düşünce Enstitüsü Panel Toplantısı*. İstanbul.
- Terkan, Banu (2010). “Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP Ve CHP Örneği)”. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 6(2): 115-136.
- Toprak, Zafer (2014). “*Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm*”. İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toksabay Esen, Aslı Ve Memişoğlu, Oya (2007). “Siyasetin Cinsiyeti: Politika Notu” *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı*: 1-18.
- Trowsdale, Alison. “*Hangi Ülkelerde Kadınlar Siyasette Daha Güçlü?*”, (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44821229>, 10 Nisan 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclis (2019). “21. Dönem Milletvekilleri Arama Formu”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.sorgu_donem?p_donem_kodu=21, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclis (2019). “22. Dönem Milletvekilleri Arama Formu”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.sorgu_donem?p_donem_kodu=22, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclis (2019). “23. Dönem Milletvekilleri Arama Formu”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.sorgu_donem?p_donem_kodu=23, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclis (2019). “24. Dönem Milletvekilleri Arama Formu”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.sorgu_donem?p_donem_kodu=24, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclis (2019). “25. Dönem Milletvekilleri Arama Formu”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.sorgu_donem?p_donem_kodu=25, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclis (2019). “TBMM Albümü”. (https://www.tbmm.gov.tr/tbmm_album.htm, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019). “26. Dönem Milletvekilleri Arama Formu”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.sorgu_donem?p_donem_kodu=26, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019). “Bakanlar Kurulu Üyelerinin Genel Kurul Konuşmaları Bakan Adı Sıralı”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_erisim.bakanlarkurulud, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019). “*Geçmiş Dönem Kanun Tasarı ve Teklifleri Sorgu Formu*”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.sorgu_baslangic, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019). “*Kanun Teklifleri Sorgu Formu*” (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.sorgu_baslangic 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019). “*Türkiye Büyük Millet Meclisi 24. Dönem 1. Yasama Yılı Gelen Kağıtlar*”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/gelen_kagit.liste?pdonem=24&pyil=1, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2019). “*Türkiye Büyük Millet Meclisi 21. Dönem*”. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.yasama_yillari?v_meclis=1&v_donem=21, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982).

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni (2018). “*İşgücü İstatistikleri: Şubat 2018*”. Türkiye İstatistik Kurumu.

Türkiye İstatistik Kurumu (2018). “*Temel İstatistikler*”. (<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, 1 Şubat 2019’da erişildi).

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (2014). “*Türkiye’de Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi Ve Pozitif Ayrımcılık*” (http://www.halksagligi.hacettepe.edu.tr/sunumlar_ve_seminerler/20mart_sempozyum/kadinlarin_siyasalhayata_katilimi.pdf, 21 Mart 2019’da erişildi).

Uçan Çubukçu, Sevgi (2010). “*Sosyal Demokrasi: Melez Bir Politik Gelenek*”. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. 4. Baskı. Dr. H. B. Örs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 253-306.

- Uçar, Ceren (2011). “*Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Sosyal Politika Araçları Ve Etkinlikleri*”. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- UNICEF (2004). “*Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*”. (https://www.unicef.org/turkey/pdf/_Gi18.pdf, 20 Mart 2019’da Erişildi).
- Uslu, Ateş (2014). “Demokrasi”. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*. 4. Basım. Dr. G. Atılğan ve E. A. Aytekin. İstanbul: Yordam Kitap. 109-122.
- Üner, Sarp (2008). “*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*”. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Vergin, Nur (2010). “*Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*”. 7. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Wedel, Heidi (2013). “*Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*”. 2. Baskı. Çev. C. Kurultay. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yaraman, Ayşegül (2015). “*Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili: Dişiliksiz Siyaset*”. 2. Baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yavaşgel, Emine (DrI) (2014). “*Giriş*”. *Siyasal Modernleşme: Türk Siyasetinde Kadının Temsil Sorunu*. İstanbul: Derin Yayınları. IX-XV.
- Yaylı, Hasan ve Eroğlu, Gülçin (2015). “Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili”. *International Journal Of Science Culture And Sport* 3: 504-524.
- Yıldırım, Kansu (2013). “*Neo-Liberal Hegemonya ve Patriyarkal Velihtlar*”, (<http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/930/neo-liberal-hegemonya-ve-patriyarkal-veliahtlar#.XKpZDegzbiU>, 15 Mart 2019’da erişildi).

Yıldız, Hacer (2015). “*Türkiye’de Kadınların Siyasi Hak Mücadelesi ve Nakiye Elgün*”.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü.

Yüceer, Saime (2008). “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal
Hakların Tanınması”. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal
Bilimler Dergisi 14*: 131-151.

Yüksel, Yakup (2016). “*İbn-İ Aşur Tefsirinde: Siyaset Toplum ve Kadın*”. İstanbul:
Rağbet Yayınları.

Zabcı, Filiz (2014). “Kamusal Alan”. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler
Arası İlişkiler*. 4. Basım. Dr. G. Atılgan ve E. A. Aytekin. İstanbul: Yordam
Kitap. 109-121.

EKLER

EK 1: Meclis dönemlerine göre ilgili anahtar kavramlar üzerinden milletvekillerin verdiği kanun tekliflerinin sınıflandırılmış verileri (TBMM 2019)

SADECE KADIN VEKİLLERİN VERDİĞİ KANUN TEKLİFLERİ				
	Meclis Dönemi	Esas Numarası	Konu	Sonuç
1	21	2/1002*	Eğitim	Hükümsüz
2	21	2/666*	Eğitim	Geri Alındı
3	21	2/719*	Doğum	Hükümsüz
4	21	2/522*	Doğum	Hükümsüz
5	21	2/502*	Doğum	Hükümsüz
6	21	2/449*	Kadın	Hükümsüz
7	21	2/656*	Dul	Hükümsüz
8	21	2/89*	Dul	Kanunlaştı
9	21	2/415*	Eşitlik	Hükümsüz
10	21	2/815*	Aile	Hükümsüz
11	21	2/348*	Aile	Hükümsüz
12	21	2/122*	Aile	Hükümsüz
13	21	2/858*	Yaşlı	Hükümsüz
14	22	2/793*	Çalışan Kadın	Geri Alındı
15	22	2/809*	Kadın Girişimci	Hükümsüz
16	22	2/92*	Ayrımcılık	Hükümsüz
17	22	2/105*	Eşitlik	Hükümsüz
18	22	2/98	Eşitlik	Hükümsüz
19	22	2/749*	Eşitlik	Hükümsüz
20	22	2/99	Namus	Hükümsüz
21	22	2/851*	Aile	Hükümsüz
22	22	2/899*	Cinsel İstismar	Hükümsüz
23	23	2/864*	Eğitim	Hükümsüz
24	23	2/800*	Eğitim	Kanunlaştı
25	23	2/770*	Eğitim	Hükümsüz
26	23	2/729*	Eğitim	Hükümsüz
27	23	2/815*	Kadın	Hükümsüz
28	23	2/759*	Eşitlik	Hükümsüz
29	23	2/667*	Eşitlik	Hükümsüz
30	23	2/658*	Eşitlik	Hükümsüz
31	23	2/5*	Eşitlik	Hükümsüz
32	23	2/211	Eşitlik	Kanunlaştı
33	23	2/190*	Eşitlik	Hükümsüz
34	23	2/685*	Temsil	Hükümsüz
35	23	2/342*	Temsil	Kanunlaştı
36	23	2/854*	Aile	Hükümsüz
37	23	2/407*	Çocuk	Kanunlaştı
38	23	2/881*	Kadına Şiddet	Hükümsüz
39	23	2/782*	Cinsel İstismar	Hükümsüz
40	23	2/347*	Cinsel İstismar	Hükümsüz
41	23	2/331	Cinsel İstismar	Hükümsüz
42	23	2/124*	Cinsel İstismar	Hükümsüz
43	23	2/1*	Cinsel İstismar	Hükümsüz
44	24	2/470	Eğitim	Hükümsüz
45	24	2/368	Analık	Kanunlaştı
46	24	2/200*	Ayrımcılık	Hükümsüz
47	24	2/222*	Özgürlük	Hükümsüz
48	24	2/218*	Cinsel İstismar	Kanunlaştı
49	24	2/214*	Cinsel İstismar	Kanunlaştı
50	26	2/1534*	Eğitim	Hükümsüz
51	26	2/1553*	Ayrımcılık	Hükümsüz
52	26	2/1552*	Evlilik	Hükümsüz

*Tek imzalı kanun teklifi olması nedeniyle aynı zamanda “ilk imza kadın vekil” olma özelliği de taşımaktadır.

İLK İMZAYI KADIN VEKİLLERİN VERDİĞİ KANUN TEKLİFLERİ				
	Meclis Dönemi	Esas Numarası	Konu	Sonuç
1	21	2/975	Eğitim	Hükümsüz
2	21	2/665	Eğitim	Hükümsüz
3	22	2/221	Doğum-Ölüm	Kanunlaştı
4	22	2/211	Doğum-Ölüm	Kanunlaştı
5	22	2/784	Kadın	Kanunlaştı
6	22	2/407	Evlilik	Hükümsüz
7	22	2/739	Aile	Hükümsüz
8	22	2/972	Sığınma Evi	Hükümsüz
9	23	2/748	Eğitim	Hükümsüz
10	23	2/650	Eşitlik	----
11	23	2/311	Eşitlik	Kanunlaştı
12	23	2/112	Eşitlik	Kanunlaştı
13	23	2/597	Temsil	Hükümsüz
14	23	2/886	Aile	Hükümsüz
15	23	2/508	Çocuk	Kanunlaştı
16	23	2/861	Cinsel İstismar	Hükümsüz
17	23	2/348	Cinsel İstismar	Hükümsüz
18	23	2/318	Cinsel İstismar	Hükümsüz
19	24	2/358	Eğitim	Kanunlaştı
20	24	2/413	Kadın	Hükümsüz
21	24	2/426	Engelli	Hükümsüz
22	24	2/209	Cinsel İstismar	Hükümsüz

KADIN VE ERKEK VEKİLLERİN BİRLİKTE VERDİĞİ KANUN TEKLİFLERİ				
	Meclis Dönemi	Esas Numarası	Konu	Sonuç
1	21	2/839	Eğitim	Hükümsüz
2	21	2/840	Eğitim	Hükümsüz
3	21	2/841	Eğitim	Hükümsüz
4	21	2/842	Eğitim	Hükümsüz
5	21	2/774	Eğitim	Hükümsüz
6	21	2/642	Eğitim	Hükümsüz
7	21	2/533	Eğitim	Hükümsüz
8	21	2/375	Eğitim	Kanunlaştı
9	21	2/369	Eğitim	Hükümsüz
10	21	2/235	Eğitim	Kanunlaştı
11	21	2/843	Bayan	Hükümsüz
12	21	2/689	Dul	Hükümsüz
13	21	2/853	Ahlak	Hükümsüz
14	21	2/680	Evlilik	Kanunlaştı
15	21	2/900	Çocuk	Hükümsüz
16	21	2/1012	Bebek	Hükümsüz
17	22	2/931	Eğitim	Hükümsüz
18	22	2/897	Eğitim	Hükümsüz
19	22	2/763	Eğitim	Hükümsüz
20	22	2/728	Eğitim	Hükümsüz
21	22	2/688	Eğitim	Hükümsüz
22	22	2/500	Eğitim	Kanunlaştı
23	22	2/162	Eğitim	Hükümsüz
24	22	2/126	Eğitim	Hükümsüz
25	22	2/93	Eğitim	Hükümsüz
26	22	2/903	Çocuk Sağlığı	Hükümsüz
27	22	2/335	Kız	Kanunlaştı
28	22	2/411	Dul	Hükümsüz
29	22	2/397	Dul	Hükümsüz
30	22	2/301	Dul	Kanunlaştı
31	22	2/240	Dul	Hükümsüz
32	22	2/335	Evli	Kanunlaştı
33	22	2/423	Eşitlik	Kanunlaştı
34	22	2/278	Eşitlik	Kanunlaştı
35	22	2/22	Ahlak	Hükümsüz
36	22	2/689	Aile	Hükümsüz
37	22	2/313	Aile	Kanunlaştı
38	22	2/798	Çocuk	Kanunlaştı
39	22	2/740	Çocuk	Hükümsüz
40	22	2/168	Çocuk	Hükümsüz
41	22	2/437	Engelli	Kanunlaştı
42	23	2/875	Eğitim	Kanunlaştı
43	23	2/326	Eğitim	Hükümsüz
44	23	2/69	Eğitim	Hükümsüz
45	23	2/48	Eğitim	Hükümsüz
46	23	2/58	Dul	Hükümsüz
47	23	2/656	Eşitlik	Kanunlaştı
48	23	2/595	Katılım	Hükümsüz
49	23	2/896	Kadına şiddet	Hükümsüz

SADECE ERKEK VEKİLLERİN VERDİĞİ KANUN TEKLİFLERİ				
	Meclis Dönemi	Esas Numarası	Konu	Sonuç
1	21	2/974	Eğitim	Hükümsüz
2	21	2/947	Eğitim	Hükümsüz
3	21	2/943	Eğitim	Hükümsüz
4	21	2/935	Eğitim	Hükümsüz
5	21	2/817	Eğitim	Hükümsüz
6	21	2/802	Eğitim	Hükümsüz
7	21	2/787	Eğitim	Hükümsüz
8	21	2/757	Eğitim	Kanunlaştı
9	21	2/699	Eğitim	Hükümsüz
10	21	2/694	Eğitim	Hükümsüz
11	21	2/693	Eğitim	Hükümsüz
12	21	2/690	Eğitim	Hükümsüz
13	21	2/691	Eğitim	Hükümsüz
14	21	2/657	Eğitim	Hükümsüz
15	21	2/640	Eğitim	Hükümsüz
16	21	2/629	Eğitim	Hükümsüz
17	21	2/625	Eğitim	Hükümsüz
18	21	2/544	Eğitim	Hükümsüz
19	21	2/509	Eğitim	Hükümsüz
20	21	2/462	Eğitim	Kanunlaştı
21	21	2/465	Eğitim	Kanunlaştı
22	21	2/460	Eğitim	Kanunlaştı
23	21	2/450	Eğitim	Geri Alındı
24	21	2/435	Eğitim	Kanunlaştı
25	21	2/401	Eğitim	Kanunlaştı
26	21	2/392	Eğitim	Hükümsüz
27	21	2/391	Eğitim	Hükümsüz
28	21	2/324	Eğitim	Hükümsüz
29	21	2/313	Eğitim	Hükümsüz
30	21	2/268	Eğitim	Kanunlaştı
31	21	2/276	Eğitim	Kanunlaştı
32	21	2/225	Eğitim	Kanunlaştı
33	21	2/214	Eğitim	Hükümsüz
34	21	2/184	Eğitim	Kanunlaştı
35	21	2/189	Eğitim	Hükümsüz
36	21	2/177	Eğitim	Kanunlaştı
37	21	2/155	Eğitim	Hükümsüz
38	21	2/40	Eğitim	Hükümsüz
39	21	2/41	Eğitim	Hükümsüz
40	21	2/42	Eğitim	Hükümsüz
41	21	2/15	Eğitim	Hükümsüz
42	21	2/482	Çalışan Kadın	Hükümsüz
43	21	2/515	Doğum	Hükümsüz
44	21	2/312	Yoksulluk	Hükümsüz
45	21	2/94	Kadın	Hükümsüz
46	21	2/558	Bayan	Hükümsüz
47	21	2/434	Kız	Hükümsüz
48	21	2/851	Dul	Hükümsüz
49	21	2/824	Dul	Hükümsüz
50	21	2/605	Dul	Kanunlaştı
51	21	2/603	Dul	Kanunlaştı
52	21	2/561	Dul	Hükümsüz
53	21	2/381	Dul	Hükümsüz
54	21	3/383	Dul	Hükümsüz
55	21	2/384	Dul	Hükümsüz
56	21	2/343	Dul	Hükümsüz
57	21	2/345	Dul	Hükümsüz
58	21	2/314	Dul	Hükümsüz
59	21	2/161	Dul	Hükümsüz

60	21	2/134	Dul	Hükümsüz
61	21	2/103	Dul	Hükümsüz
62	21	2/54	Dul	Hükümsüz
63	21	2/55	Dul	Kanunlaştı
64	21	2/123	Anne	Hükümsüz
65	21	2/792	Eşitlik	Hükümsüz
66	21	2/442	Eşitlik	Hükümsüz
67	21	2/607	Kıyafet	Hükümsüz
68	21	2/618	Türban	Hükümsüz
69	21	2/773	Türban	Hükümsüz
70	21	2/75	Ahlak	Hükümsüz
71	21	2/932	Ahlak	Hükümsüz
72	21	2/941	Ahlak	Hükümsüz
73	21	2/361	Evlilik	Kanunlaştı
74	21	2/919	Evlilik	Hükümsüz
75	21	2/927	Evlilik	Hükümsüz
76	21	2/942	Evlilik	Hükümsüz
77	21	2/861	Aile	Hükümsüz
78	21	2/321	Aile	Hükümsüz
79	21	2/302	Aile	Hükümsüz
80	21	2/303	Aile	Hükümsüz
81	21	2/68	Aile	Kanunlaştı
82	21	2/981	Çocuk	Hükümsüz
83	21	2/891	Çocuk	Hükümsüz
84	21	2/602	Çocuk	Hükümsüz
85	21	2/551	Çocuk	Hükümsüz
86	22	2/959	Eğitim	Hükümsüz
87	22	2/842	Eğitim	Hükümsüz
88	22	2/806	Eğitim	Hükümsüz
89	22	2/769	Eğitim	Hükümsüz
90	22	2/754	Eğitim	Kanunlaştı
91	22	2/760	Eğitim	Hükümsüz
92	22	2/742	Eğitim	Hükümsüz
93	22	2/744	Eğitim	Hükümsüz
94	22	2/707	Eğitim	Hükümsüz
95	22	2/708	Eğitim	Hükümsüz
96	22	2/709	Eğitim	Hükümsüz
97	22	2/710	Eğitim	Hükümsüz
98	22	2/711	Eğitim	Hükümsüz
99	22	2/712	Eğitim	Hükümsüz
100	22	2/693	Eğitim	Kanunlaştı
101	22	2/682	Eğitim	Hükümsüz
102	22	2/656	Eğitim	Hükümsüz
103	22	2/657	Eğitim	Hükümsüz
104	22	2/592	Eğitim	Geri Alındı
105	22	2/580	Eğitim	Hükümsüz
106	22	2/561	Eğitim	Kanunlaştı
107	22	2/516	Eğitim	Hükümsüz
108	22	2/498	Eğitim	Hükümsüz
109	22	2/433	Eğitim	Kanunlaştı
110	22	2/443	Eğitim	Hükümsüz
111	22	2/353	Eğitim	Hükümsüz
112	22	2/342	Eğitim	Hükümsüz
113	22	2/314	Eğitim	Hükümsüz
114	22	2/309	Eğitim	Hükümsüz
115	22	2/249	Eğitim	Kanunlaştı
116	22	2/238	Eğitim	Hükümsüz
117	22	2/280	Eğitim	Kanunlaştı
118	22	2/88	Eğitim	Kanunlaştı
119	22	2/44	Eğitim	Hükümsüz
120	22	2/23	Eğitim	Hükümsüz

121	22	2/9	Eğitim	Hükümsüz
122	22	2/530	Yoksulluk	Hükümsüz
123	22	2/855	Bakım Hizmeti	Kanunlaştı
124	22	2/144	Bakım Hizmeti	Kanunlaştı
125	22	2/501	Kız	Kanunlaştı
126	22	2/686	Dul	Gerı Alındı
127	22	2/625	Dul	Kanunlaştı
128	22	2/629	Dul	Hükümsüz
129	22	2/425	Dul	Hükümsüz
130	22	2/252	Dul	Kanunlaştı
131	22	2/202	Dul	Hükümsüz
132	22	2/938	Evli	Hükümsüz
133	22	2/434	Evli	Hükümsüz
134	22	2/373	Anne	Hükümsüz
135	22	2/497	Eşitlik	Hükümsüz
136	22	2/40	Eşitlik	Hükümsüz
137	22	2/41	Eşitlik	Hükümsüz
138	22	2/883	Kota	Hükümsüz
139	22	2/546	Özgürlük	Kanunlaştı
140	22	2/493	Temsil	Hükümsüz
141	22	2/33	Kıyafet	Gerı Alındı
142	22	2/259	Ahlak	Hükümsüz
143	22	2/513	Evlilik	Hükümsüz
144	22	2/1001	Evlilik	Hükümsüz
145	22	2/956	Aile	Hükümsüz
146	22	2/736	Aile	Hükümsüz
147	22	2/455	Aile	Hükümsüz
148	22	2/158	Aile	Hükümsüz
149	22	2/144	Aile	Kanunlaştı
150	22	2/920	Çocuk	Hükümsüz
151	22	2/904	Çocuk	Hükümsüz
152	22	2/870	Çocuk	Kanunlaştı
153	22	2/460	Çocuk	Kanunlaştı
154	22	2/408	Çocuk	Kanunlaştı
155	22	2/174	Çocuk	Hükümsüz
156	22	2/424	Engelli	Kanunlaştı
157	22	2/104	Sığınma Evi	Hükümsüz
158	22	2/1020	Cinsel İstismar	Kanunlaştı
159	22	2/452	Cinsel İstismar	Kanunlaştı
160	23	2/876	Eğitim	Kanunlaştı
161	23	2/878	Eğitim	Hükümsüz
162	23	2/813	Eğitim	Hükümsüz
163	23	2/797	Eğitim	Hükümsüz
164	23	2/781	Eğitim	Kanunlaştı
165	23	2/745	Eğitim	Hükümsüz
166	23	2/732	Eğitim	Hükümsüz
167	23	2/723	Eğitim	Hükümsüz
168	23	2/702	Eğitim	Kanunlaştı
169	23	2/703	Eğitim	Kanunlaştı
170	23	2/657	Eğitim	Hükümsüz
171	23	2/646	Eğitim	Kanunlaştı
172	23	2/630	Eğitim	Hükümsüz
173	23	2/629	Eğitim	Hükümsüz
174	23	2/537	Eğitim	Hükümsüz
175	23	2/532	Eğitim	Kanunlaştı
176	23	2/512	Eğitim	Kanunlaştı
177	23	2/505	Eğitim	Hükümsüz
178	23	2/486	Eğitim	Hükümsüz
179	23	2/442	Eğitim	Hükümsüz
180	23	2/429	Eğitim	Kanunlaştı
181	23	2/427	Eğitim	Kanunlaştı

182	23	2/411	Eğitim	Hükümsüz
183	23	2/412	Eğitim	Hükümsüz
184	23	2/398	Eğitim	Hükümsüz
185	23	2/380	Eğitim	Hükümsüz
186	23	2/257	Eğitim	Kanunlaştı
187	23	2/227	Eğitim	Kanunlaştı
188	23	2/108	Eğitim	Hükümsüz
189	23	2/107	Eğitim	Hükümsüz
190	23	2/93	Eğitim	Hükümsüz
191	23	2/65	Eğitim	Kanunlaştı
192	23	2/85	Eğitim	Hükümsüz
193	23	2/75	Eğitim	Kanunlaştı
194	23	2/43	Eğitim	Hükümsüz
195	23	2/20	Eğitim	Kanunlaştı
196	23	2/779	Doğum-Ölüm	Kanunlaştı
197	23	2/811	Kadın	Kanunlaştı
198	23	2/694	Kadın	Hükümsüz
199	23	2/564	Kız	Hükümsüz
200	23	2/494	Kız	Hükümsüz
201	23	2/826	Dul	Hükümsüz
202	23	2/561	Dul	Kanunlaştı
203	23	2/520	Dul	Kanunlaştı
204	23	2/183	Dul	Hükümsüz
205	23	2/37	Dul	Kanunlaştı
206	23	2/808	Evli	Kanunlaştı
207	23	2/484	Anne	Hükümsüz
208	23	2/758	Ayrımcılık	Hükümsüz
209	23	2/510	Ayrımcılık	Hükümsüz
210	23	2/648	Eşitlik	Hükümsüz
211	23	2/655	Özgürlük	Hükümsüz
212	23	2/376	Özgürlük	Hükümsüz
213	23	2/735	Temsil	Hükümsüz
214	23	2/593	Temsil	Hükümsüz
215	23	2/142	Türban	Hükümsüz
216	23	2/890	Evlilik	Hükümsüz
217	23	2/694	Aile	Hükümsüz
218	23	2/578	Aile	Hükümsüz
219	23	2/319	Aile	Hükümsüz
220	23	2/279	Aile	Hükümsüz
221	23	2/68	Aile	Kanunlaştı
222	23	2/784	Çocuk	Hükümsüz
223	23	2/603	Çocuk	Hükümsüz
224	23	2/521	Çocuk	Hükümsüz
225	23	2/780	Yaşlı	Kanunlaştı
226	23	2/769	Yaşlı	Kanunlaştı
227	23	2/76	Engelli	Hükümsüz
228	23	2/77	Engelli	Hükümsüz
229	23	2/79	Engelli	Kanunlaştı
230	23	2/87	Engelli	Hükümsüz
231	23	2/692	Engelli	Hükümsüz
232	23	2/737	Cinsel İstismar	Hükümsüz
233	23	2/278	Cinsel İstismar	Hükümsüz
234	23	2/120	Cinsel İstismar	Hükümsüz
235	24	2/393	Eğitim	Hükümsüz
236	24	2/380	Eğitim	Hükümsüz
237	24	2/340	Eğitim	Hükümsüz
238	24	2/325	Eğitim	Kanunlaştı
239	24	2/219	Eğitim	Kanunlaştı
240	24	2/453	Analık	Kanunlaştı
241	24	2/255	Doğum-Ölüm	Hükümsüz
242	24	2/226	Doğum-Ölüm	Hükümsüz

243	24	2/435	Kadın	Hükümsüz
244	24	2/354	Kız	Hükümsüz
245	24	2/458	Dul	Hükümsüz
246	24	2/314	Dul	Hükümsüz
247	24	2/201	Dul	Hükümsüz
248	24	2/324	Evli	Kanunlaştı
249	24	2/313	Anne	Hükümsüz
250	24	2/383	Nikah	Kanunlaştı
251	24	2/350	Evlilik	Hükümsüz
252	24	2/460	Aile	Hükümsüz
253	24	2/367	Aile	Hükümsüz
254	24	2/241	Aile	Kanunlaştı
255	24	2/462	Çocuk	Hükümsüz
256	24	2/235	Çocuk	Hükümsüz
257	24	2/320	Taciz	Hükümsüz
258	24	2/335	Cinsel İstismar	Kanunlaştı
259	26	2/1581	Eğitim	Hükümsüz
260	26	2/1562	Eğitim	Hükümsüz
261	26	2/1541	Eğitim	Hükümsüz
262	26	2/1540	Eğitim	Hükümsüz
263	26	2/1520	Eğitim	Hükümsüz
264	26	2/1523	Eğitim	Hükümsüz
265	26	2/1557	Aile	Hükümsüz
266	26	2/1555	Çocuk	Hükümsüz

EK 2: Meclis dönemlerine göre araştırmada kullanılan kategoriler bazında kanun teklifinin esas numarası bakımından sınıflandırılmış kanun teklifleri verileri (TBMM 2019)

EĞİTİM						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/1002	2/959	2/878	2/470		2/1581
2	2/974	2/931	2/876	2/393		2/1562
3	2/975	2/897	2/875	2/358		2/1541
4	2/947	2/842	2/864	2/380		2/1540
5	2/943	2/806	2/813	2/340		2/1534
6	2/935	2/769	2/800	2/325		2/1523
7	2/839	2/763	2/797	2/219		2/1520
8	2/840	2/760	2/781			
9	2/841	2/754	2/770			
10	2/842	2/744	2/748			
11	2/817	2/742	2/745			
12	2/802	2/728	2/732			
13	2/787	2/712	2/729			
14	2/774	2/711	2/723			
15	2/757	2/710	2/703			
16	2/699	2/709	2/702			
17	2/694	2/708	2/657			
18	2/693	2/707	2/646			
19	2/690	2/693	2/630			
20	2/691	2/688	2/629			
21	2/666	2/682	2/537			
22	2/665	2/657	2/532			
23	2/657	2/656	2/512			
24	2/640	2/592	2/505			
25	2/642	2/580	2/486			
26	2/629	2/561	2/442			
27	2/625	2/516	2/429			
28	2/544	2/500	2/427			
29	2/533	2/498	2/412			
30	2/509	2/433	2/411			
31	2/462	2/443	2/398			
32	2/465	2/353	2/380			
33	2/460	2/342	2/326			
34	2/450	2/314	2/257			
35	2/435	2/309	2/227			
36	2/401	2/280	2/108			
37	2/392	2/249	2/107			
38	2/391	2/238	2/93			
39	2/375	2/162	2/85			
40	2/369	2/126	2/75			
41	2/324	2/93	2/69			
42	2/313	2/88	2/65			
43	2/276	2/44	2/48			
44	2/268	2/23	2/43			
45	2/235	2/9	2/20			
46	2/225					
47	2/214					
48	2/184					
49	2/189					
50	2/177					
51	2/155					
52	2/40					
53	2/41					
54	2/42					
55	2/15					

ÇALIŞAN KADIN						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/482	2/793				
KADIN GİRİŞİMCİ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/809				
ANALIK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1				2/453		
2				2/368		
DOĞUM						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/719	2/221	2/779	2/255		
2	2/522	2/211		2/226		
3	2/515					
4	2/502					
YOKSULLUK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/312	2/530				
BAKIM HİZMETLERİ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/855				
		2/144				
ÇOCUK SAĞLIĞI						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/903				
KADIN						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/449	2/784	2/815	2/435		
2	2/94		2/811	2/413		
3			2/694			
BAYAN						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/843					
2	2/558					
KIZ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/434	2/501	2/564	2/354		
2		2/335	2/494			
DUL						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/851	2/686	2/826	2/458		
2	2/824	2/629	2/561	2/314		
3	2/689	2/625	2/520	2/201		
4	2/656	2/425	2/183			
5	2/605	2/411	2/58			
6	2/603	2/397	2/37			
7	2/561	2/301				
8	2/384	2/252				
9	2/383	2/240				
10	2/381	2/202				
11	2/345					
12	2/343					
13	2/314					
14	2/161					
15	2/134					
16	2/103					
17	2/89					
18	2/55					
19	2/54					

EVLİ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/938	2/808	2/324		
2		2/434				
3		2/335				
ANNE						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/123	2/373	2/484	2/313		
AYRIMCILIK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/92	2/758	2/200		2/1553
2			2/510			
EŞİTLİK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/792	2/749	2/759			
2	2/415	2/497	2/668			
3	2/442	2/423	2/667			
4		2/278	2/656			
5		2/105	2/650			
6		2/98	2/648			
7		2/40	2/311			
8		2/41	2/211			
9			2/190			
10			2/112			
11			2/5			
ÖZGÜRLÜK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/546	2/655	2/222		
2			2/376			
KOTA						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/883				
KATILIM						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1			2/595			
TEMSİL						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/493	2/735			
2			2/685			
3			2/597			
4			2/593			
5			2/342			
KIYAFET						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/607	2/33				
TÜRBAN						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/773		2/142			
2	2/618					
AHLAK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/941	2/259				
2	2/932	2/22				
3	2/853					
4	2/75					
NAMUS						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/99				
NİKAH						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1				2/383		

EVLİLİK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/942	2/1001	2/890	2/350		2/1552
2	2/927	2/513				
3	2/919	2/407				
4	2/680					
5	2/361					
AİLE						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/861	2/956	2/886	2/460		2/1557
2	2/815	2/851	2/854	2/367		
3	2/348	2/739	2/694	2/241		
4	2/321	2/736	2/578			
5	2/303	2/689	2/319			
6	2/302	2/455	2/279			
7	2/122	2/313	2/68			
8	2/68	2/158				
9		2/144				
ÇOCUK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/981	2/920	2/784	2/462		2/1555
2	2/900	2/904	2/603	2/235		
3	2/891	2/870	2/521			
4	2/602	2/798	2/508			
5	2/551	2/740	2/407			
6		2/460				
7		2/408				
8		2/174				
9		2/168				
BEBEK						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/1012					
YAŞLI						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1	2/858		2/780			
2			2/769			
ENGELLİ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/437	2/87	2/426		
2		2/424	2/79			
3			2/77			
4			2/76			
5			2/692			
SIĞINMA EVİ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/972				
2		2/104				
KADINA ŞİDDET- CİNAYET						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1			2/881			
2			2/896			
TACİZ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1				2/320		
CİNSEL İSTİSMAR-SALDIRI-İLİŞKİ						
	21. DÖNEM	22. DÖNEM	23. DÖNEM	24. DÖNEM	25. DÖNEM	26. DÖNEM
1		2/1020	2/861	2/335		
2		2/899	2/782	2/218		
3		2/452	2/737	2/209		
4			2/348	2/214		
5			2/347			

6			2/331			
7			2/318			
8			2/278			
9			2/124			
10			2/120			
11			2/1			

EK 3: Meclis dönemlerine göre kadın milletvekillerinin partisine göre sınıflandırılmış isim listesi

21. MECLİS DÖNEMİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ			
	ADI-SOYADI	PARTİSİ	İLİ
1	Nesrin Nas	ANAP	İSTANBUL
2	Işıl Saygın	ANAP	İZMİR
3	Melek Karaca	MHP	ÇORUM
4	Meral Akşener	MHP	KOCAELİ
5	Nesrin Ünal	BAĞIMSIZ	ANTALYA
6	Ayşe Nazlı Ilıcak	BAĞIMSIZ	İSTANBUL
7	Sematutar Piskinsüt	ÖDP	AYDIN
8	Nazire Karakuş	ÖDP	İSTANBUL
9	Gönül Saray	YTP	AMASYA
10	Esvet Özdoğu	YTP	ANKARA
11	Perihan Yılmaz Köse	YTP	İSTANBUL
12	Tayyibe Gülek Damaç	DSP	ADANA
13	Melda Bayar	DSP	ANKARA
14	Ayşe Gürocak	DSP	ANKARA
15	Sebahat Vardar	DSP	BİLECİK
16	Yücel Erdener	DSP	İSTANBUL
17	Sulhiye Şanlı	DSP	İSTANBUL
18	Güler Aslan	DSP	İZMİR
19	Tansu Çiller	DYP	İSTANBUL
20	Sevgi Esen	DYP	KAYESERİ
21	Ayfer Yılmaz	DYP	MERSİN
22	Oya Akgönenç Muğisuddin	SP	

22. MECLİS DÖNEMİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ			
	ADI-SOYADI	PARTİSİ	İLİ
1	Ayhan Zeynep Tekin Börü	AK PARTİ	ADANA
2	Remziye Öztoprak	AK PARTİ	ANKARA
3	Semiha Öyüş	AK PARTİ	AYDIN
4	Fatma Şahin	AK PARTİ	GAZİANTEP
5	Güldal Akşit	AK PARTİ	İSTANBUL
6	Gülseren Topuz	AK PARTİ	İSTANBUL
7	Halide İnce Kara	AK PARTİ	İSTANBUL
8	İnci Özdemir	AK PARTİ	İSTANBUL
9	Nimet Baş	AK PARTİ	İSTANBUL
10	Zeynep Armağan Uslu	AK PARTİ	İSTANBUL
11	Fatma Semiha Nühket Hater	AK PARTİ	İZMİR
12	Nevingaye Erbatur	CHP	ADANA
13	Ayşe Gülsüm Bilgehan	CHP	ANKARA
14	Oya Araslı	CHP	ANKARA
15	Özlem Çerçioğlu	CHP	AYDIN
16	Bihlun Tamaylıgil	CHP	İSTANBUL
17	Birgen Keleş	CHP	İSTANBUL
18	Güldal Okuducu	CHP	İSTANBUL
19	Sıdika Sarıbekir	CHP	İSTANBUL
20	Zeynep Damla Gürel	CHP	İSTANBUL
21	Canan Arıtmın	CHP	İZMİR
22	Türkan Miçoğulları	CHP	İZMİR
23	Reyhan Tugay	ANAP	AFYONKARAHISAR
24	Serpil Yıldız	ANAP	

23. MECLİS DÖNEMİ KADIN VEKİLLERİ			
	ADI-SOYADI	PARTİSİ	İLİ
1	Fatoş Gürkan	AK PARTİ	ADANA
2	Fatma Salman	AK PARTİ	AĞRI
3	İlknur İnceöz	AK PARTİ	AKSARAY
4	Aşkın Asan	AK PARTİ	ANKARA
5	Zeynep Dağı	AK PARTİ	ANKARA
6	Ayşe Akbaş	AK PARTİ	BALIKESİR
7	Canan Candemir Çelik	AK PARTİ	BURSA
8	Selma Aliye Kavaf	AK PARTİ	DENİZLİ
9	Fazilet Dağcı Çıglık	AK PARTİ	ERZURUM
10	Özlem Müftüoğlu	AK PARTİ	GAZİANTEP
11	Fatmaşahin	AK PARTİ	GAZİANTEP
12	Güldal Akşit	AK PARTİ	İSTANBUL
13	Ayşenur Bahçekapılı	AK PARTİ	İSTANBUL
14	Nimet Baş	AK PARTİ	İSTANBUL
15	Alev Dedegil	AK PARTİ	İSTANBUL
16	Halide İncekara	AK PARTİ	İSTANBUL
17	Canan Kalsın	AK PARTİ	İSTANBUL
18	Mesude Nursima Memecan	AK PARTİ	İSTANBUL
19	Özlem Diltencioğlu Özkardeşler	AK PARTİ	İSTANBUL
20	Edibe Sözen	AK PARTİ	İSTANBUL
21	Fatma Semiha Nukhet Hater	AK PARTİ	İZMİR
22	Azize Sibel Gönül	AK PARTİ	KOCAELİ
23	Ayşe Türkmenoğlu	AK PARTİ	KONYA
24	Öznur Çelik	AK PARTİ	MALATYA
25	Gönül Bekir Şahkulubey	AK PARTİ	MARDİN
26	Birnur Şahinoğlu	AK PARTİ	SAMSUN
27	Dilek Yüksel	AK PARTİ	TOKAT
28	Safiye Seymenoğlu	AK PARTİ	TRABZON
29	Gülşen Orhan	AK PARTİ	VAN
30	Ayla Aket Ata	BAĞIMSIZ	BATMAN
31	Gülten Kışanak	BAĞIMSIZ	DIYARBAKIR
32	Aysel Tuğluk	BAĞIMSIZ	DIYARBAKIR
33	Pelvin Buldan	BAĞIMSIZ	IĞDIR
34	Sebahat Tuncel	BAĞIMSIZ	İSTANBUL
35	Emine Ayna	BAĞIMSIZ	MARDİN
36	Çağla Aktemur	BAĞIMSIZ	ŞANLIURFA
37	Meral Akşener	MHP	İSTANBUL
38	Şenol Bal	MHP	İZMİR
39	Sevahir Bayındır	BDP	ŞIRNAK
40	Fatma Kurtalan	BDP	VAN
41	Nevingaye Erbatur	CHP	ADANA
42	Nesrin Baytok	CHP	ANKARA
43	Özlem Çerçioğlu	CHP	AYDIN
44	Necla Arat	CHP	İSTANBUL
45	Birgen Keleş	CHP	İSTANBUL
46	Fatma Nur Serter	CHP	İSTANBUL
47	Bihlun Tamaylıgil	CHP	İSTANBUL
48	Canan Arıtman	CHP	İZMİR
49	Şükran Güldal Mumcu	CHP	İZMİR
50	Ayşe Jale Ağırbaş	DSP	İSTANBUL

24. MECLİS DÖNEMİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ			
	ADI-SOYADI	PARTİSİ	İLİ
1	Fatoş Gürkan	AK PARTİ	ADANA
2	Fatma Salman	AK PARTİ	AĞRI
3	İlknur İnceöz	AK PARTİ	AKSARAY
4	Ülker Güzel	AK PARTİ	ANKARA
5	Tülay Selenoğlu	AK PARTİ	ANKARA
6	Nurdan Şanlı	AK PARTİ	ANKARA
7	Gökçen Özdoğan Enç	AK PARTİ	ANTALYA
8	Semiha Ögüş	AK PARTİ	AYDIN
9	Tülay Babuşçu	AK PARTİ	BALIKESİR
10	Canan Candemir Çelik	AK PARTİ	BURSA
11	Tülin Erkel Kara	AK PARTİ	BURSA
12	Nurcan Dalbudak	AK PARTİ	DENİZLİ
13	Oya Eronat	AK PARTİ	DİYARBAKIR
14	Mine Lök Beyaz	AK PARTİ	DİYARBAKIR
15	Şermin Balık	AK PARTİ	ELAZIĞ
16	Fazilet Dağcı Çıglık	AK PARTİ	ERZURUM
17	Ülker Can	AK PARTİ	ESKİŞEHİR
18	Derya Bakbak	AK PARTİ	GAZİANTEP
19	Fatma Şahin	AK PARTİ	GAZİANTEP
20	Ayşe Nur Bahçekapılı	AK PARTİ	İSTANBUL
21	Niğmet Baş	AK PARTİ	İSTANBUL
22	Türkan Dağoğlu	AK PARTİ	İSTANBUL
23	Gülay Dalya	AK PARTİ	İSTANBUL
24	Alev Dedegil	AK PARTİ	İSTANBUL
25	Halide İnce Kara	AK PARTİ	İSTANBUL
26	Tülay Kaynarca	AK PARTİ	İSTANBUL
27	Mihrimah Belma Satır	AK PARTİ	İSTANBUL
28	Sevim Savaşen	AK PARTİ	İSTANBUL
29	İlknur Denizli	AK PARTİ	İZMİR
30	Nesrin Ulema	AK PARTİ	İZMİR
31	Sevde Beyazıt Kaçar	AK PARTİ	KAHRAMANMARAŞ
32	Pelin Gündeş Bakır	AK PARTİ	KAYSERİ
33	Azize Sibel Gönül	AK PARTİ	KOCAELİ
34	Gülay Samancı	AK PARTİ	KONYA
35	Ayşe Türkmenoğlu	AK PARTİ	KONYA
36	Öznur Çelik	AK PARTİ	MALTYA
37	Gönül Bekir Şahkulubey	AK PARTİ	MARDİN
38	Çiğdem Münevver Ökten	AK PARTİ	MERSİN
39	Ayşenur İslam	AK PARTİ	SAKARYA
40	Tülay Bakır	AK PARTİ	SAMSUN
41	Mesude Nursima Memecan	AK PARTİ	SİVAS
42	Zeynep Armağan Uslu	AK PARTİ	ŞANLIURFA
43	Özlem Yemişçi	AK PARTİ	TEKİRDAĞ
44	Dilek Yüksel	AK PARTİ	TOKAT
45	Safiye Seymenoğlu	AK PARTİ	TRABZON
46	Gülşen Orhan	AK PARTİ	VAN
47	Emine Ülker Tarhan	ANAPARTİ	ANKARA
48	Ayşe Gülsüm Bilgehan	CHP	ANKARA
49	Alin Nazlı Aka	CHP	ANKARA
50	Ayşe Nedret Akova	CHP	BALIKESİR
51	Sena Kaleli	CHP	BURSA
52	Sebahat Akkiraz	CHP	İSTANBUL
53	Ayşe Eser Danişoğlu	CHP	İSTANBUL
54	Sedef Küçük	CHP	İSTANBUL
55	Melda Onur	CHP	İSTANBUL
56	Şafak Pavey	CHP	İSTANBUL
57	Fatma Nur Serter	CHP	İSTANBUL
58	Bihlun Tamaylıgil	CHP	İSTANBUL
59	Binnaz Topraz	CHP	İSTANBUL

60	Hülya Güven	CHP	İZMİR
61	Şükran Güldal Mumcu	CHP	İZMİR
62	Sakine Öz	CHP	MANİSA
63	Candan Yüceer	CHP	TEKİRDAĞ
64	Dilek Akagün Yılmaz	CHP	UŞAK
65	Birgöl Ayman Güler	BAĞIMSIZ	İZMİR
66	Emine Ayna	DBP	
67	Ayla Aket Ata	HDP	BATMAN
68	Nursel Aydoğan	HDP	DİYARBAKIR
69	Leyla Zana	HDP	DİYARBAKIR
70	Pervin Buldan	HDP	IĞDIR
71	Sebahat Tuncel	HDP	İSTANBUL
72	Mülkiye Birtane	HDP	KARS
73	Gülnur Yıldırım	HDP	MARDİN
74	Selma Irmak	HDP	ŞIRNAK
75	Aysel Tuğluk	HDP	VAN
76	Gülten Kışanak	BDP	SİİRT
77	Zuhal Topçu	MHP	ANKARA
78	Ruhsar Demirel	MHP	ESKİŞEHİR
79	Meral Akşener	MHP	İSTANBUL

25. MECLİS DÖNEMİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ			
	ADI-SOYADI	PARTİSİ	İLİ
1	Fatma Güldemet Sarı	AK PARTİ	ADANA
2	Remziye Sıvacı	AK PARTİ	AFYONKARAHİSAR
3	İlknur İnceöz	AK PARTİ	AKSARAY
4	Lütfiye Selma Çam	AK PARTİ	ANKARA
5	Julide Sariergölu	AK PARTİ	ANKARA
6	Tülay Selamoğlu	AK PARTİ	ANKARA
7	Sena Nur Çelik	AK PARTİ	ANTALYA
8	Gökçen Özdoğan Enç	AK PARTİ	ANTALYA
9	Sema Kırıcı	AK PARTİ	BALIKESİR
10	Şebnem Kocakelci	AK PARTİ	BİNGÖL
11	Bennur Karaburun	AK PARTİ	BURSA
12	Emine Yavuz Gözgeç	AK PARTİ	BURSA
13	Lütfiye İlksen Ceritoğlu Kurt	AK PARTİ	ÇORUM
14	Ayşe Keşir	AK PARTİ	DÜZCE
15	Serpil Bulut	AK PARTİ	ELAZIĞ
16	Zehra Taşkesenlioğlu	AK PARTİ	ERZURUM
17	Canan Candemir Çelik	AK PARTİ	GAZİANTEP
18	Ayşenur Bahçekapılı	AK PARTİ	İSTANBUL
19	Fatma Benli	AK PARTİ	İSTANBUL
20	Alev Dedegil	AK PARTİ	İSTANBUL
21	Revza Kavakçı Kan	AK PARTİ	İSTANBUL
22	Tülay Kaynarca	AK PARTİ	İSTANBUL
23	Mihrimah Belma Satır	AK PARTİ	İSTANBUL
24	Sevim Savaşer	AK PARTİ	İSTANBUL
25	Özlem Zengin	AK PARTİ	İSTANBUL
26	Fatma Semiha Nühket Hater	AK PARTİ	İZMİR
27	Nesrin Ulema	AK PARTİ	İZMİR
28	Sevde Beyazıt Kaçar	AK PARTİ	KAHRAMANMARAŞ
29	Nursel Reyhanlioğlu	AK PARTİ	KAHRAMANMARAŞ
30	Havva Talay Çalış	AK PARTİ	KAYSERİ
31	Radiye Sezer Katircioğlu	AK PARTİ	KOCAELİ
32	Hüsniye Erdoğan	AK PARTİ	KONYA
33	Rüveyde Gülseren Işık	AK PARTİ	KONYA
34	Leyla Şahin Usta	AK PARTİ	KONYA
35	Öznur Çalık	AK PARTİ	MALATYA
36	Ayşenur İslam	AK PARTİ	SAKARYA
37	Çiğdem Karaaslan	AK PARTİ	SAMSUN
38	Hamide Sürücü	AK PARTİ	ŞANLIURFA
39	Ayşe Doğan	AK PARTİ	TEKİRDAĞ
40	Fatma Gaye Yiğit	AK PARTİ	TOKAT
41	Ayşe Sıla Köseoğlu	AK PARTİ	TRABZON
42	Elif Doğa Türkmen	CHP	ADANA
43	Burcu Köksal	CHP	AFYONKARAHİSAR
44	Ayşe Gülsüm Bilgehan	CHP	ANKARA
45	Aylin Nazlı Aka	CHP	ANKARA
46	Şenol Sarıhan	CHP	ANKARA
47	Nurhayat Altaca Kayışoğlu	CHP	BURSA
48	Lale Karabıyık	CHP	BURSA
49	Melike Basmacı	CHP	DENİZLİ
50	Gülizar Biçer Karaca	CHP	DENİZLİ
51	Gaye Usluer	CHP	ESKİŞEHİR
52	Gamze Akkuş İlgezdi	CHP	İSTANBUL
53	Selina Doğan	CHP	İSTANBUL
54	Didem Engin	CHP	İSTANBUL
55	Şafak Pavay	CHP	İSTANBUL
56	Bihlun Tamaylıgil	CHP	İSTANBUL
57	Gülray Yedekçi	CHP	İSTANBUL
58	Zeynep Altıok	CHP	İZMİR
59	Selin Sayek Böke	CHP	İZMİR

60	Fatma Kaplan Hürriyet	CHP	KOCAELİ
61	Tur Yıldız Biçer	CHP	MANİSA
62	Candan Yüceer	CHP	TEKİRDAĞ
63	Meral Danış Bektaş	HDP	ADANA
64	Dinayet Taşdemir	HDP	AĞRI
65	Leyla Zana	HDP	AĞRI
66	Ayşe Acer Başaran	HDP	BATMAN
67	Saadet Becerekli	HDP	BATMAN
68	Mizgin Irgat	HDP	BİTLİS
69	Asiye Kolçak	HDP	BURSA
70	Nursel Aydoğan	HDP	DİYARBAKIR
71	Çağlar Demirel	HDP	DİYARBAKIR
72	Feleknas Uca	HDP	DİYARBAKIR
73	Sibel Yiğitalp	HDP	DİYARBAKIR
74	Seher Akçınar Bayer	HDP	ERZURUM
75	Selma İrmak	HDP	HAKKARİ
76	Kızınaz Türkeli	HDP	İĞDIR
77	Pervin Buldan	HDP	İSTANBUL
78	Hüda Kaya	HDP	İSTANBUL
79	Filiz Kerestecioğlu Demir	HDP	İSTANBUL
80	Emine Beyza Üstün	HDP	İSTANBUL
81	Şafak Özenli	HDP	KARS
82	Enise Güneyle	HDP	MARDİN
83	Gülşen Yıldırım	HDP	MARDİN
84	Çilem Küçükkeleş	HDP	MERSİN
85	Burcu Çelik	HDP	MUŞ
86	Hatice Kocaman	HDP	SİİRT
87	Leyla Güven	HDP	ŞANLIURFA
88	Dilek Öcalan	HDP	ŞANLIURFA
89	Leyla Birlik	HDP	ŞIRNAK
90	Aycan İrmez	HDP	ŞIRNAK
91	Edibe Şahin	HDP	TUNCELİ
92	Tuğba Hezer Öztürk	HDP	VAN
93	Yurdusev Özsökmenler	HDP	VAN
94	Figen Yüksekdağ Şenoğlu	HDP	VAN
95	Zuhal Topçu	MHP	ANKARA
96	Ruhsar Demirel	MHP	ESKİŞEHİR
97	Meral Akşener	MHP	İSTANBUL
98	Arzu Erdem	MHP	İSTANBUL

26. MECLİS DÖNEMİ KADIN MİLLETVEKİLLERİ			
	ADI-SOYADI	PARTİSİ	İLİ
1	Fatma Güldemet Sarı	AK PARTİ	ADANA
2	Hatice Dudu Özkal	AK PARTİ	AFYONKARAHİSAR
3	İlknur İnceöz	AK PARTİ	AKSARAY
4	Lütfiye Selva Can	AK PARTİ	ANKARA
5	Julide Sarieroğlu	AK PARTİ	ANKARA
6	Sena Nur Çelik	AK PARTİ	ANTALYA
7	Gökçen Özdoğa Enç	AK PARTİ	ANTALYA
8	Sena Kırıcı	AK PARTİ	BALIKESİR
9	Bennur Karaburun	AK PARTİ	BURSA
10	Emine Yavuz Güzgeç	AK PARTİ	BURSA
11	Lütfiye İlksen Ceritoğlu Kurt	AK PARTİ	ÇORUM
12	Sena Ramazanoğlu	AK PARTİ	DENİZLİ
13	Ayşe Keşir	AK PARTİ	DÜZCE
14	Zehra Taşkesenlioğlu	AK PARTİ	ERZURUM
15	Emine Nur Güney	AK PARTİ	ESKİŞEHİR
16	Canan Candemir Çelik	AK PARTİ	GAZİANTEP
17	Ayşenur Bahçekapılı	AK PARTİ	İSTANBUL
18	Fatma Benli	AK PARTİ	İSTANBUL
19	Ravza Kavakçı Kan	AK PARTİ	İSTANBUL
20	Tülay Kaynarca	AK PARTİ	İSTANBUL
21	Mihrimah Belma Satır	AK PARTİ	İSTANBUL
22	Fatma Betül Sayan Kaya	AK PARTİ	İSTANBUL
23	Serap Yaşar	AK PARTİ	İSTANBUL
24	Fatma Seniha Nukhet Hater	AK PARTİ	İZMİR
25	Nursel Reyhanlioğlu	AK PARTİ	KAHRAMANMARAŞ
26	Hülya Nergis	AK PARTİ	KAYSERİ
27	Radiye Sezer Katırcıoğlu	AK PARTİ	KOCAELİ
28	Hüsniye Erdoğan	AK PARTİ	KONYA
29	Leyla Şahin Usta	AK PARTİ	KONYA
30	Öznur Çalık	AK PARTİ	MALATYA
31	Ceyda Bölünmez Çankırı	AK PARTİ	MARDİN
32	Çiğdem Karaaslan	AK PARTİ	SAMSUN
33	Ayşe Doğan	AK PARTİ	TEKİRDAĞ
34	Ayşe Şule Köseoğlu	AK PARTİ	TRABZON
35	Aylin Nazlı Aka	BAĞIMSIZ	ANKARA
36	Elif Doğan Türkmen	CHP	ADANA
37	Burcu Köksal	CHP	AFYONKARAHİSAR
38	Ayşe Gülsüm Bilgehan	CHP	ANKARA
39	Şenol Sarıhan	CHP	ANKARA
40	Nurhayat Altaca Kayıoğlu	CHP	BURSA
41	Lale Karabıyık	CHP	BURSA
42	Melike Basmacı	CHP	DENİZLİ
43	Gaye Usluer	CHP	ESKİŞEHİR
44	Gamze Akkuş İlgezdi	CHP	İSTANBUL
45	Selma Doğan	CHP	İSTANBUL
46	Didem Engin	CHP	İSTANBUL
47	Sibel Özdemir	CHP	İSTANBUL
48	Şafak Pavay	CHP	İSTANBUL
49	Bihlun Tamaylıgil	CHP	İSTANBUL
50	Gülray Yedekçi	CHP	İSTANBUL
51	Zeynep Altıok	CHP	İZMİR
52	Selin Sayek Böke	CHP	İZMİR
53	Fatma Kaplan Hürriyet	CHP	KOCAELİ
54	Candan Yüceer	CHP	TEKİRDAĞ
55	Meral Danış Beştaş	HDP	ADANA
56	Dinayet Taşdemirdp	HDP	AĞRI
57	Leyla Zana	HDP	AĞRI
58	Ayşe Acer Başeren	HDP	BATMAN
59	Saadet Becerekli	HDP	BATMAN

60	Mizgin Irgat	HDP	BİTLİS
61	Nursel Aydoğan	HDP	DİYARBAKIR
62	Çağlar Demirel	HDP	DİYARBAKIR
63	Feleknas Uca	HDP	DİYARBAKIR
64	Sibel Yiğitalp	HDP	DİYARBAKIR
65	Selma İrmak	HDP	HAKKARİ
66	Pervin Buldan	HDP	İSTANBUL
67	Hüda Kaya	HDP	İSTANBUL
68	Filiz Kerestecioğlu Demir	HDP	İSTANBUL
69	Gülsen Yıldırım	HDP	MARDİN
70	Burcu Çelik	HDP	MUŞ
71	Besime Kanca	HDP	SİİRT
72	Dilek Öcalan	HDP	ŞANLIURFA
73	Leyla Birlik	HDP	ŞIRNAK
74	Aycan İrmez	HDP	ŞIRNAK
75	Tuğba Hezer Öztürk	HDP	VAN
76	Bedia Özgökçe Erten	HDP	VAN
77	Figen Yüksekdağ Şenoğlu	HDP	VAN
78	Zuhal Topçu	MHP	ANKARA
79	Deniz Depboylu	MHP	AYDIN
80	Arzu Erdem	MHP	İSTANBUL

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Şeyda IŞIK

Doğum Tarihi : 13.05.1989

Doğum Yeri : Bolu

Eğitim Durumu : 2014-2019 **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Siyaset**

Bilimi Yüksek Lisan Eğitimi

2017-2018 **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Pedagojik**

Formasyon Eğitimi

2017-2019 **Anadolu Üniversite Adalet Önlisans Eğitimi**

2008-2012 **Abant İzzet Üniversitesi Kamu Yönetimi Lisans Eğitimi**

2003-2007 **Bolu Atatürk Lisesi (Y. Dil)**

2000-2003 **Atatürk İlköğretim Okulu (Bolu)**

Yabancı Diller : İngilizce

Deneyimler : Bolu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Adalet Bölümünde ücretli öğretmen olarak çalışmakta. Daha öncesinde 01/04/2014-01/04/2016 tarihleri arasında Doç. Dr. Senem KURT TOPUZ tarafından yürütülen “Kapasite Yaklaşımı Bağlamında Türkiye’de Kadın Yoksulluğu ve Kadının Özgürlüğü Meselesi” başlıklı TÜBİTAK destekli araştırma projesinde 6 ay (01/10/2014-31/03/2015) proje bursiyerliği/asistanlığı yaptı.